HET LAND VAN AALST

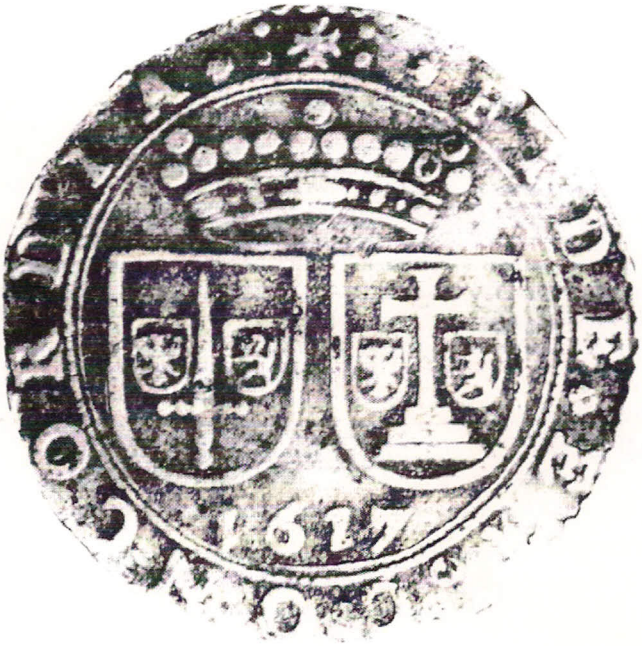

Tijdschrift van de Geschiedkundige Vereniging Het Land van Aalst

Het Land van Aalst
DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Uitgegeven door de geschiedkundige vereniging "Het Land van Aalst", met de steun van Vlaamse Gemeenschap, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, Stad Aalst en Stad Ninove.

Prijs voor een jaarabonnement:
Leden: € 15 - Steunende leden: € 22 - Beschermende leden: € 33
Te storten op rek. 393-0303276-46 van Het Land van Aalst, Brouwerijstraat 39, 9300 Aalst.

De vereniging werd opgericht in 1949 en heeft als werkgebied de gemeenten van de vroegere bestuurlijke eenheid "Het Land van Aalst" in haar grootste uitgestrektheid, alsmede van enkele aangrenzende Oostvlaamse gemeenten (grosso modo de streek tussen Schelde en Dender). Initiatiefnemers en stichters waren + Albert Van Lil (beheerder 1949-66) en + Jozef Van Overstraeten (voorzitter 1949-52). Tot de stichters hoorden eveneens + Arthur Broeckaert, + Hendrik Vangassen (voorzitter 1954-63), + Jozef Van Cleemput, + Jozef De Brouwer, + Valère Gaublomme, + Frits Van Acker, + Basiel Boel, + Marcel Cornelis en + Jules Pieters. Latere voorzitters waren + Jozef Borremans (1953-1954), + Frits Courteaux (1963-1980) en Luc De Rijck (1980-1984) erevoorzitter.

Het bestuur van de vereniging is als volgt samengesteld:
Luc Robijns, voorzitter
Marcel Cock, ondervoorzitter
Freddy Caudron, Lieve De Mecheleer (verslaggever), Wenceslaus Mertens, Marc Uyttersprot (bibliothecaris-archivaris), Geert Van Bockstaele, Mieke Van Damme, Dirk Van de Perre (redactiesecretaris), Georges Vande Winkel (bibliografie), Bart Van Langenhove, Wilfried Vernaeve (beheerder).

Ledenadministratie en algemene correspondentie:
Wilfried Vernaeve, Brouwerijstraat 39, 9300 Aalst
tel. 053 77 43 38
e-mail: WilfriedVernaeve@telenet.be
Redactiesecretariaat en toezending kopij:
Dirk Van de Perre, Hoogstraat 23, 9401 Ninove-Pollare
tel. 054 33 73 27
e-mail: dirk.vandeperre@belgacom.net

E-mail vereniging: landvanaalst@wol.be
Website: http://www.landvanaalst.tk

Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.
Zetel van de vereniging: Krokusstraat 1, 9308 Aalst-Hofstade
Kaftontwerp: Bart Maris
Druk: De Riemaecker Printing, Nukerkeplein 9, 9681 Nukerke 055 21 14 04

ISSN 0778-7731

AMBACHTSLUI EN HUN PROFESSIONELE AMBITIES

Sociale mobiliteit binnen het ambacht van bakker, kleermaker, blauwverver en winkelier in Aalst tijdens de achttiende eeuw

Sven DE SCHRYVER

Inleiding

Economische en sociale geschiedenis worden vaak in één adem genoemd. Geen samenleving zonder handel, geen industrie zonder sociale verhoudingen. In een vorig schrijven stond de economische dimensie – ambachten als hoekstenen van een pre-industriële stedelijke economie – op het voorplan, waarbij we in het bijzonder de circulaires van 1738 en 1784 ter harte namen. In 1738 verschaften de Aalsterse ambachten aan 940 mensen werk. Zowat 20% van de actieve Aalsterse bevolking was tewerkgesteld in een ambachtelijke sector [1]. Een mooie gelegenheid om in dit artikel de schijnwerper te richten op de menselijke verhoudingen in deze bevolkingslaag.

De thematiek rond ambachten ligt sinds kort goed in de markt en is aan herziening toe, in vergelijking met de weleer erg eenzijdig geformuleerde conclusies. Ambachten worden van oudsher afgeschilderd als rigide en gesloten instellingen met een groot gebrek aan aanpassingsvermogen. In de traditionele historiografie worden mobiele industrieën vaak lijnrecht tegenover immobiele ambachten geplaatst. Ambachten zouden met hun regelneverij niet alleen de economische groei gedwarsboomd hebben, maar ook de kansen op sociale promotie van vele stedelingen. Ongenuanceerde paradigma's zoals generatie-continuïteit en ambachten als bolwerken van economisch exclusivisme en sociaal conservatisme hebben bijgedragen tot de negatieve voorstelling van ambachten. Ongetwijfeld een pionier die nieuwe paden bewandelde, is C.R. Friedrichs [2]. Hij betoogde als één van de eersten dat mobiliteit in de sociale geledingen van een ambacht wel degelijk een rol van betekenis speelde.

[1] S. DE SCHRYVER, De Aalsterse ambachten vanuit een sociaal-economische invalshoek (achttiende eeuw), Het Land van Aalst, 54 (2002), p. 132. Dit artikel is gebaseerd op de hoofdstukken 3 tot 5 (resp. leerjongens, meesters en ambachtsbestuur) van onze licentiaatsthesis: Aspecten van sociale mobiliteit binnen de 18de-eeuwse Aalsterse ambachtswereld. Een prosopografische benadering, 2 delen, RUG, 2000-2001, pp. 69-160, ook te raadplegen op het internet: http://www.ethesis.net/aalst_mobiliteit/aalst_mobiliteit_inhoud.htm.

[2] C.R. FRIEDRICHS, Capitalism, mobility and class formation in the early modern German city, Past and Present, 69 (1975), pp. 24-49.

De problematiek die aan de orde is, draait rond het leer- en intredegeld, het leerlingen- en meestersaantal, de verhouding tussen meesterskinderen en niet-meesterskinderen en de aard van de ambachtsbesturen. We willen de mogelijkheden en problemen inzake opwaartse mobiliteit in kaart brengen. Wordt sociale mobiliteit afgeremd of gestimuleerd? Is er sprake van een verzwaring van de toetredingsmodaliteiten en de instapdrempels? Is er een tendens tot afsluiting – het inkrimpen van ambachtsleden aan het eind van de 18de eeuw – als gevolg van een verhoging van het toegangsgeld? Hoe stellen de ambachten zich op tegenover hun leden? Zijn de kansen op sociale promotie misschien wel sectorieel bepaald? Stellen we raakvlakken vast met de grootsteden, of ontwikkelt een kleinere provinciestad zoals Aalst een a-typische dynamiek? We willen komen tot een dynamische en genuanceerde visie omtrent de werking van het Aalsters sociaal mobiliteitsmechanisme.

Normaliter zou een hoog toetredingsgeld velen ervan weerhouden om lid te worden van een ambacht. Deze problematiek hangt samen met de omstreden ambachtserfelijkheid, waarbij zonen van vrije meesters steevast konden profiteren van een voorkeursbehandeling en zodoende meer kans maakten op een carrière in het ambacht. Recente studies hebben aangetoond dat afsluiting niet altijd te wijten was aan een verzwaring van het inkomgeld. Er zouden duidelijk andere factoren meespelen. Zo heeft J. Dambruyne aangetoond dat het Gentse bouwvakambacht in de 18de eeuw onderhevig was aan een duidelijke concentratietendens. De terugval van het aantal meesters zou vooral te wijten zijn aan het kapitalisme dat tijdens de 18de eeuw ingang vond in het Gentse bouwbedrijf [3]. K. Van Quathem constateerde omstreeks 1745 een verhoging van de toelatingsvoorwaarden in het Brugse schoenmakersambacht. Op middellange termijn had dit geen invloed op het effectief. De daling van het aantal meesters in de jaren zeventig kon veeleer verklaard worden door structurele veranderingen binnen het ambacht. In 1769 schafte keizerin Maria Theresia immers alle letten af waardoor de verschillende beroepsgroepen in het schoenmakersambacht verenigd werden, met de gekende gevolgen [4]. Schaalvergroting dus, of liever: het ongedaan maken van versnippering. Ook J.-P. Sosson heeft in zijn

[3] J. DAMBRUYNE, De Gentse bouwvakambachten in sociaal-economisch perspectief (1540-1795), in: C. LIS en H. SOLY (eds.), Werken volgens de regels. Ambachten in Vlaanderen en Brabant, 1500-1800, Brussel, 1994, pp. 51-105 (vooral pp. 79-90).

[4] K. VAN QUATEM, Sociale mobiliteit en machtsverdeling in het Brugs schoenmakersambacht (1570-1790), in: C. LIS en H. SOLY (eds.), Werken volgens de regels. Ambachten in Brabant en Vlaanderen, 1500-1800, Brussel, 1994, p. 115 en p. 120.

studie over de Brugse kuipers – weliswaar voor de Middeleeuwen – eveneens aangetoond dat een verzwaring van het intredegeld niet meteen leidt tot een dalend aantal geïnteresseerden [5].

Na een grondige prospectie van het bronnenmateriaal stelden we vast, dat er quasi geen inschrijvingsregisters of ledenlijsten voorhanden waren, wat toch een minimumvereiste is voor een gedegen onderzoek naar sociale mobiliteit. Enkel het ambacht der blauwververs en garentwijnders liet ons voor de periode 1704-1795 een ambachtsledenlijst na. We hebben getracht deze archivalische handicap te omzeilen met de ambachtsrekeningen, die wel voorhanden waren. Elk bestuurlijk lichaam moest aan de stad met de regelmaat van de klok rekeningen voorleggen ter verantwoording van de comptabiliteit. Belangrijk is dat de posten van ontvangst en uitgave zich niet beperken tot het aangeven van een som. De ambachtsrekeningen zijn immers doorspekt met allerhande randinformatie. Zo onderscheiden we bij de ontvangsten telkens een rubriek van nieuwe inschrijvingen van leerlingen en meesters. Zowel de naam van de betrokkene als de datum van transactie staan opgetekend, vaak met vermelding van (bij)beroep en woonplaats. Deze rekeningenrubrieken kunnen we bestempelen als indirecte ledenlijsten. Of hoe oorspronkelijk tweederangsbronnen pragmatisch omgebogen kunnen worden.

Hoe komen nu de gegevens, gepuurd uit de rekeningen, het best tot hun recht? Methodologisch gezien leek het op het getouw zetten van een prosopografie de meest efficiënte oplossing. Etymologisch betekent *prosopon graphein* 'beschrijving van het aangezicht'. Een prosopografische studie is m.a.w. een collectieve of groepsbiografie waarin de externe karaktertrekken van een populatie die iets gemeenschappelijks heeft (beroep, sociale of geografische oorsprong) beschreven worden. Aldus worden de gemeenschappelijke kenmerken van een groep actores in de geschiedenis blootgelegd. Een prosopografie is een studie die, vertrekkend van een vragenlijst, biografische gegevens verzamelt over een welomschreven groep mensen en op grond van deze verzamelde gegevens antwoorden vindt op historische vragen [6].

Omwille van het feit dat een rekening een boekhoudkundige constructie is (en geen ledenlijst), is het logisch dat de toenmalige boekhouder (rekenplichtige) de meeste zorg besteedde aan de juiste berekening van inkomsten en uitgaven. De rekening correct tot op de stuiver afleveren was zijn prioriteit. Of een schuldenaar daarbij nu

[5] J.-P. SOSSON, La structure sociale de la corporation médiévale. L'exemple des tonneliers de Bruges de 1350 à 1500, Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis, 44 (1966), pp. 475-476.

[6] H. DE RIDDER-SYMOENS, Prosopografie en middeleeuwse geschiedenis: een onmogelijke mogelijkheid?, Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Nieuwe Reeks, 45 (1991), p. 95 e.v.

Jan of Johan heette, was bijzaak. Als het vereiste bedrag maar betaald werd. Soms moesten we ons tevreden stellen met de initialen, of troffen we al helemaal geen voornaam aan. Het spreekt voor zich dat op die manier discrepanties uitgelokt werden, wat de identificatie van bepaalde personen bemoeilijkte. Frequente familienamen werden vaak verbasterd en stelden ons vaak voor identificatieproblemen. Soms kon een '*filius*-suffix' uitsluitsel geven. Teneinde onze bevindingen te vrijwaren van vergissingen zagen wij ons genoodzaakt de familienamen in onze databank te uniformiseren. We beseffen dat ons vorsingswerk geenszins vrij is van beoordelings- en interpretatiefouten. Schiet niet op de pianist ... .

Naast aspecten zoals doorstroming en lotsverbetering heeft sociale mobiliteit onmiskenbaar ook te maken met – zij het dan minder meetbaar – aanzien, welstand en bezitsniveau. Deze elementen komen in dit artikel niet aan bod. Ons uitgangspunt blijft de carrièrevorming en de sociale positie tijdens de levenscyclus, niet zozeer de financiële positie. De hoofdstukken in dit artikel weerspiegelen de hiërarchische ambachtsorde. Achtereenvolgens passeren de leerlingen, de meesters en de bestuursleden de revue [7].

1. De ambachtsleerlingen

1.1. Het leergeld

Ambachten waren verticale, hiërarchisch gestructureerde, publiekrechterlijke belangengroepen die werkgevers (meesters) en werknemers (knechten, leerjongens) omvatten [8]. Vooraleer men een ambachtelijk beroep kon uitoefenen, moest men gedwee in de leer gaan bij een vrije meester om zich te bekwamen. De leertijd bedroeg bij de bakkers, kleermakers en blauwververs twee jaar [9]. Bij de winkeliers was het leerlingschap onbestaande. Tijdens de

[7] In ons vorig artikel (S. DE SCHRIJVER, De Aalsterse ambachten...) verantwoordden we reeds de keuze van de weerhouden ambachten voor ons onderzoek. Cruciaal bij de selectie was een gevarieerd socio-economisch ambachtsprofiel, waardoor we een representatieve doorsnede kregen van de ambachten te Aalst. Aldus respectievelijk de kleermakers die instonden voor het fabriceren van lokale confectie, de bakkers als de bevoorradingssector voor de lokale markt, de winkeliers, verantwoordelijk voor de commerciële detailhandel (lokaal en interregionaal) en de blauwververs en garentwijnders, een op de export gericht textielveredelingsambacht.

[8] R. VERMOESEN, Urbanisatie en ruralisatie van de Aalsterse regio. Deel 2. De Aalsterse stadseconomie onder druk (1667-1714), Het Land van Aalst, 55 (2003), p. 118.

[9] Dit is niet altijd zo geweest. In 1515 bedroeg de leertijd bij de bakkers 1 jaar. F. DE POTTER en J. BROECKAERT, Geschiedenis der stad Aalst voorgegaan van eene historische schets van 't voormalige Land van Aalst, deel 2, Gent, 1873-1876, p. 314. In het Brugse bakkersambacht bedroeg de leertijd continu 3 jaar. S. GILTE, Het Brugse bakkersambacht in de Nieuwe Tijden, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, RUG, 1995-1996, p. 136.

scholingsperiode ondervond de leermeester welk vlees hij in de kuip had. Of zoals S.L. Kaplan het zeer gevat formuleert: *l'apprentissage était la première étape de l'initiation, mais aussi de la sélection et de la subordination* [10].

Tabel 1 – Het ambachtsleergeld in de 18de eeuw, uitgedrukt in groten Vlaams

	Meesterszonen	Inwoners	Vreemdelingen
Bakkers	240	240	240
Blauwververs	40	40	40
Kleermakers	30	40	80
Winkeliers	–	–	–

Vooraleer de leerjongen een leermeester toegewezen kreeg, moest hij zich schriftelijk laten registreren en het leergeld (*boucgelt* of *incommelinckgelt*) betalen aan de ambachtskas. Met 240 groten Vlaams lag het leergeld bij de bakkers duidelijk het hoogst. Een bakkersleerling betaalde maar liefst het zesvoudige van wat een blauwverversleerling neertelde. Te Antwerpen betaalde een leerling-bakker 1000 gr. Vl. en te Oudenaarde 720 gr. Vl. Extreem lage bedragen treffen we aan in Diest (94 gr. Vl.), Kortrijk (120 gr. Vl.), Gent en Nieuwpoort (beiden 144 gr. Vl.). In Brugge betaalde men evenveel als te Aalst [11]. De kleermakers maakten in het leergeld als enigen een onderscheid tussen meesterszonen, inwoners en vreemdelingen. Vreemd genoeg werd hierover in de enquête uit 1784 met geen woord gerept. Men gaf in de enquête voor het leergeld de ronde som van 40 gr. Vl. op. De kleermakers lieten uitschijnen dat er geen sprake was van enige financiële bevoordeling.

[10] S.L. KAPLAN en P.E. DAUZAT, Le meilleur pain du monde: les boulangers de Paris au XVIIIe siècle, Parijs, 1996, p. 213.
[11] S. GILTE, Het Brugse ..., p. 138.

1.2. Evolutie inschrijvingen van nieuwe leerlingen

Grafiek 1 – Aantal nieuwe leerlingen per decennium, 1704-1793 (absoluut) [12]

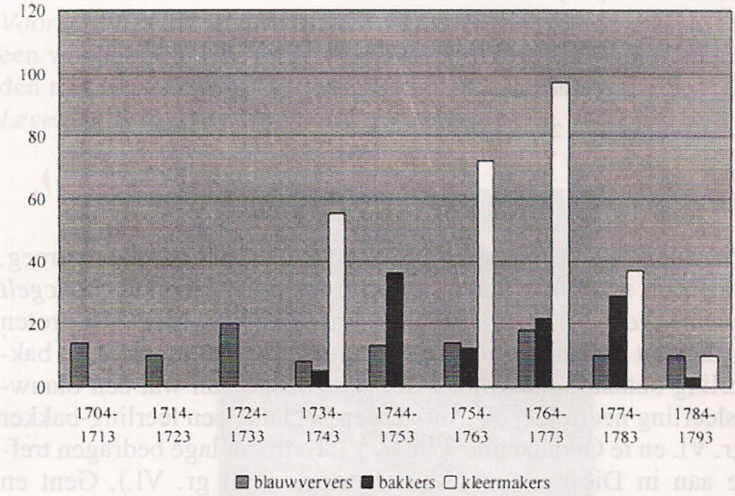

Met minder dan 20 inschrijvingen per decennium over de hele 18de eeuw, komen de blauwververs als het kleinste ambacht naar voren, terwijl de bakkers (minimum 3, maximum 36 leerlingen per decennium) en de kleermakers (minimum 10, maximum 97 leerlingen per decennium) duidelijk meer gegadigden tellen. Het aantal kleermakersleerlingen is na de 'boom', kort na het midden van de 18de eeuw, in vrije val. Het kleermakersambacht moet in deze periode nochtans vrij voortvarend geweest zijn. Volgens de boekhouding sloot dit ambacht haar rekeningen in de jaren zeventig van de 18de eeuw met een batig saldo af [13]. Geen financiële crisis op het eerste gezicht dus. Wel was er rond 1770 een interne boekhoudkundige reorganisatie: voortaan maakten de kousenmakers officieel deel uit van het kleermakersambacht. Zij stonden voor het eerst specifiek vermeld in een aparte ontvangstrubriek in de boekhouding van de kleermakers (bijlage 3). Vermoedelijk was het aantal kousenmakers te klein om een onafhankelijk stedelijk ambacht in leven te houden.

De inkrimping van kleermakersleerlingen kan in verband gebracht worden met het feit dat in 1773 twee handelaars uit Charleroi, François Devillers en Pierre Legot, een vergunning kregen

[12] Nota bene: het cijfer tussen 1784-1793 ligt zowel voor de bakkers als voor de kleermakers mogelijk te laag, aangezien we voor deze ambachten over rekeningen beschikken tot slechts 1789/1790.

[13] In de jaren 1773-1779 varieerde het overschot van de kleermakers in de boekhouding tussen ca. 6000 à 16 000 gr. Vl.

van het Aalsterse stadsbestuur om een fabriekje voor weefgetouwen op te richten, ter fabricatie van wollen en katoenen kousen, handschoenen, garen en gebreide broeken. De voorloper van de Aalsterse textielindustrie was geboren. Beide nijveraars zouden hun confectieartikelen een derde goedkoper kunnen aanbieden dan die van de kleermakers en winkeliers [14]. Omstreeks deze periode waren er overigens andere gelijkaardige initiatieven [15]. Een ontluikende industrialisatie – hoewel nog sterk embryonaal – binnen de Aalsterse textielnijverheid kan een verklaring zijn voor de daling van kleermakersleerlingen. De grote textielfabrieken met stoommachines werden evenwel pas in de 19de eeuw uit de grond gestampt.

Het stabiel aantal kandidaat-blauwververs kan gelinkt worden aan de numerus clausus, het vergrendelen van nieuwe leden. De statuten maken hier duidelijk melding van, wellicht om de kwaliteit van het product te garanderen. Massaproductie leidt immers vaak tot kwaliteitsverlies. Textielveredelingsambachten zoals de blauververs blijken te werken volgens het klassiek patroon van 3 werknemers [16]. Zo ook te Aalst: in 1738 werkten 32 blauwververs met 104 personeelsleden, hetzij ruim 3 werknemers per meester.

Het dalend aantal kandidaat-bakkers in de jaren tachtig kan verband houden met de politieke strubbelingen ten tijde van de Brabantse Omwenteling (1787) en de Franse Revolutie (1789), die gepaard gingen met stijgende graan- en broodprijzen. Ook de strenge winter van 1788-1789 veroorzaakte misoogsten. Het bakken van brood was bovendien niet alleen een ambachtelijke, maar ook een huishoudelijke activiteit geworden: gezinnen bakten vaak hun eigen brood, alle verbodsbepalingen ten spijt.

1.3. Familiale afkomst

De bakkers en de blauwververs maken in het leergeld geen onderscheid qua sociale status, de kleermakers wel. We vonden 202 kleermakersleerlingen terug, waarvan er 40 *pro Deo* [17] ingeschreven werden. We onderscheiden zoon (of dochter) van een ambachts-

[14] F. DE POTTER en J. BROECKAERT, Geschiedenis ..., deel 2, pp. 359-360.

[15] Een gedeelte van de kelder van het Belfort werd in 1781 gebruikt als katoenspinnerij, waar Alexander Meert arme kinderen leerde spinnen. Ignatius Meulman leverde datzelfde jaar 'houillekolen om den kelder te verwarmen van de arme kinderen cathoenspinders'. P. VAN NUFFEL, In den tijd der spinnewielen. Aalsterse geschiedenis van 1747 tot 1794, Aalst, 1929, p. 13. In 1784 werd door de toenmalige pastoor-deken te Aalst een wol- en katoenspinnerij opgericht met het liefdadig doel de arme wezen een stiel te leren en tewerk te stellen. F. DE POTTER en J. BROECKAERT, Geschiedenis ..., deel 2, p. 360.

[16] P. STABEL, Ambachten en textielondernemers in kleine Vlaamse steden tijdens de overgang van Middeleeuwen naar Nieuwe Tijd, in: C. LIS en H. SOLY (eds.), Werelden van verschil. Ambachtsgilden in de Lage Landen, Brussel, 1997, p. 84.

[17] Pro Deo: om Gods wil, gratis. Deze leerlingen betaalden geen leergeld.

meester, inwoner van Aalst en vreemdeling [18]. De achterban van de kleermakers werd hoofdzakelijk gevormd door de Aalstenaars zelf (ruim 80%). Slechts 6% waren inwijkelingen. Ondanks het lichte financiële voordeel dat een meesterszoon kon genieten, is het flagrant dat de kleermakers slechts in geringe mate (13%) meesterszonen aanwierven. Kleermakers namen dus een vrij open houding aan tegenover hun leerlingen. Sinds 1770 ressorteerden de kousenmakers onder het kleermakersambacht: 7 van de 17 leerling-kousenmakers (41%) waren meesterszonen, de overigen waren inwoners.

Tijdens het onderzoek werd onze aandacht herhaaldelijk getrokken door de aanwezigheid van zgn. *pro Deo*'s. Onvermogende jongelui werden kosteloos aanvaard als kleermakersleerling. Vooral bij de kleermakers was dit gratis lidmaatschap in trek. De *pro Deo*'s manifesteerden zich vooral in de jaren 1760-1770. Sporadische vermeldingen als *midts sijne sobere gestaethede* duiden erop dat deze *pro Deo*'s van arme komaf waren. Het waren vaak leden van de Armentafel. Opvallend is ook dat *pro Deo*'s vaak in opleiding gingen bij bestuursleden. Zo namen toenmalig deken Jan Jacobus D'Haene en boekhouder Frans Xavier Siron samen 16 van de 40 *pro Deo*'s (40%) voor hun rekening. Op die manier had het bestuur min of meer vat op eventuele misbruiken. Armoede is immers een rekbaar begrip.

Grafiek 2 – Pro Deo-inschrijvingen bij de kleermakers en arme winkeliers, 1759-1790

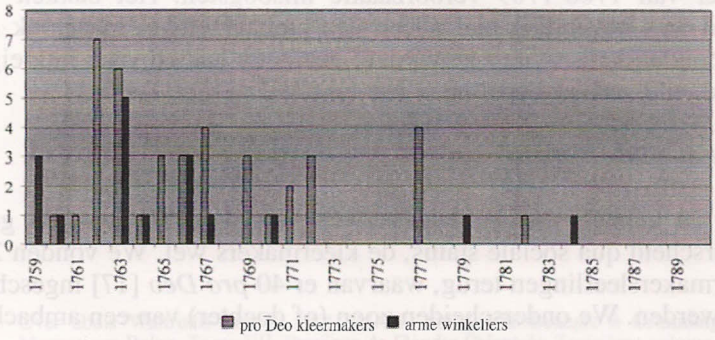

Kunnen we deze *pro Deo*-praktijken beschouwen als een actieve politiek vanuit het ambacht om een snelle doorstroming te bevorderen? Misschien wel, maar met verdeeld succes: slechts 2 *pro Deo*-leerlingen (5%), brachten het tot meester-kleermaker. Een externe factor, armoede, lijkt ons meer plausibel. Ook in het winkeliersambacht troffen we rond dezelfde periode *pro Deo*'s aan, alsook reducties ten voordele van arme kandidaat-winkeliers. En dit op een ogen-

[18] Een inwoner is een 'geboren Aalstenaar'. Men spreekt ook van 'inboorlink' of 'borgersone'. Een vreemdeling is een ingeweken persoon van buiten Aalst.

blik dat het ambacht krap bij kas zat [19]. Verpauperde kleermakersleerlingen en aspirant-winkeliers manifesteerden zich kort na het midden van 18de eeuw.

Aalst kende omstreeks deze periode moeilijke jaren. Sinds de troonsbestijging van Maria-Theresia in 1740 was de vrede in Europa verbroken. Zowel Frankrijk als Pruisen ondernamen militaire acties tegen de Habsburgse bezittingen. Toenmalig burgemeester van Aalst, Jean Vilain XIIII, werd geconfronteerd met de oorlogsomstandigheden. Aalst was niemandsland geworden. Tijdens de Franse bezetting onder Lodewijk XV werd de bevoorrading ernstig verstoord. Hooi, stro en levensmiddelen werden opgeëist. De uitwassen van de oorlog lieten zich zwaar gevoelen onder de bevolking. Heel wat gezinnen op het platteland en in de steden waren in hun bestaan bedreigd, omdat hun inkomens de kosten van het levensonderhoud niet meer dekten. De armenkassen waren daar niet op voorzien. Echte behoeftigen konden niet geholpen worden. Vooral de steden hadden het moeilijk. De bestrijding van het pauperisme was er doorgaans beter georganiseerd dan op het platteland, maar daarom precies trokken bij economische recessie, laagconjunctuur of hongersnood vele plattelandsbewoners naar de steden, wat onvermijdelijk leidde tot een ontwrichting van de mechanismen van armoedebestrijding [20]. Bovendien leidt armoede vaak tot criminaliteit. Teneinde komaf te maken met deze criminogene armoede werden plannen gekoesterd om in Aalst een Correctiehuis op te richten. De plannen bleven echter een dode letter.

Dat bedelarij door de slechte tijdsomstandigheden het Aalsterse stadsbestuur kopzorgen baarde, lezen we in de stedelijke resoluties. Om het probleem in te dijken, vaardigde het stadsbestuur in 1777 een resem maatregelen uit: *dat alsnu overstreken zijnde den tijd aende bedelaers ende bedelaeressen toegestaen bij de selve ordonnantie om hun te begeven tot eenig ambagt ofte handwerk als ook den tijd verleent aende vremde bedelaers ende bedelaeressen om hun uyt dese stad ende praterijen te retineren* ... [21]. Armen werden van overheidswege aangespoord om zo snel mogelijk aan de bak te geraken. Kort na het midden van de 18de eeuw doolden in Aalst veel sukkelaars en hulpbehoevenden rond, een periode die overschaduwd werd door armoede en bedelarij. Velen waren ongeschoold, werkloos en hadden niets te eten. De aanwezigheid van armen die onderdak zochten bij een ambacht was dus zeker niet verwonderlijk.

Het *pro Deo*-fenomeen werd ook elders vastgesteld. In het

[19] In de jaren 1759-1762 hadden de winkeliers een negatief rekeningsaldo.
[20] P. LENDERS, Vilain XIIII, Leuven, 1995, pp. 29-37 en pp. 107-119.
[21] SAA, OAA, nr. 18 f° 124 v°.

Brusselse kleermakersambacht was het sinds 1562 gebruikelijk dat arme kinderen geen leergeld hoefden te betalen. Deze leerjongens werden uit *charitate* (liefdadigheid) opgeleid. Waarschijnlijk ressorteerden deze kinderen onder de armenzorg. Voor Bordeaux is vastgesteld dat vele meesters niet geïnteresseerd waren om met arme wezen te werken, vooral omwille van de kwaliteitsnormen. Volgens tijdgenoten liet het gedrag van arme kinderen vaak te wensen over en soms deden zich ook disciplineproblemen voor [22]. In Aalst waren het vooral de gezworenen die zich ontfermden over de arme leerlingen. Ook de Brugse schoenmakers werden geconfronteerd met arme kinderen die arbeidsplaatsen wegkaapten (tot 44% van het totaal aantal nieuwe leerjongens in de jaren zestig van de 18de eeuw) [23]. Tijdens de 18de eeuw was het rekruteren van arme kinderen als werkkrachten in het kleermakersambacht een wijdverbreid fenomeen.

1.4. Besluit

Het beeld van de leerlingen is tot dusver vrij eenzijdig gekleurd. Enkel de kleermakers maakten in het leergeld een onderscheid naargelang het sociaal statuut van hun leerlingen. Meesterszonen werden reeds van kindsbeen af licht financieel bevoordeeld. We zagen echter dat de leerling-kleermakers vooral afkomstig waren uit Aalst zelf. Het financiële voordeel dat meesterszonen hadden, werd alleszins niet optimaal benut. Slechts 13% van het leerlingenbestand bestond uit meesterzonen.

Het aantal inschrijvingen van nieuwe leerlingen in de 18de eeuw kende ups en downs, toch bleef het eindresultaat – op één na – status quo. Enkel het aantal kleermakerspupillen werd op het eind van de 18de eeuw gevoelig ingeperkt.

We stelden vast, dat er achter de *pro Deo*-kleermakersleerlingen en arme aspirant-winkeliers heel wat miserie schuilgaat. De povere jaren in Aalst, kort na het midden van de 18de eeuw, zorgden bij bepaalde ambachten voor een aanzuigeffect van armoezaaiers. Naast economische drijfveren bespeuren we binnen de ambachtswereld duidelijk ook caritatieve elementen.

[22] H. DECEULAER, Pluriforme patronen en een verschillende snit. Sociaal-economische, institutionele en culturele transformaties in de kledingsector in Antwerpen, Brussel en Gent, 1585-1800, Amsterdam, 2001, pp. 269 en 271-272.

[23] K. VAN QUATEM, Sociale ..., pp. 110-112.

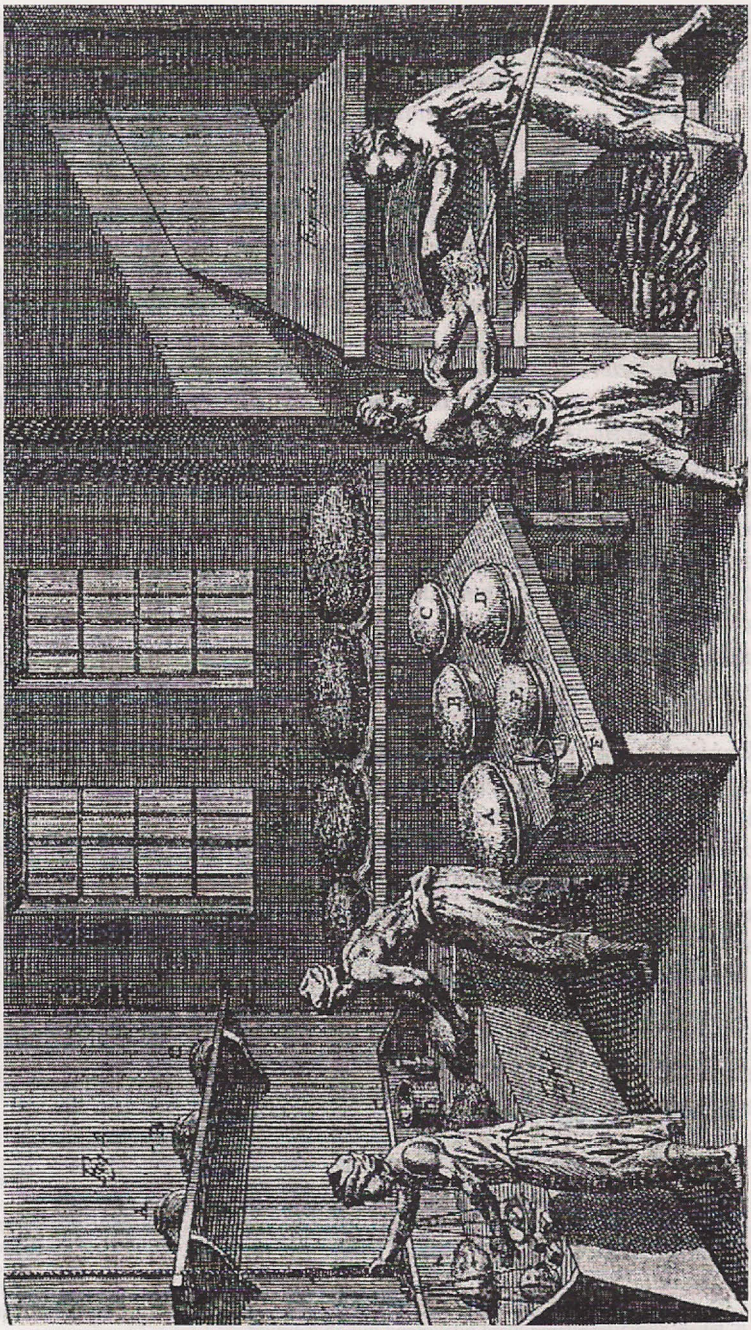

Een bakker in de achttiende eeuw
(uit S.L.KAPLAN, Le meilleur pain du monde:
les boulangers de Paris au XVIIIe siècle, Parijs, 1996)

2. Het meesterschap

2.1. De preuve en het meestergeld

Kenmerkend voor het ambachtswezen was een uitgekiende arbeidsreglementering. Tot de geplogenheden behoorde de meesterproef, het ultieme bewijs van gedegen stielkennis. In 1704 verliep het proefstuk bij de blauwververs als volgt: *er sal moeten gheset worden eenen blauwcuype sonder looghe* [24] *te gebruycken ter presentie vande gesworne ... op elken vollen dagh binnen sonneschijn sal ghewerckt wesen ... vervolgens sullen moeten geverst* (sic 'geverfd') *worden de naervolghende colleuren in gaeren roodt, seiluwe* (sic 'geluwe') *ende groen* [25]. In 1784 noteren we dezelfde bekwaamheidsproef [26]. Blauwververs verfden met blauw, rood, geel en groen. De benaming 'blauw'-verver is enigszins misleidend [27]. De proef bleef tijdens de 18de eeuw quasi ongewijzigd. Bovendien mocht de meesterproef nooit afgelegd worden in de woning van de leerling zelf, maar steeds ten huize van een van de bestuursleden of van de leermeester. Ondanks de strikte regels op papier, zagen de gezworenen in realiteit al eens iets door de vingers: *op den 23 j(anua)ry 1738 is vrey gheworden sr. Joannes Verstraeten, sonder preuve te doene terwijlent hij aen sijn een handt gheestropieert* [28] *is nietjegenstaende met volle contentement ende permisse vanden deken ende meesters ...* [29]. Blijkbaar had de aspirant een lichamelijke handicap, waardoor hij niet in staat was om de meesterproef af te leggen. Ofschoon het ambachtsbestuur er zich bewust van was dat dit werkonbekwaam individu weinig renderende handenarbeid kon verrichten, werd hij zonder veel heisa aanvaard. Deze humane toegeving zegt veel over de soepele opstelling van het ambacht tegenover haar leden. Een mooi staaltje van filantropie en menselijkheid.

[24] Loog: chemische oplossing om vlekken te verwijderen of om vetvrij te maken.
[25] SAA, AOK, nr. 716 f° 5-6. Artikel 7, 8 en 9, statuten blauwververs, 1704.
[26] '...eene preuve, te weten met te verwen de lijnwaeten blouw, de gaerens rood, geluwe ende groen ter presentie van de geswoorene van den ambacht, welke voorzeijde coleuren bij de zelve geswoorene gevisiteert ende gekeurt worden ...' SAA, OAA, nr. 181.
[27] I.v.m. de techniciteit van het verven met kleuren: P. LINDEMANS, Geschiedenis van de landbouw, deel 2, Antwerpen-Borgerhout, 1994, pp. 253-259. De Vlaamse textielnijverheid gebruikte veel verfstof. Verfstoffen werden uit verfplanten (o.a. de wouw, wede, indigo en kaarde) onttrokken. De wouwteelt (dof geel/bruin/olijfgroen) concentreerde zich sedert de late Middeleeuwen in het Land van Aalst, in de kasselrij Oudenaarde en in West-Brabant. Aalst had een belangrijke wouwmarkt, die in handen was van het ambacht van de hopkooplieden (St.-Rochus). De wede of pastel is een gewas waarvan de bladeren een blauwe verfstof afgeven. Vermoedelijk heeft de indigo al heel vroeg de wede vervangen in de blauwkuip van de ververs. Voor het 'blauwe laken' van Vlaanderen werd uitsluitend indigo gebruikt.
[28] 'Gheestropieert': waarschijnlijk afkomstig van het Franse werkwoord 'estropier' en betekent: kreupel maken, verminken, verlammen.
[29] SAA, AOK, nr. 716, f° 525.

De bakkersproef in Aalst bestond uit het *backen van eene schilt wittebrood ende eene schilt fransch broodt* [30]. Elders in de Zuidelijke Nederlanden bestonden ruime variaties op de bakkersproef [31]. Tot aan de 19de eeuw bakten bakkers hun brood in ovens die op hout, zaagsel of turf gestookt werden. Eerst mengden ze bloem, zout, gist en water om deeg te maken. Het geknede deeg liet men rijzen, waarna het tot brood gevormd werd [32]. Omtrent de kleermakersproef vonden we geen informatie terug. Wel behoorden een *persijser* en *kleermakersscheeren* tot het gereedschap van een 18de-eeuwse kleermaker in het Aalsterse [33].

Nadat de proef onder het goedkeurend oog van de gezworenen naar behoren werd afgelegd, was men een vrije meester. Als geschoolde vakman kon men ofwel in loondienst, ofwel als zelfstandige werken. Alleen al het onvermogen om zich de nodige bedrijfsuitrusting en grondstoffen aan te schaffen zou heel wat knechten ervan weerhouden om meester te worden. Alvorens hij definitief opgenomen werd, moest de meester nog plechtig de ambachtseed afleggen [34]. Deze plichtpleging luidde in 1701 bij de Aalsterse bakkers als volgt: *Ick belove aen het brootmaekers Ambacht deser stede van Aelst alteyt goedt ende ghetrauw te syn, te onderhauden de octrooy ende statuten van dese Ambachte ende te schote en te lote te staen ghelyk alle andere ambacht ghesellen. Daer toe soo helpt my Godt*

[30] SAA, OAA, nr. 181.

[31] Te Kortrijk moest men in 1648 'eene bakte van zes havot tarwen meel van welke drie havot voor goed tarwen broot en 't overige gebuideld voor schoon Spaens wittebroot ende eenen schild fransch brood'. Te Brugge bestond de proef uit het behoorlijk bakken van drie soorten brood in één oven en in Gent moest de kandidaat-bakker het deeg klaar maken, 'den oven behoorlijk heeten, ende brooden een voor een in den oven schieten zoodanig dat ze elkander raken en een schild vormen zonder tusschenruimte en men eischte drie zulke wel gheconditioneerde schilden wit brood'. In Leuven moest de aspirant-bakker zich om zes uur 's ochtends aanmelden ten huize van de deken. De beproefde kreeg veertig bussen melk en andere ingrediënten ter beschikking, waarmee hij drie soorten brood moest bakken: wit brood, tarwebrood en 'masteleynen'. Het reglement schreef voor dat de kandidaat geen hulp mocht vragen aan de dekens. Hij diende net en zuiver te werken zonder te blazen. Aangebrande broden werden geweigerd. S. GILTE, Het Brugse ..., pp. 160-161.

[32] A. BRODER, Mechanisatie (De mechanisering van de bakkerij), in W. BLOCKMANS (ed.) e.a., Handel, ambacht en industrie. De wording van Europa, Hilversum, 1993, p. 89.

[33] J. DE BROUWER, De Staten van Goed als bron voor het leefmilieu gedurende de 17e en 18e eeuw te Haaltert en te Kerksken, Het Land van Aalst, 29 (1977), p. 46. In het 17de-eeuwse Gent behelsde de kleermakersproef het vervaardigen van een priestertoga en een samaar (een lang vrouwenkleed). J. DAMBRUYNE, Sociale mobiliteit en status in het zestiende-eeuwse Gentse ambachtswezen, Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Nieuwe Reeks, 50 (1996), p. 82.

[34] '...den gecostumeerden eedt van te wesen goet ende waerachtig Roomsch Catolicq te wesen goet ende getrauwe aen sijne Con(inclijke) Ma(jestij)t van Spaignien als grave van Aelst de wetten ende ordonna(ntie)n van dese ambacht te sullen onderhouden ende alles te doen dat een goet ende getrouw suppost schuldigh is te doene'. Artikel 13, statuten blauwververs, 1704. SAA, AOK, nr. 716, f° 8.

ende den heylighen Haubertus. Amen [35]. De eed hield een aantal verplichtingen in. Het onderling vertrouwen en het naleven van de statuten waren ongetwijfeld de pijlers in de deontologie en het arbeidsethos van een ambachtsman. Het militaire aspect *te schote en te lote staen* speelde geen rol meer in de 18de eeuw, het was een traditionele formaliteit [36].

In Aalst werd jaarlijks een ommegang georganiseerd waarbij elk ambacht een plaats toegewezen kreeg. Deze evenementen weerspiegelden de eigentijdse stadseconomie. In de 16de eeuw hadden de bakkers de eerste plaats, de kleermakers zaten halverwege, terwijl de winkeliers achteraan bengelden. De bakkers stonden hoog aangeschreven op de beroepsprestigeladder. De bestuursleden van de ambachten kregen elk een hoed en een paar handschoenen. Bij elke processie-ommegang zouden *de beyaerders ende den tarders van clocken ... luyden ende beyaerden* op het Aalsters belfort [37].

Aangezien we werkten met de ambachtsrekeningen waren we van heel dichtbij getuige van mogelijke wijzigingen in de financiële criteria. De zgn. *Zunftzwang* komt sterk tot uiting in de financiële vereisten waaraan men moest voldoen om een ambachtelijke stiel uit te oefenen. We baseerden ons op de betaalde sommen in de ambachtsrekeningen om volgende tabel te reconstrueren.

Tabel 2 – Het meestergeld in de 18de eeuw, uitgedrukt in groten Vlaams [38]

	Meesterszonen	Inwoners	Vreemdelingen	Vreemd+burg
Bakkers	360	1200	2400	–
Kleermakers	240	960	1920	–
Blauwververs	480	960	1920	–
Winkeliers	240	240	1200	960

De bakkers komen als 'duur' naar voren en de winkeliers als 'goedkoop'. In elk ambacht betaalde een vreemdeling sowieso de volle pot. Hierbij kwam nog dat volgens het regeringsdecreet van 24

[35] P. VAN NUFFEL, Alostum Relgiosum. Beelden en schetsen uit den Besloten Tijd, Aalst, 1911, p. 41.

[36] Vergelijk ook met de eed van de Aalsterse smeden (Sint-Elooi) uit 1720: 'Ick belove Haere Hoogheden ende de stadt van Aelst, ende t' Ambacht van S. Eloy, altyt getrau ten syn, staende te schote en te lote als myner medebroeders, ende niet t'argueren jeghens t'gene dat de Meesters van t'selve Ambacht ordonneren, alsoo moet my Godt helpen ende onsen Patroon S. Eloy'. P. VAN NUFFEL, Alostum Religiosum ..., p. 86.

[37] F. COURTEAUX, Dirk Martens, Het Land van Aalst, 25 (1973), pp. 259-264. In 1484 ontstond er tussen de Londense kleermakers en huidenkopers een twist over hun plaats in de jaarlijkse optocht van de burgemeester. Er werd beslist dat ze ieder jaar hun zesde en zevende plaats met elkaar moesten ruilen. Vandaar de uitdrukking 'at sixes and sevens'. W.C. ULTEE, Het aanzien van beroepen, op andere plaatsen en vooral in andere tijden. Een analyse van een aantal recente historische studies, Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis, 9 (1983), pp. 33-34.

[38] De laatste kolom betreft het intredegeld voor niet-Aalstenaars die gehuwd waren met een dochter van een Aalsterse burger.

oktober 1750 elke vreemde ambachtsmeester een borgsom van 6000 groten Vlaams moest storten ten voordele van de Armentafel, als hij in de stad zijn intrek nam [39]. Voor een ingeweken ambachtsman was het niet evident om zich in Aalst te vestigen.

De meesterszonen genoten overal – met uitzondering van de winkeliers – financiële voordelen op hun collega's. Enkel de winkeliers plaatsten de zonen op gelijke voet met de inwoners. De bedragen van meesterskinderen variëren onderling: een blauwververszoon betaalde het dubbele van een kleermakerszoon. Let ook op de verschillen tussen het leer- en meestergeld: leerjongens betaalden beduidend minder dan de meesters.

Omstreeks 1735 werd in het winkeliersambacht het inkomgeld verlaagd: van 360 naar 240 gr. Vl. voor de inwoners en van 1920 naar 1200 gr. Vl. voor de vreemdelingen. Het winkeliersambacht komt, financieel gezien, als het mildst naar voren tegenover nieuwe leden [40]. Bepaalde winkeliers konden tevens van een goedkoper tarief genieten. De opgegeven redenen voor reductie gingen van armoede en hoge leeftijd tot zuivere vriendjespolitiek [41]. Bovendien kon men de meesterstitel op afbetaling kopen (*sijn restat te voldoen of te betaelen in verscheyde reijsen*), er bestond m.a.w. een kredietlijn. Meesters die het moeilijk hadden om rond te komen maakten van deze faciliteit gretig gebruik. Deze mogelijkheden bestonden ook bij het kleermakersambacht [42]. Voor het winkelierschap was ook een minimumleeftijd vereist. Artikel 26 van de winkeliersstatuten stipuleerde dat de meesters moesten *hebbende den auderdom van vijfthien jaeren* [43].

Na de oprichting van het ambacht van de blauwververs en garentwijnders op 12 februari 1704, gaf het kersverse bestuur te kennen dat iedereen, tewerkgesteld in de blauwververij en garentwijnderij, zich moest kenbaar maken en zich moest aansluiten bij het ambacht. Men kreeg hiervoor twee maanden de tijd. Ook knechten en leerlingen moesten zich aanmelden, zoniet vervielen hun verworven privileges (leerjaren en eventueel proefstuk). Niemand mocht voor-

[39] SAA, OAA, nr. 18, f° 3 v°. Zie ook: H. VANGASSEN, Het ambacht der Blauwververs en Garentwijnders te Aalst in de XVIIIde eeuw, Het Land van Aalst, 8 (1956), p. 169

[40] Ter vergelijking: een Leuvense vettewariër – een handelaar in 'vette waren' zoals kaarsen, olie etc. – betaalde maar liefst 8000 gr. Vl. in de 18de eeuw. A. MEULEMANS, Leuvense ambachten – De Vettewariërs, Eigen Schoon en de Brabander, 48 (1965), p. 252.

[41] Voorbeelden zijn legio. Toen hij zich op 24/12/1763 – een mooi kerstgeschenk – inschreef in het winkeliersambacht kreeg Livinus de Coster reductie omwille van zijn hoge ouderdom, alsook Peeter Canstillen, winkelier sinds 2/06/1785, omdat hij gehuwd was met het 'meyssen' van de burgemeester.

[42] Kleermaker Anthon Bernaer, meester sinds 1765, betaalde zelfs nooit het volledige bedrag en dit na herhaalde aanmaningen. De laatste rekening van de kleermakers loopt tot 1789. Hij liet dus op zijn minst 34 jaar wachten op zijn achterstallig inkomgeld.

[43] SAA, OAA, nr. 217.

taan de stiel nog uitoefenen zonder lid te zijn van het ambacht. Tussen 18 maart en 30 september 1704 meldden zich ruim 70 blauwververs. Zij betaalden 120 gr. Vl. voor hun inkomgeld. Pas in de jaren 1710-1712 zien we een consequente toepassing van de gestipuleerde bedragen (480, 960 en 1920 gr. Vl) [44].

Vóór de 18de eeuw werd het entreegeld bij de bakkers herhaaldelijk gewijzigd. Anno 1515 bedroeg het intredegeld – blijkbaar zonder onderscheid – 20 gr. Vl. In 1635 betaalden de inwoners reeds 600 gr. Vl. en de vreemdelingen 800 gr. Vl. en in 1660 respectievelijk 960 gr. Vl. en 1920 gr. Vl. [45]. We stellen dus wel een geleidelijke verzwaring vast bij de bakkers in de 16de en 17de eeuw, maar in de 18de eeuw bleef het inkomgeld status quo [46]. Als tweede uitgangspunt voor de reconstructie van het intredegeld namen we de enquête van 1784.

Tabel 3 – Het meestergeld volgens de enquête van 1784, uitgedrukt in groten Vlaams

	Meesterszonen	Inwoners	Vreemdelingen	Vreemd+burg
Bakkers	360	1440	2880	2400
Kleermakers	240	480	960	–
Blauwververs	480	960	1920	–
Winkeliers	240	240	1200	960

Voor de blauwververs en de winkeliers kloppen de bedragen uit de enquête met de bedragen uit de rekeningen. De bedragen echter van de bakkers (1440 i.p.v. 1200 gr. Vl. voor de inwoners en 2880 i.p.v. 2400 gr. Vl. voor de vreemdelingen) en vooral van de kleermakers (480 i.p.v. 960 gr. Vl. voor de inwoners en 960 i.p.v. 1920 gr. Vl. voor de vreemdelingen) wijken hier van af.

Sommige bakkers en kleermakers brachten het leergeld in mindering wanneer zij hun meestergeld betaalden [47]. Een faciliteit die de meesters zich toe-eigenden, maar die echter nergens officieel vermeld stond. Op die manier krijgen de bedragen in de enquête een 'officieel' karakter, de bedragen in de rekeningen een 'officieus'. Bovendien werden ingeweken meesters, die hun proeftijd buiten Aalst voleindigd hadden, doorgaans zwaarder belast. Deze geïmmigreerde, bemiddelde meesters, die dus elders hun leergeld al betaald hadden, werden vaak nog eens én het leergeld én het meestergeld aangerekend, als een vorm van achterstal [48]. Misschien voelden

[44] Ter vergelijking: een Gentse garentwijnder betaalde in de 18de eeuw voor zijn vrijgeld 240 gr. Vl. P. VAN HEESVELDE, De groei van de Gentse twijnsector in de achttiende eeuw, Heemkundige Kring Oost-Oudburg, 37 (2000), p. 133.

[45] F. DE POTTER EN J. BROECKAERT, Geschiedenis ..., deel 2, p. 314.

[46] Dit staat in schril contrast met het Brugse bakkersambacht: in 1706 betaalde een poorter 2412 gr. Vl. en een vreemdeling 2892 gr. Vl., terwijl in 1784 die bedragen reeds opgetrokken waren tot 3414 gr. Vl. en 3894 gr. Vl. S. GILTE, Het Brugse ..., p. 162.

[47] 'Ter voldoening van het vrijgelt, midts afghetrocken het leergelt ...'.

[48] 'Over sijn volle boek ende vrijgelt ...'.

minder welgestelde meesters, die hun leergeld wel aan het ambacht betaald hadden, zich benadeeld en betaalden de inwijkelingen hier nu de tol van.

Aan het gewone meestergeld waren bovendien financiële supplementen verbonden. Zo hadden de deken en gezworenen van het bakkersambacht elk recht op 72 gr. Vl. en de knaap op 96 gr. Vl. In het blauwverversambacht bedroeg die extra som 320 gr. Vl., te verdelen onder de bestuursleden en de knaap. Een aspirant-kleermaker zorgde traditioneel voor een *tractement* [49] voor de dienende meesters, terwijl een winkelier in spe dan weer de som van 108 gr. Vl. (als inwoner) of 144 gr. Vl. (als vreemdeling) moest betalen. Tenslotte was er nog de jaarlijkse bijdrage die elke ambachtsmeester moest storten aan de ambachtskas *in proffijcte vanden aultaer*. Dit bedrag kan men beschouwen als het lidgeld, waarmee de jaarlijkse onkosten i.v.m. religie [50] gedekt werden. Een bakker betaalde jaarlijks voor zijn lidgeld 24 gr. Vl., een blauwverver 16 gr. Vl., een kleermaker en een winkelier ieder jaarlijks 12 gr. Vl. De kans is groot dat de bakkers in de enquête van 1784 die extra kosten bij het zuivere inkomgeld rekenden.

De kleermakers blijven echter problematisch. Het intredegeld werd in 1784 veel te laag voorgesteld. Het is jammer dat we geen duidelijk zicht hebben op de impact van het zgn. traktement bij de kleermakers. Hoe de vork ook aan de steel zit, we laten deze tegenstrijdigheid open voor verder onderzoek en we aanvaarden de bedragen zoals wij ze terugvonden in de ambachtsrekeningen.

Hadden de kleermakers een zekere argwaan tegenover de enquête (en dus tegenover de overheid)? Argwaan door het besef van een nakende afschaffing? Een veeg teken voor de inmiddels sterk getaande macht van de ambachten? Of hoopten zij, door een opzettelijk lager inkomgeld op te geven, van hun kwalijke reputatie als 'duur en ontoegankelijk' verlost te zijn? Hoe het ook zij, in hogere kringen stond het ambachtswezen tegen het einde van de 18de eeuw op een slecht blaadje: *les corporations et métiers, dont la décadence est complète, font aussi l'objet de maintes doléances adressées au souverain. Plaintes sur les droits excessifs que l'on exige à l'entrée du métier; plaintes de ce que l'on ne puisse acquérir la maîtrise, même en produisant le chef-d'œuvre et en payant les taxes* ... [51].

Dat de enquête van 1784 niet vrij is van (opzettelijke) fouten en manipulaties heeft ook M. Jacobs ondervonden. Zo ontdekte hij dat

[49] Traktement: waarschijnlijk een banket of gastmaal, verbonden aan de vervulling van nieuwe functie of ambt; kon ook een gift in natura zijn.

[50] Onkosten zoals reparaties en onderhoud van de ambachtskapel, eucharistievieringen ter ere van de patroonheilige, vet en was voor de kaarsen, het loon voor de beiaardier etc.

[51] E. HUBERT, Le voyage de l'Empereur Jozeph II dans les Pays-Bas (31 mai 1781-27 juillet 1781). Etude d'histoire politique et diplomatique, Luik, 1899, pp. 110-111.

er technieken bestonden om de anciënniteit van een ambacht te verhogen. Ook schoven bepaalde ambachten schijnbaar bijzonder precieze oprichtingsdata en tijdstippen van verkrijging van statuten naar voren. Onder hen de Aalsterse (!) transportarbeiders (buideldragers) [52].

Terloops willen we ook de aandacht vestigen op de halfvrijen: zij betaalden slechts de helft van het meestergeld. Allicht waren het leden die minder goed bij kas zaten die hiervan gebruik maakten: de tering naar de nering. Halfvrije kleermakers waren de zgn. oudekleerkopers. Halfvrije winkeliers mochten een beperkt assortiment aan waren verkopen: vruchten als appelen, peren, kersen, noten en allerlei soorten zaden, maar ook ijzeren gerei zoals nagels en spijkers. De Aalsterse oudekleerkopers waren eerder zeldzaam: we troffen er slechts 4 aan. In 1796 waren er in Vlaanderen alleen oudekleerkopers te Gent, Aalst, Lokeren, Geraardsbergen, Tielt, Oudenaarde en Izegem [53]. Brussel telde in 1738 maar liefst 159 oudekleerkopers [54]. Bij de winkeliers ontdekten we een 70-tal halfvrijen (ca. 7%). Dit halfvrij meesterschap vormde soms een springplank om op te klimmen tot het volle meesterschap: het volstond dan om de andere helft van de afkoopsom te betalen om zich als volwaardig lid bij de stielgenoten te vervoegen. Het inkomgeld bij de Aalsterse oudekleerkopers lag met 480 gr. Vl. vrij laag. In 1736 betaalde een Leuvens oudekleerkoper 6000 gr. Vl., in 1748 zelfs 8000 gr. Vl. Een teken dat dit ambacht in Leuven hoger aangeschreven stond dan in Aalst. Het aantal Leuvense oudekleerkopers was in stijgende lijn: 42 in 1704, 60 in 1760 en 113 in 1794 [55].

2.2. Evolutie vrijwordingen van nieuwe meesters

Met meer dan 150 leden per decennium had het winkeliersambacht het numerieke overwicht. De andere ambachten haalden nauwelijks 30 nieuwe leden per decennium. Ondanks een lichte daling van het aantal winkeliers in de tweede helft van de 18de eeuw bleef

[52] M. JACOBS, Zonder twijfel dat waarschijnlijk... Ambachtelijke geschiedenissen in de Zuidelijke Nederlanden aan het einde van het 'oude regime', in C. LIS en H. SOLY (eds.), Werelden van verschil. Ambachtsgilden in de Lage Landen, Brussel, 1997, p. 276.

[53] H. DECEULAER, 'Prêt-à-porter', gender en gezondheid. De veelvuldige betekenissen van huiszoekingen bij kleermakers en oudekleerkopers in het laat-16de-eeuwse Antwerpen, in C. LIS en H. SOLY (eds.), Werelden van verschil. Ambachtsgilden in de Lage Landen, Brussel, 1997, p. 126.

[54] K. VAN HONACKER, De politieke cultuur van de Brusselse ambachten in de achttiende eeuw: conservatisme, corporatisme of opportunisme?, in C. LIS en H. SOLY (eds.), Werken volgens de regels. Ambachten in Brabant en Vlaanderen, 1500-1800, Brussel, 1994, p. 223.

[55] A. MEULEMANS, Leuvense Ambachten - De Oude-kleerkopers, Eigen Schoon en de Brabander, 40 (1957), pp. 370-371 en 374. 'Toen in 1748 de verhoging van het inkomgeld tot 200 gulden voorgesteld werd ...'.

het lidmaatschap relatief populair. De verlaging van het inkomgeld (1735) heeft niet meteen gezorgd voor uitbreiding, wel voor stabiliteit. Qua getalsterkte steken de winkeliers met kop en schouders boven de andere ambachten uit, waardoor de resultaten van de overige ambachten in de verdrukking komen. Om deze vertekening weg te werken, zetten we de numeriek minder vertegenwoordigde ambachten nog eens tegenover elkaar.

Grafiek 3 – Aantal nieuwe meesters per decennium, 1704-1793 (absoluut)

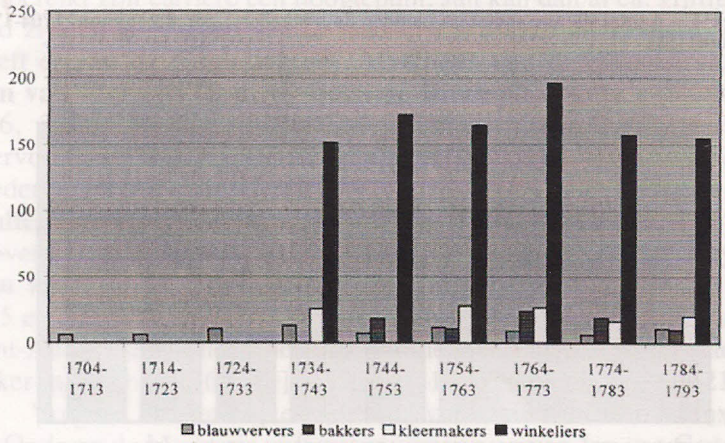

De topjaren bij de kleermakers situeren zich kort na het midden van de 18de eeuw. Na een korte daling stellen we een 'recuperatiegroei' vast tijdens de laatste decennia van de 18de eeuw, wat wijst op een zekere stabiliteit binnen het kleermakersambacht. H. Deceulaer geeft een verklaring voor de stagnerende kleermakers in een nochtans groeiende kledingssector. Deze paradoxale situatie wordt al vlug duidelijk wanneer we voor ogen houden dat de kleermakers voornamelijk mannenkleding vervaardigden, een sector die geen spectaculaire veranderingen doormaakte in de loop van de 18de eeuw. De gebruikte stof en snit ondergingen weinig veranderingen. De belangrijkste mode-transformaties manifesteerden zich op het marktsegment van de vrouwenkleding. Ook consumptie van kleinere luxegoederen en accessoires groeide sneller dan de basisstukken waar de kleermakers verantwoordelijk voor waren. De rol van de pruikenmakers, meerseniers en hoedenmakers zou hierbij van een meer doorslaggevende betekenis geweest zijn [56].

[56] H. DECEULAER, Pluriforme ..., pp. 198-200.

Qua getalsterkte zijn blauwververs het kleinste en meest stabiele ambacht (tussen 6 à 13 nieuwe leden per decennium). Na een dieptepunt in de zeventiger jaren, merken we een lichte stijging – net zoals bij de kleermakers – op het eind van de 18de eeuw. Uit het jaarlijks aantal inschrijvingen leiden we af dat de winkeliers zonder twijfel het grootste ambacht waren. Ook de kleermakers telden beduidend meer leden dan de bakkers en de blauwververs. In 1738 waren er te Aalst 83 kleermakers (met 56 leerlingen), 44 bakkers (met 4 leerlingen) en 32 blauwververs (met 9 leerlingen) [57].

Grafiek 4 – Aantal nieuwe meesters (zonder de winkeliers) per decennium, 1704-1793 (absoluut) [58]

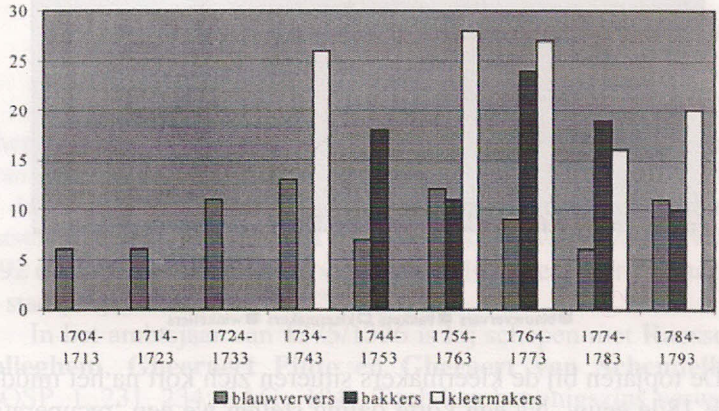

[57] SAA, LVA, nr. 1683. Leuven telde in 1794 140 kleermakers. A. MEULEMANS, Leuvense Ambachten - De Oude-kleerkopers ..., p. 374. Brussel had in 1738 172 broodmakers. K. VAN HONACKER, De politieke cultuur ..., p. 224.

[58] Net zoals we voor de leerjongens opmerkten, ligt het cijfer tussen 1784-1793 zowel voor de bakkers als voor de kleermakers mogelijk te laag, aangezien we voor deze ambachten slechts over gegevens beschikken tot 1789/1790.

Voor de bakkers beschikken we over ledenaantallen uit de 15de en de 19de eeuw, waardoor we eeuwoverschrijdend de registers kunnen open trekken [59].

Tabel 4 – Aantal bakkers, kleermakers en blauwververs in 1483, 1738, 1795, 1830 en 1846 [60]

	1483	1738	1795	1830	1846
Bevolking (afgerond)	4000	8500	10500	14800	17200
Bakkers	22	44	41	45	41
Kleermakers	–	83	65	47	43
Blauwververs	–	32	37	14	10+3+8

Tot laat in de 18de eeuw evolueerde het aantal bakkers evenredig met de bevolking: in 1483 waren er 180 inwoners per bakker, in 1738 193. Eind 18de eeuw kwam de kentering. In 1795 voorzag een bakker 256 inwoners, in 1830 329 en in 1846 420. Het gemiddeld aantal monden per bakker steeg. Het aantal bakkers bleef nochtans gelijk, maar werd overvleugeld door een aangroeiende bevolking. Het evenwicht tussen bevolking en aantal bakkers geraakte compleet gestoord. Vergeleken met 1738 was de bevolking in 1846 ruim verdubbeld.

Het aantal kleermakers en blauwververs slonk zienderogen aan het begin van de 19de eeuw, een tendens die zich verder doorzette. Hier liet de opkomende industrialisatie zich duidelijk voelen. In de 18de eeuw kenden de kleermakers een geringe inkrimping, de blauwververs een lichte stijging en de bakkers een stabiel ledenaantal. Niet meteen een tendens tot afsluiting. De 19de eeuw is een belangrijke scharniereeuw. Handenarbeid verdween geleidelijk door de opkomst van de industrie of ... het einde van de onveranderlijkheid.

[59] Bij de juxtapositie van verschillende tellingen is voorzichtigheid geboden. Niet elke telling wordt immers met dezelfde doeleinden uitgevoerd. De telling van 1738 was van overheidswege bedoeld om zicht te krijgen op de verschillende ambachten en manufacturen, terwijl de telling uit het jaar IV vooral vanuit demografisch oogpunt opgesteld werd, hoewel ook de beroepsstratificatie overvloedig aan bod komt. Maar zijn de 'textielververs' uit 1795 het equivalent van de blauwververs? En mogen de stoffenververs (10), de weefseldrukkers (3) en de vlasgarentwijnders (8) uit 1846 onder de blauwververs gerekend worden? Cf. tabel 4, laatste kolom. Na 1800 constateren we in de tellingen een bredere differentiatie van het beroepsleven. Elk beroepssegment werd niet langer overkoepeld door een corporatief monopolie of privilege. Krachtens het decreet d'Allarde (1791) en de wet Le Chapelier (1795) ging het Europees corporatief systeem voor de bijl. Specialismen in ambachtelijke sectoren zullen er altijd wel geweest zijn, toch kwam het bestaan ervan in tellingen en enquêtes tot en met de 18de eeuw slechts moeizaam aan de oppervlakte. S. Gilté onderscheidt in het Brugse bakkersambacht o.m. de broodbakker, de pasteibakker, de taartenbakker, de 'soutecouckbacker' en de 'lijfcouckbacker', de suikerbakker, de oliekoekbakker en de ammunitiebakker. S. GILTE, Het Brugse ..., pp. 40-54.

[60] Voor de gegevens uit 1483 baseerden we ons op F. DE POTTER en J. BROECKAERT, Geschiedenis ..., deel 2, p. 316; voor 1738 op SAA, LVA, nr. 1683; voor 1795 op J. DE BELDER, L. JASPERS, C. STEVENS en C. VANDENBROEKE (eds.), Arbeid en tewerkstelling in Oost-Vlaanderen op het einde van het Ancien Regime, Werkdocumenten 5, pp. 1212-1214; voor 1830 op J. GHYSENS, Vademecum van het beroepsleven te Aalst, 1827-1836, in s.n., Aalst 1830, Aalst, 1980, pp. 269-271, pp. 277-278, p. 312 en voor 1846 op F. COURTEAUX en A. VAN LUL, Aalst. Een eeuw evolutie, Het Land van Aalst, 8 (1956), pp. 175-176. Voor de demografische gegevens beriepen we ons op J. DE BROUWER, Demografische evolutie van het Land van Aalst 1570-1800, Historische uitgaven, reeks in-8°, 18 (1968), passim.

Tabel 5 – Aantal nieuwe meesters per decennium + aandeel meesterszonen, 1704-1793

	Kleermakers			Blauwververs			Bakkers		
	Mz	Nmz	%	Mz	Nmz	%	Mz	Nmz	%
1704 - 1713	–	–	–	0	6	0	–	–	–
1714 - 1723	–	–	–	1	5	16,6	–	–	–
1724 - 1733	–	–	–	5	6	45,4	–	–	–
1734 - 1743	5	21	19,2	2	11	15,3	–	–	–
1744 - 1753	–	–	–	3	4	42,8	1	17	0,5
1754 - 1763	7	21	25	5	7	41,6	3	8	27,2
1764 - 1773	4	23	14,8	1	8	11,1	6	18	25
1774 - 1783	4	12	25	3	3	50	5	14	26,3
1784 - 1793	6	14	30	5	6	45,4	2	8	20
	26	91	22,2	25	56	30,9	17	65	20,7

Tabellen 5 en 6 geven een eerste indruk over de erfelijkheid binnen de ambachten. Gedurende de 18de eeuw maken de meesterskinderen nooit meer dan de helft uit van het totaal aantal meesters. Meer nog, bij de kleermakers en bakkers overschrijden ze nooit de 30%. Gemiddeld maken de meesterzonen een kwart uit van het aantal meesters. De blauwververs schotelen iets hogere cijfers voor met percentages in de orde van 40% en meer, met een uitschieter tot 50% in 1774-1783.

Tabel 6 – 20-jaarlijkse gemiddelden van het aantal vrijwordingen van (niet-)meesterszonen, 1711-1790

	Kleermakers		Blauwververs		Bakkers		Winkeliers	
	Mz	Nmz	Mz	Nmz	Mz	Nmz	Man	Vrouw
1711-1730	–	–	0,1	0,4	–	–	–	–
1731-1750	0,5	1,9	0,4	0,8	0	1,1	16,6	1,3
1751-1770	0,7	2,6	0,3	0,6	0,4	1,5	16,4	2,1
1771-1790	0,6	1,7	0,4	0,4	0,5	1,4	14,9	2,4

Tabel 6 illustreert ook dat de blauwververs en de bakkers het minst geïnteresseerden vertonen (ca. 1 à 2 nieuwe leden per jaar). Ook de kleermakers liggen nog relatief laag (jaarlijks ca. 3 leden), zeker vergeleken met de grote populariteit van het winkeliersambacht (ca. 17 nieuwe leden per jaar). Ook hier zien we dat maar weinig inbreng was weggelegd voor de meesterszonen. Enkel bij de blauwververs zien we voor de periode 1771-1790 een gelijk aantal gegadigden tussen de meesterszonen en de niet-meesterszonen.

2.3. Familiale afkomst

Klassiek heerst het beeld dat in de corporatieve wereld de stiel van vader op zoon werd doorgegeven, vaak in een poging om de werkgelegenheid voor zichzelf en de nakomelingen te reserveren. Generatie-continuïteit dus, waardoor ambachten vaak als ontoegan-

kelijke instellingen geboekstaafd werden. Onder druk van recente studies komt deze opvatting steeds meer op de helling te staan. Uiteraard mogen we niet alle ambachten over dezelfde kam scheren. Een aantal ambachten hadden sowieso een erfelijke structuur, bijvoorbeeld de edelsmeden [61] en het vleeshoudersambacht, dat in handen was van de families Boone, Wuytens en Van Brantegem [62]. H. Van Werveke ziet in deze erfelijkheid een uitloper van het zgn. 'Hofrecht' [63], een van overheidswege erkend erfelijkheidsprivilege. Het spreekt voor zich dat, in ambachten waar er geen van rechtswege vastgelegde erfelijkheid bestond, de mobiliteit inzake de rekrutering groter was. Ook het Aalsterse schippersambacht was statutair erfelijk georganiseerd. In het kader van zijn studie naar binnenscheepvaart te Aalst stelt J. Meert zich terecht vragen bij de ambachtserfelijkheid bij de Aalsterse schippers [64]. Afgaande op de normatieve bronnen zou men kunnen concluderen dat ambachten gesloten instellingen waren. Meesterskinderen werden op financieel vlak sterk bevoordeeld. Wordt deze discriminatie effectief weerspiegeld in de realiteit?

Tabel 7 – Verhoudingen familiale afkomst (in %), 18de eeuw [65]

	Bakker	Blauwverver	Kleermaker
Aalstenaar	45	53	73
Meesterszoon	21	38	23
Vreemde	34	9	4

Met een aandeel van 1 op 5 vormden de meesterszonen in het bakkersambacht een minoriteit. Flagrant is tevens dat het bakkersambacht een relatief grote uitstraling had op buitenstaanders (niet-Aalstenaars). Ruim 1 op 3 wist zich als *vremdelingh* op te werken tot meester-bakker. Ook bij de Brugse bakkers waren de meesterskinderen in de minderheid [66].

[61] Zie o.m. J. DAUWE, Ambachtserfelijkheid bij edelsmeden in de 17e-18e eeuw, Vlaamse Stam, 19 (1983), pp. 294-300 en J. DAUWE, De Aalsterse edelsmid Antoine Risack (werkzaam ca. 1715-1726), Het Land van Aalst, 52 (2000), pp. 158-164.

[62] In het antwoord van de vleeshouders op de enquête van 1784 vinden we nog steeds de vermelding: 'de dry geslachten ofte familien, te weten de Brantegems, Boone ende Wuytens'. Omwille van deze familie-oligarchie waren er in Aalst ook 'onvrije' vleeshouders in een ambacht verenigd. F. DE POTTER EN J. BROECKAERT, Geschiedenis ..., deel 4, p. 419.

[63] Ook andere bevoorrechte ambachten zoals de visverkopers vielen onder dit 'Hofrecht'. H. VAN WERVEKE, Ambachten en erfelijkheid, Mededeelingen van de Koninklijke Vlaamsche Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schoone Kunsten van België, 5 (1942), pp. 11-15.

[64] J. MEERT, Binnenscheepvaart in en rond het 18de-eeuwse Aalst, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, RUG, 2000-2001, inzonderheid het onderdeel 'De erfelijkheid in vraag gesteld', pp. 77-80.

[65] We werkten met 82 bakkers (17 mz ; 37 inw ; 28 vrem), 69 blauwververs (26 mz ; 37 inw ; 6 vrem) en 111 kleermakers (26 mz ; 81 inw ; 4 vrem), waarvan 4 kousenmakers (3 mz ; 1 inw).

[66] S. GILTE, Het Brugse ..., pp. 166-167.

Het percentage van 23% kleermakerskinderen die de stiel van hun vader verder zetten ligt in de lijn van de meesterszonen bij de Antwerpse (22%), Brusselse (21,6%) en Turijnse kleermakers (22,5%) [67]. Slechts een kwart van alle kleermakers bestond uit meesterskinderen. Het ambacht stond meer open voor niet-meesterszonen. Het zwaartepunt lag duidelijk bij de inwoners (73%), terwijl het aandeel van ingeweken meesters te verwaarlozen was (4%).

Bij de blauwververs vormden de inwoners (53%) en de meesterszonen (38%) duidelijk het overwicht. Erfelijkheid was het sterkst in het blauwverversambacht: het aantal meesterszonen lag minstens 15% hoger dan bij de bakkers en de kleermakers. Van alle meesterskinderen betaalde een blauwververskind nochtans het hoogste intredegeld.

Tijdens de periode 1734-1793 brachten 995 personen het tot meester-winkelier. Wie als ingeweken winkelier getrouwd was met *eene borghersdochter*, kon genieten van financiële voordelen [68]. Winkeliers werden overwegend lokaal gerekruteerd (66%). Toch was ook immigratie door niet-Aalstenaars (34%) niet onbelangrijk [69]. Ingeweken meesters kwamen vooral uit de streek rond Aalst zoals Erembodegem, Moorsel, Hofstade, Mere, Welle en Denderleeuw. We troffen ook winkeliers aan uit de grootsteden Antwerpen, Gent, Brussel en Leuven. Er schreven zich zelfs enkele buitenlanders in: Engelsman James Joan (1788), Jacques Mongun uit het Franse Savoie (1790) en Theodorus Loventvos uit Rotterdam (1791).

2.4. Wachttijd meestertitel

Hoe lang duurde het vooraleer een leerjongen opklom tot ambachtsmeester? Bij de berekening van deze wachttijd werden we geconfronteerd met een merkwaardigheid. De leertermijn in elk van de onderzochte ambachten bedroeg 2 jaar. Nu treffen we bij de kleermakers en blauwververs en in mindere mate bij de bakkers leerlingen aan die in minder dan 2 jaar meester werden. Zij zouden dus tijdens hun leertijd het meesterschap verwerven.

In de rekeningen van de blauwververs vonden we vermeldingen terug zoals *pijngelt* (omdat de persoon niet te boek stond) of *gelt voor*

[67] H. DECEULAER, Pluriforme ..., p. 330 en S. CERUTTI, Du corps au métier: la corporation des tailleurs à Turin entre le XVIIe et le XVIIIe siècle, Annales. Economies. Sociétés. Civilisations, 43 (1988), p. 328.

[68] '...de vremdelinghen trouwende met eene dochter van eenen insetenen borgher deser stede, die sal ghestaen met te betaelen, t'hemlieden vrijwordingh tot de somme van 24tich guldens boven de rechten als vooren is gheseyt'. (Art. 5, winkeliersstatuten, 1735). SAA, OAA, nr. 217.

[69] We werkten met 943 winkeliers (622 inw ; 212 vrem ; 109 vrem+bd). Van 52 personen konden we de origine niet afleiden. Inzake erfelijkheid kunnen we niets zeggen want meesterskinderen konden niet genieten van een gunstiger inkomtarief.

pene (omdat de persoon *sijne leerjaeren niet geeindigt heeft*). Deze meesters, zonder bekwaamheidsbewijzen, betaalden een forfaitair bedrag en mochten blijkbaar de stiel van blauwverver gewoon verder zetten. En daarmee was de kous af. Ze kochten zich letterlijk vrij. We kunnen hier de vraag stellen waarom het bestuur dergelijke praktijken oogluikend toeliet, te meer daar de aanwezigheid van quasi ongeschoolde leden nefast kan zijn voor de kwaliteit van het eindproduct. Waren het natuurtalenten? Of had het ambacht gewoon nood aan ongeschoolde arbeidskrachten? Ook in de Parijse faubourg Saint-Antoine waren tijdens de 18de eeuw duizenden handwerkers gevestigd die geen meesterproef hadden afgelegd of die geen leertijd hadden doorlopen (de 'alloués'). Deze 'faux ouvriers' – ook wel beunhazen of zwartwerkers genoemd – maakten deel uit van netwerken van onderaanneming. Door deze goedkope en laaggeschoolde werkkrachten in te schakelen konden ambachtsmeesters de productie en distributie rationeler organiseren en een meer efficiënte arbeidsverdeling doorvoeren [70]. Op die manier lapten bepaalde meesters een strenge ambachtsreglementering aan hun laars.

Een andere verklaring is dat deze personen hun leertijd elders (buiten Aalst) voltooiden en in Aalst hun meestertitel kochten. De ambachtsstatuten voorzagen dit [71]. De aspiranten meldden zich dan als geschoolde bij het ambacht. Het is ook mogelijk dat de leertijd effectief overgeslagen werd of op zijn minst drastisch ingekort. Werden bepaalde leden beschermd? We trokken het even na, en maar liefst de helft van de betrokken blauwververs waren meesterszonen. Heel wat blauwververszonen doorliepen geen leertijd en legden geen proef af. Dat het proefstuk integraal zou verdwijnen zou ons verwonderen, te meer daar de statuten een streng beleid omtrent de proef weerspiegelden.

Een laatste verklaring heeft te maken met een inconsequente boekhouding. We gingen er namelijk van uit dat het ogenblik waarop de leerlingen opgetekend en geregistreerd werden tevens het begin van hun leertijd betekende. De betaling van inschrijvingsgeld gebeurde doorgaans op het moment dat de leerling in dienst trad bij zijn leermeester. Het zou dus kunnen dat bepaalde leerlingen hun leergeld pas later bijpasten.

Er zijn dus sterke aanwijzingen dat er in Aalst mogelijkheden bestonden om de voorbereidende stadia tot het meesterschap in te

[70] C. LIS en H. SOLY, Corporatisme, onderaanneming en loonarbeid. Flexibilisering en deregulering van de arbeidsmarkt in Westeuropese steden (veertiende-achttiende eeuw), Tijdschrift voor sociale geschiedenis, 20 (1994), p. 382.

[71] 'ten waere sij konden thoonen elders de tyd van twee jaeren het ambacht te hebben geleert ...'. F. DE POTTER EN J. BROECKAERT, Geschiedenis ..., deel 4, p. 400. Zo sloot Collier Daneel Emmanuel zich op 09/02/1766 aan bij het Aalsterse bakkersambacht, terwijl hij zijn leertijd in Dendermonde doorlopen had.

korten en zelfs over te slaan. Ook de kinderen van de Antwerpse linnenwevers konden meester worden, zonder zich als leerling te laten registreren. Men veronderstelde dat deze kinderen door hun verblijf in het ouderlijk huis reeds voldoende met het beroep vertrouwd waren [72]. H. Deceulaer merkt op dat in de lagere marktsegmenten van de kledingsector doorgaans weinig belang werd gehecht aan een lange leertijd. Hij heeft het in dit kader over het onderscheid tussen de corporatief voorgeschreven leertijd en de reële leertijd die een leerjongen bij een meester werkte. Tevens bestonden in het kleermakersambacht diverse informele opleidingsvormen in de marge van het corporatieve kader. Zo hadden de kousenmakersondernemers vooral behoefte aan een groot aanbod goedkope arbeidskrachten waarvan de scholing niet zo belangrijk was [73].

Tabel 8 – Gemiddelde wachttijd van leerling tot meester, 18de eeuw [74]

	Bakkers	Kleermakers	Blauwververs
Totaal aantal leerjaren +	226	332	259
Totaal aantal leerjaren –	222	315	235
Totaal aantal meesters +	38	50	52
Totaal aantal meesters –	34	33	28
Wachttijd +	5,9 jaar	6,6 jaar	5 jaar
Wachttijd –	6,5 jaar	9,5 jaar	8,4 jaar

Een geschoolde kleermaker wachtte gemiddeld ruim 9 jaar vooraleer hij zijn meestertitel kocht, een blauwverver ruim 8 jaar. Blijkbaar genoten geschoolde leerjongens en handwerkers vrij lang onderdak bij het ambacht, vooraleer zij zelfstandig werden. Niet toevallig waren dit de ambachten die volgens de telling uit 1738 het meeste personeel in (loon)dienst hadden. De kleermakers hadden 158 leerjongens, knechten en handwerkers, de blauwververs 104 [75]. Met een wachttijd van ruim 6 jaar kenden de bakkers een snellere doorstroming: bakkers klommen sneller op tot meester. Bakkerijen

[72] A.K.L. THIJS, Van 'werkwinkel' tot 'fabriek', de textielnijverheid te Antwerpen (einde 15de – 19de eeuw), Historische Uitgaven, reeks in-8°, 69 (1987), p. 203.

[73] H. DECEULAER, Pluriforme ..., pp. 267-269.

[74] Willen we de gemiddelde wachttijd van leerling tot meester berekenen, dan werpt de hoge frequentie van ambachtsleden zonder (of met ingekorte) leertijd roet in het eten. Daarom berekenden we de gemiddelde wachttijd een keer mét (+) en een keer zonder (–) deze groep meesters. De wachttijd mét de groep meesters zonder wachttijd is feitelijk louter ter informatie, aangezien deze mensen geen wachttijd doorliepen. We beoordelen enkel de onderste rij.

$$\text{Wachttijd} = \frac{\text{totaal aantal leerjaren}}{\text{totaal aantal meesters}}$$

[75] SAA, LVA, nr. 1683.

waren vaak éénmansbedrijven met een minimum aan personeel in dienst [76]. We stellen dus een positief verband vast tussen de lengte van de wachttijd en de grootte van het personeelsbestand.

2.5. Leermeesters

Eens men ambachtsmeester was, kon men zelf een bijdrage leveren tot het kwalificeren van nieuwe leden. Het maximum aantal toegelaten leerlingen per meester werd vastgelegd in de *numerus clausus*. Gedurende de twee leerjaren mocht een leermeester slechts één leerling scholen [77]. Bij het overschrijden van deze *numerus clausus* werd de meester beboet met 240 gr. Vl. Deze maatregel waarborgde de degelijkheid van de opleiding en was tevens een buffer tegen een ongebreidelde uitbreiding van het ambacht. Theorie en werkelijkheid aan elkaar toetsend, stellen we vast dat de leermeesters zich doorgaans aan deze regel wisten te houden. Wel nam meesterblauwverver Ludovicus Trockaer op 14 oktober 1743 2 leerlingen in dienst nl. Johannes De Moor en Peter Cobbaut fs. Jan. De overige 16 leermeesters hielden het maximum bij één leerling. Over de bakkers en de kleermakers hebben we geen expliciete informatie i.v.m. beperkingen van leerjongens. Wel zijn bakkers met 2 leerlingen manifest. Bij de kleermakers troffen we zelfs meesters aan met 4 leerjongens [78]. Hier bleken de meesters zich minder te storen aan een beperkende reglementering. Ook een Brugse bakker mocht maximaal één leerjongen in dienst nemen [79]. Misbruiken omtrent deze corporatieve restrictie waren hoe dan ook aanwezig, ook bij de bouwvakkers te Gent [80]. Het leermeesterschap was niet gratis. Per leerling die een bakker opleidde, moest hij 120 gr. Vl. betalen. Elke leerling moest bij één en dezelfde leermeester blijven, tenzij zijn meester tij-

[76] Betreffende de bedrijfsgrootte van de bakkers kwamen we in Aalst op 0,3. Ogenschijnlijk extreem laag, maar toch waren ook elders bakkerijen eerder bescheiden in omvang. In de eerste helft van de 18de eeuw had een Parijse bakkerij een gemiddelde grootte van 1,5 leden, in de tweede helft van de 18de eeuw 2,4. In het 18de-eeuwse Londen werkte een bakker gemiddeld met 3 à 4 knechten en 1 leerling. S. DE SCHRYVER, De Aalsterse ambachten ..., p. 140.

[77] 'interdicerende alle vrij meesters soo danigh ingeschreven leerlinghen in meerdere nomber t'admitteren ende vrijen als eenen alleen gedurende de twee volle jaeren ... wel verstaende dat alle leerlinghen hunne leerjaeren moeten voldoen bij een ende den delve meester ...' SAA, AOK, nr. 716 (onduidelijke foliëring). Volgens het edict van 9 februari 1784 stond het de meesters voortaan vrij om zoveel leerlingen en werklieden aan te nemen als zij nodig achtten. H. VANGASSEN, Het ambacht ..., p. 169.

[78] In 1762 nam deken van de kleermakers Jan Jacobus D'Haene 4 leerlingen onder zijn hoede (de gebroeders Carlus en Johannes Verstruyf fs. Frans, Gillis Verstraeten fs. Gillis en Lawrijs Van Der Schult fs. Cornelis). In 1772 trad boekhouder der kleermakers, Frans Xavier Siron eveneens op als viervoudig leermeester (Renier Buys fs. Peter, Jan Bapt. Michiels fs. Jacobus, Josephus Meert fs. Rennier en Franciscus Van Der Gucht fs. Peter).

[79] S. GILTE, Het Brugse ..., p. 137.

[80] J. DAMBRUYNE, De Gentse bouwvakambachten ..., p. 63.

dens de leertijd overleed. Meesters mochten dus geen leerlingen van elkaar afsnoepen. Bij een bakker duurde het gemiddeld 5 jaar vooraleer hij een eerste leerling in dienst had, bij een kleermaker iets langer, 6 jaar.

Op wie werd een beroep gedaan om de pupillen klaar te stomen voor het meesterschap? Om 75 bakkersleerlingen op te leiden werden 37 meesters aangesproken. Een leermeester leidde tijdens zijn carrière dus gemiddeld 2 leerlingen op. We zien ook dat 23 van 37 proefmeesters (62%) het na 1 leerjongen al voor bekeken hielden. We traceerden daarentegen wel 5 proefmeesters die 4 of meer leerlingen in opleiding hadden: Francis Van Der Gucht (4), Guillielmus Remees (5), Rochus Verschueren (6), Frans De Buysscher (6) en Frans Van Der Haeghen (9). Dit 'kwintet' nam samen 30 van de 75 bakkersleerlingen (40%) voor zijn rekening. Bovendien waren 4 van deze 5 leermeesters leden uit het ambachtsbestuur. In totaal genoten 45 kandidaat-bakkers van de 75 (60%) een opleiding bij een bestuurslid. Het meermaals optreden als leermeester kan enerzijds te maken hebben met financiële overwegingen – leerjongens als goedkope werkkrachten –, anderzijds met de beperkte keuze aan gespecialiseerde bakkers. Wanneer men in Brugge het beroep van pasteibakker, zoetekoekbakker, lijfkoekbakker etc. wou uitoefenen, moest men in de leer bij een bakker met die specialiteit. S. Gilté stelde ook vast dat 61% van deze leermeesters een functie had in het ambachtsbestuur [81]. Bij de Brugse bakkers was er dus net als bij de Aalsterse een grote verbondenheid van het bestuursmandaat met het leermeesterschap.

Om 201 kleermakersleerlingen de knepen van het vak te leren werden 60 meesters ingeschakeld, hetzij 3,3 leerlingen per meester. Zelfs 8 leermeesters (13%) namen 7 of meer leerlingen voor hun rekening, meteen goed voor een aandeel van 81 leerlingen (40%). Van deze 8 leermeesters waren er 7 ooit bestuurslid, respectievelijk Judocus Verlinden (7), Andries Van Der Poorten (12), Carlus Lixon (7), Frans Xavier Siron (16), Franciscus De Gendt (7), Jan Jacobus D'Haene (15) en Jan Boucle (8). De enige niet-gezworene die meer dan 6 leerlingen opleidde, was Jan Bapt. Catalan met 9 leerlingen achter zijn naam. Bij de kousenmakers deed men voor de 17 leerjongens een beroep op 6 meesters, waarbij de dekenfamilie D'Haene op haar eentje 9 leerlingen opleidde. Van de 21 kleermakerszonen leerden er (slechts) 11 de stiel bij hun vader. Bij de kousenmakers daarentegen werd maximaal een beroep gedaan op de vaders: daar traden alle meesterszonen in de voetsporen van hun vader. Wanneer een meester meerdere zonen had, mocht hij er slechts 1 zelf opleiden tijdens de voorziene scholingstermijn van 2 jaar. Het was een meester

[81] S. GILTE, Het Brugse ..., p. 171.

wel toegelaten zijn overige zonen bij andere vrijmeesters te laten opleiden [82].

Hoewel fragmentarisch [83], zien we bij de blauwververs gelijkenissen met de bakkers en de kleermakers. De gezworene blauwververs Guillem De Vadder, Philippe Cleemput en Hendrick Luycx, hadden elk minstens 4 leerlingen in opleiding.

Bakker, kleermaker of blauwverver, het bestuur speelde een actieve rol in de kwalificatie van de nieuwe generatie leerlingen. We zagen ook al dat veel *pro Deo*-kleermakersleerlingen in de leer gingen bij een bestuurslid. Bestuursinmenging kan wijzen op een grote bekommernis voor de productie, een economische reflex, en kan kwaliteitsbevorderend zijn. Bekwame vaklui en een hoogstaand artisanaal product zijn de visitekaartjes van het ambacht. Naast hun wetgevende en rechterlijke bevoegdheden in het bestuur oefenden de mandatarissen dus een meer informele invloed uit die moeilijk te reconstrueren valt, maar niettemin reëel was.

2.6. Dubbel lidmaatschap

Het winkeliersambacht was bijzonder in trek. Veel ambachtslieden waren tezelfdertijd winkelier. De fabrikant (kleermaker, bakker, blauwverver etc.) bracht de eigen producten van artisanale makelij vaak zelf aan de man. Een symbiotische verwevenheid van de secundaire en de tertiaire sector. In deze context sluiten we ons ook aan bij de visie van J. Dambruyne, die stelt dat het dubbel lidmaatschap niet kan worden opgevat als een vorm van intraregionale beroepsmobiliteit, omdat de ambachtsmeesters hun eerste beroep niet opgaven, maar het cumuleerden met een tweede beroep dat meestal in het verlengde lag van het eerste [84].

Dubbel lidmaatschap tussen bakkers, blauwververs en kleermakers onderling kwam weinig voor. Toch waren er enkelingen die niet bij hun leest bleven. Ferdinand Dhries was zowel winkelier (1762), blauwverver (1767), als bakker (1770), terwijl zijn zoon Engel Dhries dan weer in 1788 kleermaker was. Ook Jan Bapt De Coster, tegelijk kleermaker, bakker en winkelier, oefende minstens 1 mandaat uit in elk ambachtsbestuur. Ook de zoon van meester-blauwverver Romanus De Vuyst was meester-kleermaker. Het dubbel lidmaatschap manifesteerde zich ook op de bestuursniveaus. Geeraert Perdaens was in de jaren 1699-1700 tegelijk gezworene bij de bak-

[82] SAA, OAK, nr. 716 (twijfelachtige foliëring).

[83] De informatie gepuurd uit de ambachtsrekeningen is summier voor de blauwververs omdat in de rekeningen niet altijd de naam van de ambachtsmeester vermeld werd. Bij de blauwververs kennen we van slechts 36 leerlingen (op een totaal van 117) de naam van de leermeester.

[84] J. DAMBRUYNE, Sociale mobiliteit ..., p. 89.

kers en deken van de winkeliers en Frans De Smet fs. Daneel was omstreeks 1704-1710 gezworene bij de winkeliers en de blauwververs. Romanus Van De Velde was in 1726 gezworene bij de winkeliers en vanaf 1734 tot 1748 gezworene in de eed van de blauwververs. We vermelden nog Baltazar Van Belle, gezworene bakker, wiens zoon zich in 1768 vrijkocht in het kleermakersambacht [85]. Dit zijn evenwel geïsoleerde gevallen die moeilijk becijferd kunnen worden.

Ook de ambachtsrekeningen op zich geven voorbeelden van beroepscumulaties. Op één lijn met de naam, datum van toetreding en het betaalde vrijgeld, lezen we soms het (bij)beroep dat de persoon in kwestie uitoefende. Naast de halfvrije winkeliers waaronder hoedenmakers, fruiteniers, zeeldraaiers, visverkopers *vercoopende visch ende haerinck*, verkopers van *yserwerck ende naegelen*, klaverzaad, *spellewerck gaeren, snuyf* [86] gespecificeerd in de statuten (conform artikels 18 tot 22 van de winkeliersstatuten uit 1735), troffen we volgende beroepen aan: bakkers, blauwververs, kleermakers, metselaars, olieslagers, schippers en *perrucqiers* (pruikenmakers). Ook administratieve beroepen evenals notabelen passeerden de revue: zo traden Livinus Norbertus Remees (1782) als advocaat in de Raad van Vlaanderen en Dominicus De Vos (1785) als meier, notaris en gezworen costumier van Aalst toe tot het winkeliersambacht. Diezelfde Dominicus De Vos werd in 1790 – nog geen 5 jaar na zijn toetreding tot het winkeliersambacht – gebombardeerd tot deken bij de winkeliers. Vermeldenswaardig zijn tevens Gentenaar Cornelis Josephus Vekemans (1788) als muzikant in de Aalsterse Sint-Martinuskerk, Engel De Blieck (1736) als chirurg en Alexander Brouckaert fs. Guilliam (1704) als priester-blauwverver.

Tabel 9 – Dubbel lidmaatschap van bakkers, blauwververs en kleermakers met winkeliers

	Aantal meesters	Cumul met winkeliers	%
Bakkers (1738-1790)	85	55	64,7 %
Blauwververs (1735-1792)	56	42	75 %
Kleermakers (1734-1789)	117	54	46,1 %
Totaal	258	151	58,5 %

[85] Nota bene: sommige namen kunnen ook berusten op homoniemen, waarbij het dus om verschillende personen kan gaan.

[86] 'Snuyf' is fijngemalen, zeer prikkelende tabak die men gebruikte om op te snuiven.

In tabel 9 poogden we het dubbel lidmaatschap met het winkeliersambacht enigszins kwantitatief te staven. Ruim de helft van de ambachtsmeesters beheerde een winkel, bij het blauwverversambacht zelfs driekwart van de meesters. Er bestond m.a.w. een dubbel economisch circuit: dat van producent en dat van leverancier. Men was bijna nooit enkel en alleen ambachtelijk producent. Opmerkelijk is dat men zich doorgaans eerst lid maakte van het winkeliersambacht, en pas later van het blauwverversambacht. Hoog oplopende onkosten i.v.m. installatie, alaam en outillage zouden een verklaring kunnen bieden. P. Van Heesvelde wijst terecht op de grote initiële investering en hoge instapkosten van een doorsnee garentwijnder [87]. Een twijnmolen met toebehoren kostte tussen de 2000 à 2800 groten Vlaams, drie- tot vijfmaal meer dan een weefgetouw [88].

H. Deceulaer stelde te Gent – zij het in veel mindere mate – eveneens het dubbel lidmaatschap van kleermakers met meerseniers – de evenknie van de winkeliers – vast. Wanneer een vader, broer of oom meersenier was, was het leveren van stoffen tegen gunstige prijzen niet uitgesloten [89]. Ook de Ninoofse blauwververs oefenden vaak een tweede bedrijf uit [90]. Het dubbel lidmaatschap moet positieve gevolgen gehad hebben voor de dagelijkse praktijk in de ambachtsbedrijfjes. De betrokkenheid van bakkers, kleermakers en blauwververs met de kleinhandel kan betekenen dat een ambachtsmeester tegelijkertijd optrad als zijn eigen voorraadleverancier, logischerwijze tegen lagere prijzen. Als een ambachtsmeester zich in voldoende mate wist te bevoorraden, kon hij er voordeel uit halen en de winstmarges vergroten.

Het dubbel lidmaatschap moet ook tot conflicten geleid hebben. Artikel 23 van de winkeliersstatuten voorzag dat winkeliers bepaalde ijzerwaren mochten verkopen, waardoor zij wel eens in aanvaring

[87] P. VAN HEESVELDE, De groei ..., p. 132.

[88] Tot een twijnmolen behoorde o.m. bookhamers, windelblokken met ijzeren spillen, spoelwielen, bobijnwielen, een garenpers en een molenstoel. H. VANGASSEN, Geschiedenis van Ninove, deel 2, Ninove, 1959, p. 528.

[89] Van de 2134 Gentse kleermakers die meester werden tussen 1590 en 1779 kwamen er slechts 42 voor in de lijst van de vrije meerseniers. Naast de 42 dubbele lidmaatschappen hadden nog eens 91 kleermakers familiebanden met de meerseniers. Minstens 6% van de Gentse kleermakers hadden aantoonbare banden met de meerseniers. H. DECEULAER, Pluriforme ..., pp. 75-76.

[90] In de 17de eeuw had blauwverver Joos Piccaert een winkel op de Grote Markt te Ninove waar hij allerlei stoffen, linten en garens verkocht. Tobias de Ruyt, eveneens blauwverver, had in de Langemuntstraat te Ninove een winkel waar men passementen, gekleurde en ongekleurde garens, zijden en floretten linten kon kopen. Voor het twijnen had hij een twijnmolen en voor het blauwverven beschikte hij over een loden blauwkuip. Voor het bleken en het verven gebruikte hij potas, indigo, braziliehout en galnoten. Om de verfstoffen te mengen bediende hij zich van een mortier. Van de 28 gekende Ninoofse ververs en twijnders in de 18de eeuw hadden er minstens 14 een bijverdienste als winkelier of landbouwer. H. VANGASSEN, Geschiedenis ..., p. 366 en pp. 528-529..

kwamen met de Aalsterse smeden van Sint-Elooi [91]. De winkeliers boden metaalwaren te koop, tot grote ergernis van de smeden die gelijksoortige waren vervaardigden. Gewiekste smeden zullen allicht de privilegebeperking van hun ambacht omzeild hebben door zich aan te sluiten bij de winkeliers. Ambachtsstatuten zijn nooit zonder economische ratio tot stand gekomen, ze zijn de neerslag van een economische realiteit.

2.7. Vrouwen en ambachten

Het ambachtswezen was hoofdzakelijk een mannenwereld. In het pre-industriële rollenpatroon werden vrouwen veroordeeld tot het huishouden en de opvoeding van de kinderen, terwijl hoog gekwalificeerd en zwaar werk het exclusieve terrein van de mannen was. Of zoals J. Cats ooit schreef: *de man moet op de straet om sijnen handel gaen. Het wijf moet in het huys de keucken gade slaen* [92]. Vrouwenarbeid ontstond pas in de 19de eeuw. Toch was tijdens het Ancien Régime de rol van de vrouw achter de coulissen niet weg te denken. In het 18de-eeuwse Aalst was dit niet anders. Enkel in het winkeliersambacht was sprake van vrouwelijke aanwezigheid. Het winkelierschap stelde geen specifieke eisen: er was geen proefstuk voorzien. Vrouwen staken vaak een handje toe in de winkel van hun echtgenoot. Ruim 1 op 10 winkeliers was een vrouw.

Tabel 10 – Aantal mannelijke en vrouwelijke winkeliers (1734-1793)

	Aantal	%
Mannen	885	88,9
Vrouwen	110	11,1
	995	100

Doorgaans maakten vrouwen het meest aanspraak op een zelfstandige economische activiteit in bepaalde segmenten van de detailhandel [93]. In de 16de eeuw bedroeg het aantal vrouwelijke Gentse meerseniers 13,2% [94]. Ook in Antwerpen (16de-17de eeuw) hadden de meerseniers te maken met een licht toenemende vervrouwelijking. De meest opmerkelijke opgang gebeurde in de 18de eeuw: rond

[91] '...de gone vercoopende buspoeder ende schietlood als oock cleene ijsere nagelen tot latijsers incluis, sonder preiuditie van het recht van die van Ste. Eloy... '. SAA, OAA, nr. 217.

[92] Citaat opgenomen in H. DECEULAER, 'Prêt-à-porter'..., p. 112.

[93] P. STABEL, Stedelijke instellingen en stedelijke economie: ambachten en marktregulering in de laatmiddeleeuwse en vroegmoderne steden van het graafschap Vlaanderen, in W. PREVENIER en B. AUGUSTYN (eds.), De Vlaamse instellingen tijdens het Ancien Régime: recent onderzoek in nieuw perspectief (Symposium georganiseerd te Brugge op 18 mei 1998), Brussel, 1999, p. 23.

[94] J. DAMBRUYNE, Sociale mobiliteit ..., p. 90.

1705 schreven 15,3% vrouwen zich in het Antwerpse meerseniers-ambacht in, omstreeks 1792 reeds 21,8% [95]. Toch waren het de mannen die de plak zwaaiden [96]. Zo werden de Aalsterse bakkers, kleermakers en blauwververs uitsluitend bevolkt door mannen. Vele 18de-eeuwse ambachten namen halsstarrig een weigerachtige en discriminerende houding aan tegenover vrouwen.

Grafiek 5 – Aantal vrouwelijke winkeliers per decennium, 1734-1793 (absoluut)

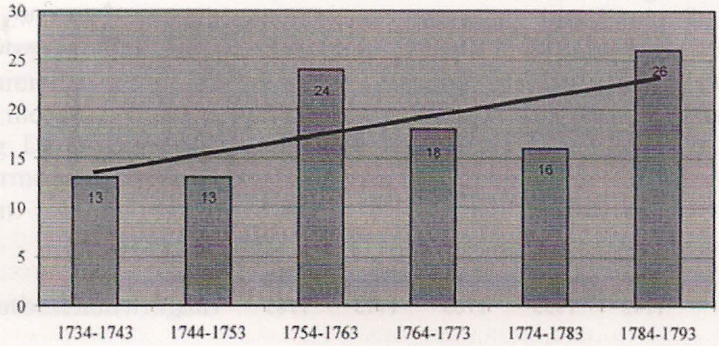

We nemen in de 18de eeuw een licht stijgende trend waar in de vrouwelijke participatie. Het aantal vrouwelijke winkeliers is tijdens het laatste decennium (1784-1793) verdubbeld tegenover het eerste decennium (1734-1743).

[95] B. BLONDE en H. GREEFS, Werk aan de winkel. De Antwerpse meerseniers: aspecten van de kleinhandel en het verbruik in de 17de en 18de eeuw, Bijdragen tot de Geschiedenis, 84 (2001), p. 213.

[96] In de late Middeleeuwen mochten vrouwen van de Gentse beenhouwers op marktdagen zelfs niet in de buurt van het Vleeshuis komen. P. STABEL, Stedelijke instellingen en stedelijke economie: ambachten …, p. 23.

Grafiek 6 – 10-jaarlijkse gemiddelden van het aantal mannelijke en vrouwelijke winkeliers, 1734-1793

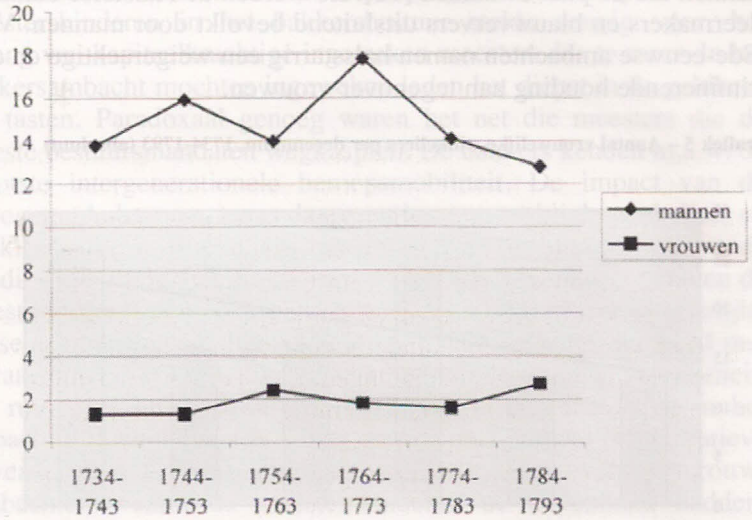

In het laatste kwart van de 18de eeuw zien we dat het aantal mannelijke en vrouwelijke winkeliers convergeert (daling mannen, stijging vrouwen). Een teken aan de wand dat de vrouw zich geleidelijk maatschappelijk wist te positioneren en zich wist te ontdoen van het huishoudelijk juk? Toch heeft deze lichte instroom van vrouwelijke verkoopsters geen invloed gehad op het globaal aantal nieuwe winkeliers. Ter verduidelijking geven we hierna nog eens de 10-jaarlijkse gemiddelden van alle winkeliers (dus mannen en vrouwen tezamen).

Tabel 11 – 10-jaarlijkse gemiddelden van alle vrijgeworden winkeliers, 1734-1793

1734-1743	1744-1753	1754-1763	1764-1773	1774-1783	1784-1793
15,1	17,2	16,4	19,6	15,7	15,5

Vrouwen konden ook accidenteel als weduwe of als meestersdochter een onderneming beheren of uitbouwen. Soms werden ze massaal in de weinig betaalde en volledig afhankelijke, voorbereidende arbeidsfasen ingeschakeld [97]. De ambachtsstatuten leren ons ook iets over de sociale functies die de ambachten vervulden. Zo troffen ambachten maatregelen voor de opvang en onderhoud van weduwen van overleden meesters. Zolang weduwen niet hertrouwden,

[97] P. STABEL, Stedelijke instellingen en stedelijke economie: ambachten …, p. 23.

hadden zij het recht om het bedrijf van hun overleden echtgenoot over te nemen, zonder extra (on)kosten of inschrijvingen [98]. Soms maakten weduwen zich wel lid van een ambacht. Waarschijnlijk ging het dan om hertrouwde weduwen [99].

2.8. Besluit

De criteria om ambachtsmeester te worden, inzonderheid de financiële drempels, bleven in de loop van de 18de eeuw ongewijzigd. Meer zelfs, bij de winkeliers stelden we een lichte daling van het entreegeld vast. Verder zagen we markante verschillen naargelang van de afkomst. Door deze geïnstitutionaliseerde sociale ongelijkheid genoten de meesterszonen duidelijk een voorkeursbehandeling. Toch vormden zij een minderheid in het ledenbestand, ten voordele van de inwoners en inwijkelingen. Een politiek tot afsluiting van het ledenaantal was in geen enkel ambacht van toepassing. Veeleer constateerden we een stabiel effectief.

Aalsterse ambachten waren geenszins erfelijke en gesloten beroepsverenigingen. We stelden dit vast op grond van het groot aantal lokale rekruteringen. Het kleermakersambacht bestond in hoofdzaak uit Aalstenaars. Bij de bakkers en de winkeliers deden vreemdelingen ook hun duit in het zakje, nog meer zelfs dan de meesterszonen. De blauwververs daarentegen dachten meer aan beslotenheid en bevoordeelden in sterkere mate de eigen rangen, hoewel ook hier de meesterszonen nog in de minderheid waren. Een evenwichtige en gevarieerde samenstelling van het ledenbestand is op het eerste gezicht onverenigbaar met een discriminerende houding in het intredegeld.

Over het leermeesterschap onthouden we dat de rol van de bestuursleden zich niet beperkte tot het louter invullen van hun mandaat. Zij stonden ook grotendeels in voor de scholing van hun leden. Ambachtsleden waren mensen van hun tijd en hadden een sterke voeling met de economische realiteit.

[98] 'Eene weduwe van eenen vrijen meester continueert het ambacht, maer komende te ertrouwen, moet op een nieuws betaelen de regten...' (brouwers, 1784). 'De weduwen blijven genieten den vrijdom van hunne overleden mans soo lange als sij weduwe blijven...' (kooplieden, 1784). F. DE POTTER en J. BROECKAERT, Geschiedenis ..., deel 4, pp. 401-402 en 409. Na het overlijden van de boekhouder van de kleermakers, Frans Xavier Siron in 1788, nam de weduwe van Siron zijn functie waar. In 1764 trad Catharina Adriane Van Der Poorten (de echtgenote van de overleden Frans Batkin, boekhouder van het bakkersambacht omstreeks 1762) op als boekhouder bij de bakkers. Weduwe Duyns gaf zich in 1771 dan weer op als leermeester(es) van leerling-blauwverver Philip Van Lier.

[99] Zo schreven de weduwe van Pieter Roodonck (5/03/1763), met het oog op het uitbaten van een fruitwinkel en de weduwe van Johannes van Nieuwenhove (20/07/1784) zich in het Sint-Nicolaasambacht (winkeliers) in.

De zwartverver
(uit H. VANGASSEN, Geschiedenis van Ninove 2, Ninove, 1959)

De symbiose tussen de productie-ambachten en de winkeliers kwam tot uiting in het dubbel lidmaatschap. Dit werpt meteen een totaal ander licht op de klassieke these dat ambachten een rem op de economie zouden geweest zijn en zodoende het vrije initiatief stelselmatig zouden gedwarsboomd hebben. Professionele versmelting wijst echter eerder in de richting van dynamisme en flexibiliteit.

Tot slot stelden we een bescheiden vrouwelijke participatie vast in het winkeliersambacht. We kunnen zelfs gewagen van een lichte toenemende vervrouwelijking naar het einde van de 18de eeuw toe. Toch bleef de impact van de vrouw op het ambachtswezen eerder gering.

3. Het ambachtsbestuur

3.1. Smalle wetten

Schepenbanken bezaten quasi volledige rechtsmacht zowel op hoge, middelbare als lage justitie. Net zoals dat het geval was in bestuurlijke aangelegenheden werden minder belangrijke aspecten van civiele en criminele rechtspraak evenwel gedelegeerd aan lagere rechtsinstanties. Ook de verschillende corporatieve organisaties die elke stad rijk was, hadden eigen bevoegdheden inzake jurisdictie van hun leden. Vooral de smalle wetten [100] hadden een belangrijke competentie bij het reguleren van het economisch leven in de stad. Smalle wetten waren jaarlijks wisselende bestuurscolleges, aangesteld door de stadsmagistraat. Aan het hoofd van deze kleine tribunalen stonden gezworenen die kleine geschillen onder ambachtsleden in naam van de burgemeester en schepenen mochten oplossen [101]. Conform de costumiere wetgeving in Aalst waren de hiernavolgende smalle wetten de belangrijkste: de gezworenen van de Lakenhalle, die uitspraak deden in geschillen over de wolnijverheid; de wet der vrije schippers, die in eerste aanleg uitspraak deden over alles wat de scheepvaart betrof en de gezworenen van het Korenhuis, die waakten over de toepassing en eerbiediging van plakkaten en ordonnanties die de graanhandel regelden. Niet toevallig deden zich in deze sectoren de meeste handelsconflicten voor. De smalle wetten hadden enkel macht om kleine geschillen in eerste aanleg op te lossen. Beroep aantekenen tegen vonnissen van de smalle wetten was mogelijk bij de burgemeester en schepenen. De andere vrije ambachten hadden even-

[100] In andere steden treft men o.m. volgende benamingen aan: vinders, warandeerders en (onder)kosterijen.

[101] P. STABEL, Stedelijke instellingen (12de eeuw-1795), in W. PREVENIER en B. AUGUSTYN, De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795, Brussel, 1997, p. 257.

eens gezworenen, maar deze vormden geen rechtscollege [102]. Wie door de gezworenen betrapt werd op het overtreden of het niet naleven van statuten of keuren kon voor de schepenbank gedaagd en bestraft worden. De rechtsmacht van de smalle wetten heeft nog lange tijd bestaan tot laat in de 18de eeuw [103].

In de besproken ambachten bestond het kernbestuur uit een deken, geflankeerd door twee gezworene meesters en een boekhouder. De ambachtsbesturen hadden een efficiënt rotatiesysteem, waarbij de gezworenen jaarlijks vernieuwd moesten worden [104]. Op papier was de toegang tot het ambachtsbestuur alleszins democratisch georganiseerd. Normaliter zou het jaarlijks roteren van bestuursposten een gunstige impact moeten hebben op de sociale mobiliteit. Of bestond er een kloof tussen theorie en praktijk?

3.2. Aflossing van de wacht: democratisch of oligarchisch?

Tabel 12 – Absoluut en procentueel aantal meesters dat een bestuursmandaat heeft uitgeoefend, 18de eeuw

	Kleermakers	Bakkers	Blauwververs	Winkeliers
Aantal bestuursleden	21	28	30	17
Totaal aantal meesters	117	82	152	995
Percentage	17,9 %	34,1 %	19,7 %	1,7 %

Tabel 12 schetst een beeld van de ambachtsmeesters die er effectief in slaagden om tot het bestuur door te stoten. Hooguit 1 op 3 meesters zetelde ooit in het bestuur. Met een participatieaandeel van 34,1% was de mobiliteit in het bakkersbestuur het grootst. De Brugse bakkers in de 18de eeuw hadden een deelnamegraad van ruim 44% [105]. J. Dambruyne heeft er terecht op gewezen dat een meester van een ambacht met weinig leden meer kans maakte op een bestuursmandaat dan een meester in een numeriek groter ambacht. Theoretisch gezien zijn de grootste ambachten dus het meest oligar-

[102] 'Binnen der voornoemde stede zyn in alle vrye neringhen oock ghezwoornen, die jaerlicx ghestelt ende vernieut worden, ende op tlast van huerliederen eedt, die zy doen ter presentie van schepenen in handen van den meyere, toesicht ende ooghemerck nemen dat de kueren (sic) ende statuten van elcx neeringhe behoorelyck onderhouden worden, callengierende de transgresseurs, ende die naer vuytwysen van haerlieder statuten doende by schepenen punieren'. T. DE LIMBURG-STIRUM, Coutumes des pays et comté de Flandre. Quartier de Gand. Tome III. Coutumes des deux villes en pays d'Alost (Alost et Grammont), Brussel, 1878, p. 22

[103] De plakkaatboeken van Vlaanderen maken melding van een decreet uit 1778, waarin de rechtsbevoegdheid van de ambachten wordt bevestigd over diegenen die de statuten hebben overtreden, indien zij wonen 'binnen de brantpaelen deser stede'. E. DE DONCKER, De strafrechtbanken te Aalst van de 14de tot de 18de eeuw, Het Land van Aalst, 38 (1986), pp. 240-241.

[104] 'Dat bij heer ende weth sal gestelt worden eenen deken, twee geswoornen ende eenen bouckhouder die jaerlicx sullen vernieuwt worden mette smalle wetten deser stadt'. SAA, AOK, nr. 716, f° 4. Art. 4, statuten blauwververs, 1704.

[105] S. GILTE, Het Brugse ..., p. 174.

chisch [106]. Het bestuur van de numeriek sterk vertegenwoordigde winkeliers was tijdens de 18de eeuw duidelijk in handen van de 'happy few' (1,7%), een corporatieve bestuurselite. In het 16de-eeuwse Gent bedroeg de participatiegraad van de meerseniers aan het bestuur 9,9% en van de kleermakers 13,7% [107].

Tabel 13 – Absoluut en procentueel aandeel van het aantal families dat een bestuursmandaat (als deken, boekhouder of gezworene) heeft uitgeoefend, 18de eeuw

	Kleermakers (1740-1791)		Bakkers (1738-1790)		Blauwververs (1704-1793)		Winkeliers (1734-1791)	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Deken-families	5	5,6	8	11,6	10	11,9	5	1,2
Boekhouder-families	3	3,3	10	14,5	11	13,1	4	0,9
Gezworene-families	16	17,8	15	21,7	14	16,7	11	2,6
Totaal bestuursfamilies	17	18,9	24	34,8	23	27,4	16	3,7
Totaal families	ca. 90		ca. 69		ca. 84		ca. 430	

Ook bestuursfamilies vormden duidelijk een smalle toplaag. Maximum 1 op 3 families kwam in aanmerking voor een bestuursfunctie. De winkeliers komen als het meest oligarchische ambacht naar voren (laagste percentages), de bakkers als het meest democratische (hoogste percentages). Verder voltrekt er zich een duidelijke polarisatie bij de deken- en boekhouderzetels. Het lage percentage van de kleermakers vloeit voort uit de vastgeroeste deken- en boekhouderfunctie. Aan deze functies werd bijna 3 decennia lang niet getornd. Zo zetelden deken Jan Jacobus D'Haene van 1761 tot 1789 en boekhouder Frans Xavier Siron van 1761 tot 1788 onafgebroken in het kleermakersbestuur. Het hoger percentage van de gezworene-families heeft te maken met het feit dat er jaarlijks 2 zetels vrijkwamen, tegenover elk 1 zetel bij de deken en de boekhouder.

Zoals af te lezen is uit tabel 14 lag het gemiddeld aantal mandaten per bestuurslid relatief hoog (boven de 4 mandaten met uitschieters tot 6,1). Enkel de bakkers met een gemiddelde van 2,9 wisselden sneller van zetel. Het bakkersbestuur kende m.a.w. een hoger rotatieritme, terwijl bij de overige ambachten de zetels meer geconsolideerd waren. De ambtstermijnen waren beduidend langer bij de blauwververs en bij de winkeliers dan bij de kleermakers en de bakkers. Het gemiddeld aantal bestuursfuncties per familie geeft een analoog beeld. Beroepscontinuïteit was het hoogst bij de blauwververs.

[106] J. DAMBRUYNE, Sociale mobiliteit ..., p. 91.
[107] J. DAMBRUYNE, Sociale mobiliteit ..., p. 90.

Tabel 14 – Gemiddeld aantal mandaten per meester en familie + participatie-index van de meesters in het ambachtsbestuur, 18de eeuw [108]

	Kleermakers	Bakkers	Blauwververs	Winkeliers
Aantal mandaten	207	101	184	268
Aantal mandatarissen	45	35	30	44
Gemiddeld aantal mandaten per meester	4,6	2,9	6,1	6
Aantal families	38	33	22	40
Gemiddeld aantal mandaten per familie	5,4	3,1	8,4	6,7
Participatie-index	21,7	34,7	16,3	16,4

De participatie-index is een belangrijke indicator voor de mate waarin meesters een mandaat invulden, rekening houdend met wat theoretisch maximaal mogelijk is. Hoe hoger de participatie-index hoe democratischer (en mobieler) het ambacht, hoe lager, hoe oligarchischer. De index varieert tussen 16,3 en 34,7%. Een bestuursfunctie was voor slechts weinigen weggelegd. Er is zelfs sprake van een duidelijke oligarchie en monopolisering bij de blauwververs en winkeliers, en een iets geringere bij de kleermakers. De index ligt het hoogst bij de bakkers, maar toch iets te laag om van een uitgesproken democratie te spreken. Het bakkersambacht komt alleszins als het minst oligarchische naar voren. De participatie-index van 21,7 van de kleermakers leunt sterk aan bij die in de grootsteden. Voor de periode 1732-1779 bedroeg de participatie-index bij kleermakers te Gent 28,5% en in Brussel 20,7% [109].

Tabel 15 – Participatie-index in de 1ste en in de 2de helft van de 18de eeuw

	Kleermakers		Bakkers		Blauwververs		Winkeliers	
1ste of 2de helft 18de eeuw	1	2	1	2	1	2	1	2
Aantal mandaten	81	126	28	73	110	74	126	142
Aantal mandatarissen	25	19	12	25	18	16	31	17
Gemiddeld aantal mandaten per meester	3,2	6,6	2,3	2,9	6,1	4,6	4,1	8,4
Participatie-index	30,9	15,1	42,9	34,2	16,4	21,6	24,6	12

Er is een duidelijk verband tussen een hoog aantal mandaten per meester en een lagere participatie-index (minder rotatie). Dit is logisch: een bestuurslid eist meer functies op, waardoor het aantal

[108] Nota bene:

$$\text{Participatie-index (*)} = \frac{\text{Aantal mandatarissen} \times 100}{\text{Aantal mandaten}}$$

$$\text{Gemiddeld aantal mandaten per meester} = \frac{\text{Aantal mandaten}}{\text{Aantal mandatarissen}}$$

$$\text{Gemiddeld aantal mandaten per familie} = \frac{\text{Aantal mandaten}}{\text{Aantal families}}$$

(*) De participatie-index varieert tussen 1 en 100. Indien de participatie-index 100 bedraagt, betekent dit dat, rekening houdend met het aantal beschikbare mandaten, er een beroep gedaan wordt op een maximaal aantal mandatarissen. J. DAMBRUYNE, Sociale mobiliteit ..., p. 92.

[109] H. DECEULAER, Pluriforme ..., p. 353.

beschikbare zetels inkrimpt. De kleermakers, de bakkers en de winkeliers schakelden in de eerste helft van de 18de eeuw gemiddeld meer meesters in voor een bestuursfunctie dan in de tweede helft (dalende index). In de tweede helft van de 18de eeuw kenden de bestuursfuncties een grotere continuïteit, dus nog minder mobiel. Oligarchievorming in het bestuur werd zodoende heel sterk aan de vooravond van de afschaffing van de ambachten. Enkel de blauwververs blijken de teugels in het bestuur minder strak aan te spannen, vergeleken met de periode na hun oprichting in 1704. Toch kunnen we ondanks deze bescheiden verruimingsoperatie in het ambacht niet onmiddellijk spreken van een tendens tot democratisering. Het bestuur bleef hoe dan ook zeer gesloten. De stoelendans in de ambachtsbesturen bleef zeer beperkt. De oligarchievorming wordt tevens weerspiegeld in de vernieuwingen van de smalle wetten. In de stedelijke registers werden de smalle wetten tijdens de eerste helft van de 18de eeuw 12 keer vernieuwd, in de tweede helft slechts 4 keer.

3.3. Familiale afkomst en vergrijzing

Tabel 16 – Aantal jaren tussen het behalen van de meesterstitel en het eerste mandaat in bestuur in de diverse ambachten, 18de eeuw [110]

Aantal jaren	Kleermakers		Bakkers		Blauwververs		Winkeliers	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
1-5	0	0	0	0	1	5,3	3	33,3
6-10	4	40	6	40	2	10,5	0	0
11-15	0	0	5	33,3	5	26,3	0	0
16-20	1	10	3	20	4	21,0	4	44,4
21-30	4	40	1	6,7	3	15,8	2	22,2
31-40	1	10	0	0	3	15,8	0	0
>40	0	0	0	0	1	5,3	0	0
Totaal	10	100,0	15	100,0	19	100,0	9	99,9
Gem.	16,8 jaar		12,3 jaar		20,4 jaar		14,8 jaar	

Hoelang deed een meester erover om een zetel in het ambachtsbestuur te verwerven? De kortste wachttijd (12,3 jaar) vinden we terug bij de bakkers. Bij de Brugse bakkers bedroeg de gemiddelde wachttijd voor de meesterszonen 7,9 jaar en voor de niet-meesterszonen 9 jaar [111]. Het is niet toevallig dat uitgerekend de blauwververs met de langste wachttijd (20,4 jaar) tevens de laagste participa-

[110] Bij de blauwververs namen we de gezworenen 'van het eerste uur' – de pioniers – niet op in de tabellen. Het ambacht werd opgericht 1704. De aangestelde gezworenen van dat jaar en diegenen die binnen de 10 jaar na de oprichting een bestuursmandaat uitoefenden, werden geëlimineerd voor deze berekening teneinde het cijfer van de wachttijd te vrijwaren van een mogelijke onderschatting. Het zou verkeerd zijn om hier de eerste generatie van meesters, die a.h.w. de oprichting van het ambacht meemaakten en die slechts enkele maanden moesten wachten om een functie waar te nemen in het bestuur, mee te rekenen.

[111] S. GILTE, Het Brugse ..., pp. 177-178.

tie-index (16,3%) en het hoogste gemiddeld aantal mandaten per meester (6,1) en per familie (8,4) kenden. Lange wachttijden wijzen op immobilisme en conservatisme. Ook niet toevallig schotelen de bakkers de kortste wachttijd voor. De bakkers kenden immers de hoogste deelnamegraad (34,7%) alsook een lage frequentie van de mandaten per meester (2,9). Wanneer er vlugger van zetel gewisseld wordt, krijgen meer meesters de kans om in het bestuur te zetelen.

Het is terloops ook interessant om na te gaan hoe oud gemiddeld een bestuurslid was bij zijn eerste mandaat. Door de optelsom te maken (leeftijd leerjongen + wachttijd tussen leerlingschap en behalen meesterstitel + wachttijd behalen meestertitel en eerste mandaat) kunnen we de 'instapleeftijd' bepalen. We hebben evenwel geen informatie omtrent de doorsnee leeftijd van een leerjongen. Enkel voor het winkelierschap was een minimumleeftijd van 15 jaar vereist [112]. J. Dambruyne stelde vast dat de minimumleeftijd van de leerjongens bij de Gentse metselaars in de 16de eeuw tussen 12 en 15 jaar schommelde [113]. De gemiddelde leeftijd van de wijnlossers (meesterszonen) bij de Brugse schoenmakers varieerde tussen 17 en 26 jaar [114]. De gemiddelde leeftijd van een Parijse bakker in opleiding in de 18de eeuw bedroeg ca. 20 jaar (tegenover 16 jaar in de 17de eeuw). De oudste leerling was zelfs 34 jaar [115]. De gemiddelde leeftijd van arme kinderen die in Brugge bij ambachtsmeesters werden uitbesteed was 14 jaar, ditzelfde gemiddelde haalden ook de kleermakersleerlingen [116]. S. Cerutti berekende voor de kleermakers in Turijn dat slechts ca. 40% van de kinderen tussen 10 en 14 jaar oud nog bij hun familie leefden. Voor de leeftijdsklassen tussen 15 en 19 jaar bedroeg dit nog 24% en voor kinderen van 20 jaar en ouder ca. 11% [117]. We mogen dus aannemen dat veel Turijnse leerling-kleermakers tussen de leeftijd van 10 tot 14 jaar al in opleiding gingen. Uit voorgaande bloemlezing aanvaarden we een standaardleeftijd – hoewel sterk approximatief – die schommelt rond de 15 jaar.

Tabel 17 – Gemiddelde leeftijd van een meester bij zijn eerste bestuursmandaat, 18de eeuw

	Bakker	Kleermaker	Blauwverver	Winkelier
Leeftijd	33,5 jaar	40 jaar	42 jaar	29,8 jaar

De laagste leeftijd (29,8 jaar) bij de winkeliers heeft te maken met het feit dat er geen leertijd moest doorlopen worden. Een

[112] SAA, OAA, nr. 217. Overeenkomstig artikel 26 van de winkeliersstatuten uit 1735.
[113] J. DAMBRUYNE, De Gentse bouwvakambachten ..., p. 64.
[114] K. VAN QUATEM, Sociale ..., p.121.
[115] S. L. KAPLAN, Le meilleur pain ..., p. 217.
[116] H. DECEULAER, Pluriforme ..., p. 265.
[117] S. CERUTTI, Du corps ..., p. 327.

bestuurslid in het bakkersambacht was ook nog vrij jong (33,5 jaar), omdat de bakkers vaker roteerden en dus regelmatig een verjongingskuur doorvoerden. Bij de kleermakers en de blauwververs was het bestuur in handen van veertigers. Hier waren ervaring en beroepsanciënniteit duidelijk troef. Uiterst zelden slaagde iemand erin om onmiddellijk door te stoten tot het ambachtsbestuur. Ook K. Van Quatem stelde bij de Brugse schoenmakers vast dat voor het toekennen van een bestuursfunctie in het gilde een zekere 'maturiteit' werd gevraagd, een waarde die hoger aangeschreven stond dan de familiale afkomst van de meester [118]. In Aalst treffen we leden aan die ruim een kwarteeuw lang een functie invulden in het bestuur: deken en boekhouder van de kleermakers Jan Jacobus D'Haene en Frans Xavier Siron zwaaiden pas af na respectievelijk 29 en 28 jaar dienst. Ook deken van de winkeliers Laurentius Van Den Hauwe met 28 jaar onafgebroken dienst spant de kroon. Beleidsvoerders en grijsaards van 60 jaar of ouder zullen zeker geen unicum geweest zijn. Al deze bevindingen wekken nog meer verwondering, wanneer we voor ogen houden dat de levensverwachting in de 18de eeuw zowel bij mannen als bij vrouwen ruim onder de 50 jaar lag [119]. Toch waren er ook mandatarissen die een 'blitzcarriere' doormaakten [120]. De oligarchische ambachtsbesturen werden bevolkt door 'eminences grises'. Een lobby a.h.w. van grote ondernemers en boegbeelden deelden de lakens uit. De kleine ambachtsman stond in de schaduw van ervaren en bemiddelde bestuursiconen. Toch was de mobiliteit, flexibiliteit en creativiteit juist het grootst onder de kleinere meesters. Een denkpiste in de trant van 'welvaart onder bestuursleden, welzijn onder de meesters'. Klinkt het aannemelijk dat vergrijzing en de generatiekloof tussen de anciens in het bestuur en de ambachtsleden op een lager echelon wel eens tot wrijvingen leidde [121]?

Tabel 18 – Verhoudingen familiale afkomst in elke geleding (in %), 18de eeuw

	Leerling			Meester			Bestuurslid		
	Mz	Inw	Vrem	Mz	Inw	Vrem	Mz	Inw	Vrem
Kleermakers	13	81	6	23	73	4	22	67	11
Bakkers	–	–	–	21	45	34	14	36	50
Blauwververs	–	–	–	38	53	9	33	67	0
Winkeliers	–	–	–	0	66	34	0	67	33

[118] K. VAN QUATEM, Sociale ..., p. 126.
[119] Algemene Geschiedenis der Nederlanden (AGN), deel 5, Haarlem, 1981, pp. 184-185.
[120] Ter illustratie: blauwverver Jacobus Roose werd vrij in 1726 en in 1731 vinden we hem reeds terug als gezworene. Winkelier Laurentius Van Den Hauwe deed het nog beter: na zijn vrijwording in 1752, werd hij reeds in 1754 gepromoveerd tot gezworene. Hij deed er dus slechts 2 jaar over. Een geval van extreme lange wachttijd vinden we terug bij blauwverver Romanus De Vuyst: hij moest 41 jaar (van 1740 tot 1781) wachten alvorens hij een eerste mandaat bekleedde.
[121] Vergelijk met Parijs: in de lichtstad werden de bestuursleden 'les anciens' genoemd en de opstandige meesters 'les jeunes'. H. DECEULAER, Pluriforme ..., p. 354.

Geen enkele buitenstaander bij de blauwververs kon zich opwerken tot bestuurslid. Het ambacht kent wel het hoogste aandeel van de meesterszonen (33%). Zowel onder meesters als onder de bestuursleden komt in dit ambacht de erfelijkheid het sterkst tot uiting. Bij de blauwververs troffen we 5 leerlingen aan die afkomstig waren uit Brussel, maar geen enkele bracht het ooit tot meester [122]. Door zich af te schermen voor niet-Aalstenaars profileerden de blauwververs zich als een xenofoob ambacht, waarbij de herediteit een niet onbelangrijke rol speelde.

Lijnrecht hiertegenover staat het bakkersambacht waarin de bestuursfuncties voor de helft door buitenstaanders ingevuld werden. Het groot aantal vreemdelingen bij de bakkers is overigens een constante, bekeken op de twee niveaus (meesters en bestuursleden). De inwoners vormen wel de belangrijkste groep onder de meesters. In een vorig artikel schreven we dat het bakkersambacht in 1738 voor ca. 54% geconcentreerd was in Aalst. De blauwververs waren zelfs voor ruim 84% gevestigd in Aalst [123]. Het ligt dus voor de hand dat de migratiemogelijkheden bij de bakkers beduidend groter zijn dan bijvoorbeeld bij de blauwververs. Als er buiten Aalst meer bakkers dan blauwververs zijn, is het potentieel aan buitenstaanders in het bakkersambacht sowieso groter.

Het is algemeen geweten dat dekens, als vertegenwoordigers van het ambacht, doorgaans gerekruteerd werden uit rijke milieus. Ze werden immers vaak verondersteld eventuele tekorten in de boekhouding uit eigen zak bij te passen. Ingeweken meesters (50%) waren sterk vertegenwoordigd in het bakkersbestuur. Wanneer vreemdelingen toetraden tot het bakkersambacht, was de kans tegelijk groot dat ze een niet onopgemerkte carrière in het bestuur uitbouwden. We waagden ons terloops aan een kleine optelsom om een beeld te krijgen van het budget dat een ingeweken bakker spendeerde tijdens het doorlopen van de verschillende stadia in het ambacht tot en met zijn eerste mandaat in het bestuur. We komen uit op een minimumbedrag van 9096 groten Vlaams, goed voor ruim 227 daglonen van een meester-timmerman [124]. Dit ruikt sterk naar een plutocratische teneur binnen het bakkersambacht.

[122] Willems Jacobus in 1755, De Pre Henricus in 1760, Hendricx Franciscus en De Bavay Joannes Jacobus in 1766 en Capel Guiliam in 1767.

[123] S. DE SCHRYVER, De Aalsterse ambachten ..., p. 132.

[124] Leergeld: 240 gr. Vl. + meestergeld: 2400 gr. Vl. + supplement: 168 gr. Vl. + bedrag dat men sinds 1750 moest betalen als men zich als vreemdeling te Aalst wou vestigen (cf. supra): 6000 gr. Vl. + gemiddelde wachttijd voor een eerste mandaat = 12 jaar X 24 gr. Vl. (jaarlijkse bijdrage aan de ambachtskas): 288 gr. Vl.
Totaalsom van deze bedragen: 9096 gr. Vl. Het dagloon van een meester-timmerman bedroeg 40 gr. Vl.

3.4. Solvabiliteit en politieke macht

In 1795 werden de voornaamste gegoede burgers uit Aalst belast met de oorlogsschatting die door de Franse militaire overheid aan de pas veroverde provincies werd opgelegd. Enkel kapitaalkrachtige burgers en een aantal burgerlijke instellingen kwamen in aanmerking voor deze belasting [125]. In de stedelijke contributie vonden we in totaal 5 winkeliers, 8 bakkers, 3 blauwververs terug en geen enkele kleermaker. Van de 5 winkeliers konden we er in de prosopografie 4 traceren: geen enkele ervan bekleedde ooit een bestuursfunctie. We konden tevens alle blauwververs terugvinden: 1 ervan, Henricus Arents was in 1791 en 1793 boekhouder van het ambacht. Van de 8 bakkers-contribuanten spoorden we er 4 op, waarvan 3 gewezen mandatarissen: Carolus De Clerk, gezworene in 1791, Anthoon Frans Van der Haeghen, die vanaf 1773 onafgebroken een succesrijke carrière als bestuurslid uitbouwde: gezworene meester (1773), boekhouder (1775-1780), deken (1783-1791) en tenslotte weduwe Collier (Daneel Emanuel Collier was deken in 1773-1775). Er zijn dus aanwijzingen dat zowel gewone ambachtsmeesters als bestuursleden tot de gegoede en geprivilegieerde burgerij van Aalst behoorden. Bij nader toezien blijken de bakkers onder de meest kapitaalkrachtigen te ressorteren, terwijl de kleermakers een meer bescheiden inkomen hadden. Ook in de 19de eeuw verdiende een bakker meer dan een kleermaker [126].

In de enquête van 1784 werd o.a. gepeild naar de politieke macht van de ambachten. Er werd de vraag gesteld welke *d'influentie de neeringe heeft inde publique affairens,* waarop alle ambachten eensluidend antwoordden: *en draeghen geen consent in publique lasten.* Politiek monddood dus. In een poging om deze politieke onmacht bevestigd te zien, legden we onze prosopografische lijsten van bestuursleden naast de uitgegeven naamlijsten van bekende schepenen van Aalst (tot eind 18de eeuw) [127]. We vonden enkel Jacobus de Smet terug, gezworene van de Aalsterse winkeliers tij-

[125] Deze contributie is uitgegeven door L. DE RIJCK, De gegoede burgerij te Aalst in de Franse tijd, Het Land van Aalst, 18 (1966), pp. 213-235. Niet enkel personen werden belast, ook instellingen. Van alle ambachtsinstellingen werd de Sint-Rochusnering (hopkooplieden) het zwaarst belast (1000 livres). De winkeliers betaalden 200 livres, terwijl de kleermakers en bakkers elk de som van 50 livres moesten neertellen. Verder is het opmerkelijk dat de blauwververs geen deel uitmaakten van de schuldenaars. SAA, OAA, nr. 27.

[126] Molenaars, bakkers en slagers verdienden het meest; kleermakers, schoenmakers en timmerlieden het minst. S. POLLARD, Een leven van arbeid (De ambachtsman in de negentiende eeuw), in W. BLOCKMANS (ed.) e.a., Handel, ambacht en industrie. De wording van Europa, Hilversum, 1993, p. 113.

[127] Lijsten uitgegeven door F. DE POTTER EN J. BROECKAERT, Geschiedenis ..., deel I, pp. 276-282.

dens de jaren 1699-1700, tegelijk ook schepen van Aalst (1697-1707). Voorts traceerden we enkele kleermakersfamilies (Cayman, Govaert, De Smet, Lenaert en De Hert), bakkersfamilies (De Bie, Luycx), blauwverversfamilies (Luycx, Arents) en winkeliersfamilies (Arents, De Hert, Luycx) tevens zetelend in het 18de-eeuws Aalsters stadsbestuur. Deze (toevallige) familieverwantschap op zich zegt weinig. We kunnen dus stellen dat de 18de-eeuwse ambachten te Aalst quasi geen politieke invloed (meer) hadden. Toch is deze politieke onmacht enigszins tegenstrijdig met het beeld van de ongenaakbare bestuursoligarchieën. Vergane glorie? K. Van Honacker schreef treffend deze gevleugelde woorden: *ik vermoed dat er in de jaren '80 (van de 18de eeuw) weinig meer over was van het ambachtswezen dan een lege huls, weliswaar vakkundig opgepoetst en overeind gehouden door een oligarchie van dekens* ... [128]. De Aalsterse ambachtsbesturen, volledig politiek de mond gesnoerd, maakten in de 18de eeuw een alles behalve frisse en beweeglijke indruk. Lange wachttijden, muurvaste mandaten en een beperkte deelnamegraad wijzen in de richting van een elitaire, stugge en terughoudende ingesteldheid. Toch is er onder de meesters een grotere openheid: getuige hiervan zijn een te verwaarlozen erfelijkheid, het ongewijzigde intredegeld en een relatief stabiel ledenaantal.

3.5. Besluit

Deelname aan het bestuur was slechts voor weinigen weggelegd. In elk ambacht ligt de participatiegraad ruim onder het kwart van het totaal aantal potentiële meesters. We zagen tevens een duidelijk verband tussen de numerieke grootte van het ambacht en het karakter ervan: grote ambachten neigen nu eenmaal tot geconcentreerde bestuursmandaten.

Een duidelijke trend tot oligarchisering werd in de loop van de 18de eeuw nog versterkt. Bovendien hadden bestuursleden op politiek vlak niets meer in de pap te brokken. Zagen we onder meesters een relatieve openheid – het merendeel van de leerlingen klom op tot meester –, dan getuigen een lage participatie-index, gebeitelde bestuursposities en een hoge frequentie van het aantal mandaten per meester niet meteen van een democratisch ambachtsbestuur. Toch moeten we hierbij wijzen op enige nuanceverschillen. Zo bestempelden we de bakkers als gematigd oligarchisch, terwijl de winkeliers en de blauwververs uitgesproken oligarchisch waren. De lange wachttijden alvorens op te klimmen tot bestuurslid bij het blauwverversam-

[128] K. VAN HONACKER, De politieke cultuur... , p. 212.

bacht – met uitschieters tot meer dan 40 jaar –, tegenover de relatief korte wachttijden bij de bakkers kunnen deze vaststellingen alleen maar affirmeren. Het exclusieve streven was duidelijk groter bij de bestuursleden dan bij de meesters onderling.

Een bestuur waarbij slechts sporadisch geroteerd wordt, beschouwt men als conservatief en immobiel. Afgaande op de bevoorrechte positie die men als bestuurslid genoot, zou men kunnen denken dat het nageslacht van deze bestuurselite een plaats verzekerd werd. Onterecht. Familieleden werden zelden afgeschermd. Afzwaaien betekende dan ook doorgaans nieuw bloed in het bestuur.

Als de meesterszonen weinig gewicht in de schaal legden, wie waren dan wel de uitverkorenen? Net zoals dat het geval was onder de meesters, waren ook in het bestuur de inwoners prominent aanwezig. De inwoners hadden hun steevaste stek in de eed. Bij de bakkers vormden de vreemdelingen de grootste groep die de scepter zwaaiden.

Slotbeschouwingen

De eerlijkheid gebiedt mij iets te zeggen over de deontologie in historisch onderzoek. Droge cijfergegevens moeten steeds met de nodige nuance en omzichtigheid geanalyseerd worden, want ze komen nooit exact overeen met de werkelijkheid. Er is steeds een 'dark number', een schemerzone, onbekend terrein. Ook schijnbaar uniforme begrippen als deken, meester en leerjongen verhullen een veelheid aan sociale realiteiten. Kwantitatieve analyses en interpolaties zijn hachelijke ondernemingen. Het klinkt wrang dat we de ambachtsleden in feite degradeerden tot robots die in één of ander aritmetisch kader geplaatst werden. Becijferingen doen voor een vervreemdingseffect zorgen. Toch kunnen we er niet omheen dat het kwantificeren ons belangrijke indicaties aanreikte. Of moeten we spreken van impressies?

Een impressie waar we ons zeker niet kunnen van ontdoen, is dat de besproken Aalsterse ambachten op vlak van sociale mobiliteit gekenmerkt worden door een opvallende stabiliteit. Van een actieve politiek tot vergrendeling of bemoeilijken van de toegang tot het meesterschap zijn in de 18de eeuw weinig sporen te vinden. Van een verzwaring van de toetredingsmodaliteiten (zwaardere proeven, duurder intredegeld etc.) en van een leegloop onder de ambachtsmeesters al evenmin.

Sociale mobiliteit is evenwel afhankelijk per sector. De blauwververs waren in alle opzichten het meest gesloten en xenofoob ambacht, met de grootste beroeps- en generatiecontinuïteit. Als bui-

tenstaander was het er uitermate moeilijk om op te klimmen tot zelfstandig producent. De bakkers profileerden zich dan weer als een vrij open ambacht, ook m.b.t. de bestuursfuncties. De impact van de meesterskinderen in het bakkersbestuur stelde weinig voor, het belang van kapitaalkrachtige ingeweken meesters des te meer. In het bakkersambacht mochten ingeweken leden het diepst in de geldbeugel tasten. Paradoxaal genoeg waren het net die meesters die de meeste bestuursmandaten wegkaapten. De bakkers kenden m.a.w. de grootste intergenerationele beroepsmobiliteit. De impact van de inwoners (Aalstenaars) was dan weer het grootst bij de winkeliers en de kleermakers. Winkeliers namen immers geen discriminerende houding aan m.b.t. het intredegeld. Door deze nivellering genoten de meesterszonen geen voorkeursbehandeling en kreeg iedereen gelijke kansen. Meer nog, de financiële drempel tot het ambacht werd nog verlaagd (1735). Het winkelierschap kende de grootste populariteit. Op ruim een halve eeuw tijd (1734-1791) schreven zich in het ambacht 995 winkeliers in. Vaak was de detailhandel een lucratieve bijverdienste, en dat ontdekte ook de 18de-eeuwse vrouw. Ambachten waarin de meesterskinderen de bovenhand hadden, waren eerder uitzondering dan regel. Het statement 'het blijft in de familie' was niet meteen een hoofdbekommernis binnen de ambachtswereld. Op papier was de erfelijkheid nochtans goed geregeld, maar in werkelijkheid misten de gradaties in de intredegelden hun doel compleet. De ambachten stelden vooral de inwoners van Aalst zelf tewerk, terwijl de meesterszonen slechts een fractie uitmaakten van het ledenbestand.

In theorie wordt sociale promotie tegengewerkt door strenge reglementeringen en door ongelijkheid en voorkeursbehandelingen in de toetredingsdrempels. In praktijk echter blijken deze modaliteiten geen grote rem geweest op de sociale mobiliteit. Een tweetal paradoxen bewijzen dit. Ten eerste: de blauwververs waren het duurste ambacht voor de meesterskinderen en toch kende dit ambacht de grootste erfelijkheidsgraad. Ten tweede: veel ingeweken meesters waren bakkers, terwijl juist vreemdelingen het meeste geld moesten ophoesten. De logica 'hoe lager het intredegeld, hoe groter het ambacht' gold wel voor de winkeliers. Maar er spelen ook andere factoren mee. De populariteit en aantrekkingskracht van het winkelierschap hangen samen met de mogelijkheid om er een winstgevend bijberoep van te maken. Ook de aard van het artisanaal product is bepalend voor het belang en omvang van het ambacht: de nood aan brood en kleding (bakkers en kleermakers) is ongetwijfeld groter dan de nood aan luxeproducten (blauwververs). Winkeliers kenden ook geen *numerus clausus*, een maatregel die dan weer wel bij de blauwververs bestond en dus kan bijgedragen hebben tot een lagere inschrijvingsgraad.

Als inwoner waren de ambachtscarrièrekansen het grootst bij de winkeliers en de kleermakers, als inwijkeling bij de bakkers en als meesterskind bij de blauwververs. Wanneer men het in het 18de-eeuwse Aalst tot meester blauwverver, kleermaker of bakker bracht, was de kans groot dat men tevens een winkel runde. De alomtegenwoordigheid van het dubbel lidmaatschap werpt een totaal ander licht op de klassieke these dat ambachten een rem op de economie zouden geweest zijn en zodoende het vrije initiatief stelselmatig tegengewerkt zouden hebben. Professionele versmelting wijst echter eerder in de richting van een dynamische en een soepele aanpak. De hoge frequentie van het meervoudig lidmaatschap toont aan dat ambachten vrij flexibele instanties waren met economische en commerciële inzichten, en niet die verschraalde, eng protectionistische structuren zoals doorgaans wordt aangenomen. Ook het veelvuldig optreden van bestuursleden als leermeester, het 'aanzuigeffect' van *pro Deo's*, bepaalde faciliteiten zoals kredietlijnen opdat meesters het hoofd financieel boven water konden houden etc. duiden niet meteen op een corporatieve verstrakking, maar eerder op extraversie en op een economische know-how. Het bestaan van het gratis lidmaatschap bij de kleermakers en het inschakelen van laaggeschoolde werkkrachten bij de blauwververs – en nu denken we in economische termen – kan gecorreleerd worden aan de onderaanneming. Door onvrije of laaggeschoolde handwerkers in dienst te nemen konden immers de productiekosten gedrukt worden.

Sociale mobiliteit was zeker stabiel, toch kunnen we gewagen van een verkapte of afgekalfde opwaartse mobiliteit. Het bestuur was in handen van een grijzende kapitaalkrachtige toplaag. Kleine meesters werd de toegang tot het bestuur ontzegd. Slechts een kleine elite klom op tot het hoogste bestuursschavot. De politiek gemuilkorfde ambachtsbesturen waren geconsolideerd, oligarchisch en immobiel. Maar weinig nieuwkomers stonden klaar om de bestuursfakkel over te nemen. Sociale mobiliteit was dus vooral van toepassing op het behalen van de meesterstitel.

S. DE SCHRYVER
Dreef 56
9400 Ninove

Afkortingen

SAA	Stadsarchief Aalst
OAA	Oud archief Aalst
LVA	Archief Land van Aalst
AOK	Archief van de Oost-Vlaamse Kerkfabrieken (Aalst, Sint-Martinus)
Inw	inwoner (poorter)
Mz	meesterszoon
Nmz	niet-meesterszoon
Vrem	vreemdeling
Vrem + bd	vreemdeling gehuwd met een burgerdochter
Gr Vl	groten Vlaams

Muntwaarden (alle bedragen in dit artikel worden uitgedrukt in groten Vlaams)
1 stuiver = 2 groten Vlaams
1 gulden (courant) = 20 stuiver = 40 groten Vlaams
1 pond groten Vlaams = 20 schellingen groten Vlaams = 240 groten Vlaams = 6 carolusgulden
1 carolusgulden = 20 stuiver = 40 groten Vlaams
1 pond parisis = 1/12 pond groten Vlaams = 20 groten Vlaams

BIJLAGEN

1. Jaarlijks aantal inschrijvingen van leerling-bakkers, 1738-1789 [129]

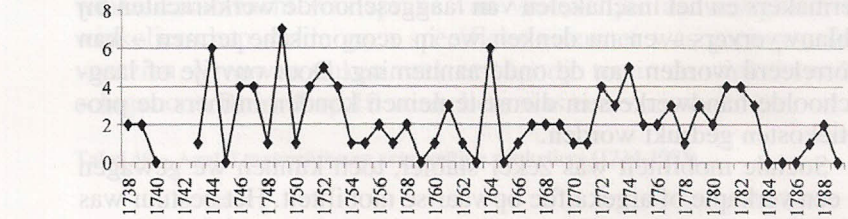

2. Jaarlijks aantal inschrijvingen van leerling-kleermakers, 1761-1789 [130]

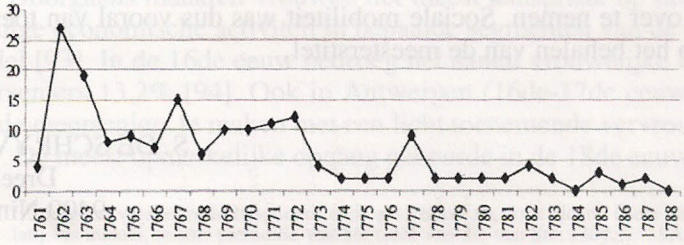

[129] In de boekhouding zit een hiaat van 2 jaar. Voor de jaren 1740-1742 ontbreekt het aantal bakkersjongens en meester-bakkers.

[130] De rekening, bewaard voor de periode 1734-1746, vermeldt een ontvangen som van 65 gulden aan 'leergeld'. In de wetenschap dat een Aalsterse kleermakersleerling 1 gulden (40 groten Vlaams) leergeld betaalde, kunnen we ervan uitgaan dat tijdens die periode ca. 60 kleermakersleerlingen in de leer gingen (gemiddeld 5 per jaar). Tussen 1755 en 1760 schreven zich nog 22 leerjongens in (gemiddeld 4 per jaar). Cf. bijlage 9.

3. Jaarlijks aantal inschrijvingen van leerling-kousenmakers, 1771-1789

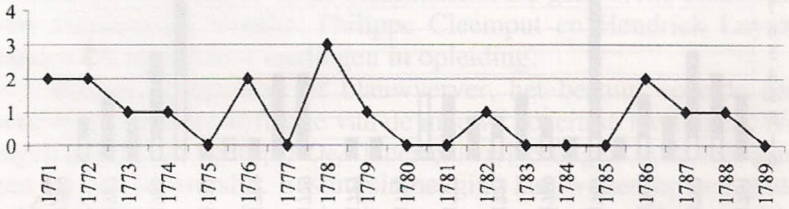

4. Jaarlijks aantal inschrijvingen van leerling-blauwververs, 1704-1793

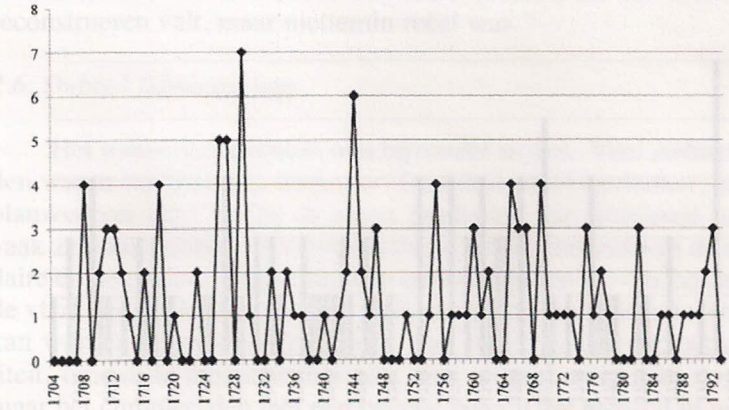

5. Inschrijvingen van nieuwe meesters in het bakkersambacht, 1738-1789

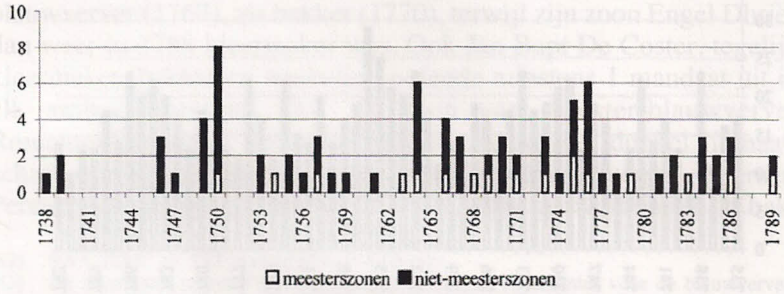

6. Inschrijvingen van nieuwe meesters in het kleermakersambacht, 1761-1789 [131]

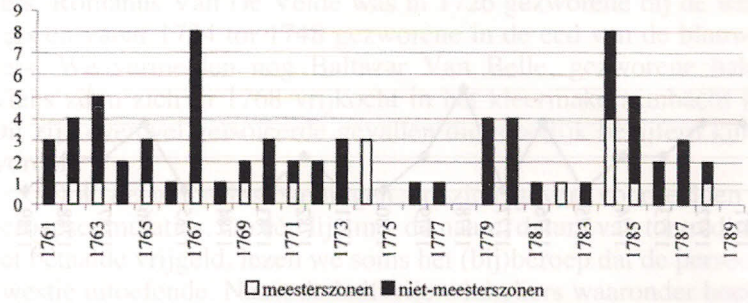

7. Inschrijvingen van nieuwe meesters in het blauwverversambacht, 1704-1795

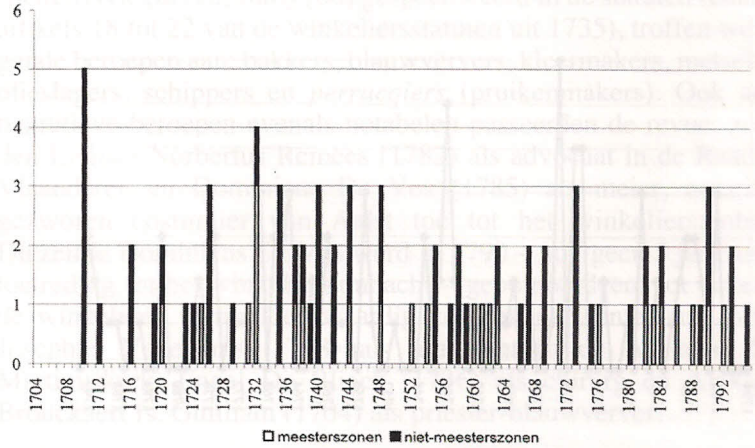

8. Inschrijvingen van nieuwe meesters in het winkeliersambacht, 1735-1792

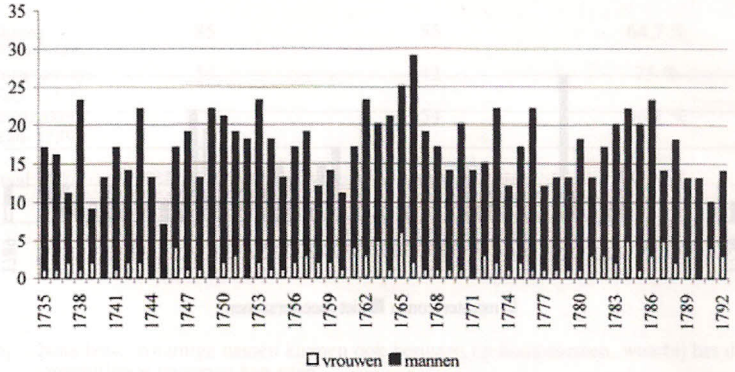

[131] Tijdens de periode 1734-1746 werden nog eens 26 kleermakers vrij (gemiddeld 2 per jaar), waaronder 5 zonen. In de jaren 1755-1760 hadden we 16 kleermakers (gemiddeld 3 per jaar), inclusief 5 zonen. Cf. bijlage 9.

9. Aantal inschrijvingen van nieuwe leerlingen en meesters bij de diverse ambachten, 1704-1795

	Winkeliers	Bakkers		Blauwververs		Kleermakers	
Jaar	M	L	M	L	M	L	M
1704	-	-	-	0	70	-	-
1705	-	-	-	0	0	-	-
1706	-	-	-	0	0	-	-
1707	-	-	-	0	0	-	-
1708	-	-	-	4	0	-	-
1709	-	-	-	0	0	-	-
1710	-	-	-	2	5	-	-
1711	-	-	-	3	0	-	-
1712	-	-	-	3	1	-	-
1713	-	-	-	2	0	-	-
1714	-	-	-	1	0	-	-
1715	-	-	-	0	0	-	-
1716	-	-	-	2	2	-	-
1717	-	-	-	0	0	-	-
1718	-	-	-	4	0	-	-
1719	-	-	-	0	1	-	-
1720	-	-	-	1	2	-	-
1721	-	-	-	0	0	-	-
1722	-	-	-	0	0	-	-
1723	-	-	-	2	1	-	-
1724	-	-	-	0	1	-	-
1725	-	-	-	0	1	-	-
1726	-	-	-	5	3	-	-
1727	-	-	-	5	0	-	-
1728	-	-	-	0	0	-	-
1729	-	-	-	7	1	-	-
1730	-	-	-	1	0	-	-
1731	-	-	-	0	1	-	-
1732	-	-	-	0	4	-	-
1733	-	-	-	2	0	-	-
1734	9	-	-	0	0	(5)	(2)
1735	17	-	-	2	3	(5)	(2)
1736	16	-	-	1	0	(5)	(2)
1737	11	-	-	1	2	(5)	(2)
1738	23	2	1	0	2	(5)	(2)
1739	9	2	2	0	1	(5)	(2)
1740	13	0	0	1	3	(5)	(2)
1741	17	-	-	0	0	(5)	(2)
1742	14	-	-	1	2	(5)	(2)
1743	22	1	0	2	0	(5)	(2)
1744	13	6	0	6	3	(5)	(2)
1745	7	0	0	2	0	(5)	(2)
1746	17	4	3	1	0	ca. 60 (*)	26 (*)
1747	19	4	1	3	0	-	-
1748	13	1	0	0	3	-	-
1749	22	7	4	0	0	-	-
1750	21	1	8	0	0	-	-
1751	19	4	0	1	0	-	-
1752	18	5	0	0	1	-	-
1753	23	4	2	0	0	-	-
1754	18	1	1	1	1	-	-
1755	13	1	2	4	2	(4)	(3)
1756	17	2	1	0	0	(4)	(3)
1757	19	1	3	1	1	(4)	(3)
1758	12	2	1	1	2	(4)	(3)
1759	14	0	1	1	1	(4)	(3)
1760	11	1	0	3	1	22 (*)	16 (*)

1761	17	3	1	1	1	4	3
1762	23	1	0	2	1	27	4
1763	20	0	1	0	2	19	5
1764	21	6	6	0	0	8	2
1765	25	0	0	4	0	9	3
1766	29	1	4	3	1	7	1
1767	19	2	3	3	2	15	8
1768	17	2	1	0	0	6	1
1769	14	2	2	4	2	10	2
1770	20	1	3	1	0	10	3
1771	14	1	2	1	1	11	2
1772	15	4	0	1	0	12	2
1773	22	3	3	1	3	4	3
1774	12	5	1	0	0	2	3
1775	17	2	5	3	1	2	0
1776	22	2	6	1	1	2	1
1777	12	3	1	2	0	9	1
1778	13	1	1	1	0	2	0
1779	13	3	1	0	0	2	4
1780	18	2	0	0	1	2	4
1781	13	4	1	0	0	2	1
1782	17	4	2	3	2	4	1
1783	20	3	1	0	1	2	1
1784	22	0	3	0	2	0	8
1785	20	0	2	1	0	3	5
1786	23	0	3	1	1	1	2
1787	14	1	0	0	0	2	3
1788	18	2	0	1	1	0	2
1789	13	0	2	1	1	0	0
1790	13	0	0	1	3	-	-
1791	10	-	-	2	0	-	-
1792	14	-	-	3	1	-	-
1793	8	-	-	0	2	-	-
1794	-	-	-	0	0	-	-
1795	-	-	-	0	1	-	-
Totaal	995	107	85	117	70+82	259	117

Jaren zonder nieuwe meesters worden aangeduid met een '0'.
Jaren waarvoor de registers geen informatie verstrekken worden aangeduid met '-'
(*) In 1746 en 1760 werd het aantal leerlingen en meesters samengeteld, dus geen cijfers per jaar.
Cijfers met ( ) zijn jaarlijkse gemiddelden.
Bij de oprichting van het ambacht in 1704 meldden zich 70 blauwververs. In de daaropvolgende periode 1705-1795 schreven zich 82 blauwververs in.

DE GERAARDSBERGSE OORKONDERS VAN 25 FEBRUARI 1381 (Deel 7) *

Prosopografische en zegelkundige identificatie-elementen voor een sociale stratificatie

Marcel COCK
Geert VAN BOCKSTAELE

A. LIJST VAN OORKONDERS

61. Tsoncke, Jan (Backere, Bake, Sjonken, Sonck, Tsconke, Tsionken, Tsiouke) [1]

De weinig relevante familienaam 'de Jonghe' heeft voor Jan Tsoncke al tijdens zijn leven zelf aanleiding gegeven tot verdere naamvarianten bij zijn identificatie. De cijnsregisters van het laatste kwart van de 14de eeuw noteren hem dan o.m. ook onder zijn beroepsnamen als *Jan de baertmakere* (1374) en *Jan Tsionke de barbier* (1395) [2] en onder zijn bijnaam (spotnaam) *Jan de bake* 'het zwijn' (1374), die hij vanuit zijn beroep als barbier en heelmeester wellicht meegekregen heeft [3].

* 'Deel 1' met bronnenopgave en gebruikte afkortingen, en 'Deel 2' tot en met 'Deel 6' van deze bijdrage verschenen reeds in: Het Land van Aalst, 54, 2002, p. 153-167 en p. 263-276; 55, 2003, p. 51-59 en p. 132-152 en 56, 2004, p. 37-54 en 268-290.

[1] J. De Brouwer (BROUW., p. 93, 96 en 98) vermeldt als mogelijke varianten voor een dergelijke eigennaam 'de Backere' (beroep), 'de Bake, sBaex' (spotnaam in vergelijking met een dier/varken) en 'sJongen, sJonghen, de Jonghe, Sionxs, Tscionke (hoedanigheid).

[2] Andere naamvarianten zijn nog: in 1388 'janne tsionken die men heet de bake (ABG., 142) en in 1396 'up jan tscionxs erve', 'up jan sbaexs erve' en 'up jan sbaken erve' (BROUW., p. 23-25 en 66).
Volledigheidshalve dient er hier vermeld dat er in het laatste kwart van de 14de eeuw nog twee naamdragers met de naam Jan de Jonghe voorkomen in de stad. In de straat van de Oude Brug naar de Dutse is in 1374 Jan de Jonghe van Vlaenderen cijnsplichtig aan de graaf; in 1395 is zijn eigendom overgenomen door Geert de Kemmere, een schepen van Smeerebbe en van Vloerzegem (ARA., 45.282, f° 1r; 45.283, f° 1v; ABG., 134, 141; SMB., 148). In de Overste Hunnegemstraat woont in 1374 Jan de Jonghe 'de backere'; in 1395 is hij al overleden en betaalt zijn zoon 'her' Jan de grafelijke cijns (ARA., 45.282, f° 4r; 45.283, f° 6r). Deze naamdragers worden nooit verder geïdentificeerd als 'de bake' of als 'ts(i)oncke'; hooguit staat hun naam in de genitiefvorm 'sionghen'.

[3] Een verband tussen heelmeesters/barbiers en varkenshouders citeren E. VERWIJS-J. VERDAM, Middelnederlandsch Woordenboek, Den Haag, 1885-1952, s.v. 'baertmakere': 'Dat en gheen baertmakere, noch bloetlatersse en gheene verkene houden en mach'; het verbod aan heelmeesters om varkens te houden zou ingegeven zijn om te voorkomen dat ze met het bloed van het aderlaten de dieren zouden fokken.

Jan Tsoncke woont op de Markt en betaalt er 6 deniers cijns aan de grafelijke ontvanger (ARA., 45.282, f° 12v; 45.283, f° 18v). Zijn bescheiden rangschikking in de lijst der oorkonders van 1381, - hij neemt er de 67ste plaats in op 69 personen, - maakt duidelijk dat het maatschappelijke aanzien van Jan Tsoncke hem in 1381 toch niet bij toponderhandelaars rangschikt. Nochtans moet hij in de restauratieperiode van de stad onmiddellijk na de Zesjarige Oorlog wel opgang hebben gemaakt. In 1388 is hij samen met **Jan de Vaech** deken van de Sint-Jorisgilde, een groepering van kruisboogschutters; ze regelen voor de gilde een renteovereenkomst met Waltrudis (Wondert) van Vrechem, de (voormalige) abdis van de cisterciënzerinnen van Beaupré in Grimminge, voor een huis in de Steenstraat (ABG., 142). Een dergelijk mandaat binnen het sociale segment van de stedelijke gemeenschap kan Tsoncke niet hebben bekleed zonder enig aanzien in de stedelijke elite in het algemeen en binnen dit militaire keurkorps van de Sint-Jorisgilde in het bijzonder [4].

Zijn maatschappelijke positie blijkt overigens ook uit de geldleningen, die op naam van hem en zijn vrouw in de oudst bewaarde stadsrekening van 1392/1393 ingeschreven staan; de stad heeft vóór 1392 aan hem tweemaal per jaar, op Sint-Baafsdag en op 1 april, een lijfrente uitbetaald van 6 pond parisis; zijn vrouw Kateline ontvangt dan telkens 40 schellingen. Bovendien is hij zeker in 1392/1393 nog leverancier van zegelwas en waskaarsen voor de stadsadministratie (ARA., 35.231, f° 9r en 30v; 35.232, f° 13v; 35.233, f° 16v). Niet minder dan vijf buitenpoorters uit Aaigem, Geraardsbergen zelf, Haaltert en Ronse zijn op zijn eigendom in de stad ingeschreven [5] (BROUW., p. 23-25, 54 en 66).

Men mag aannemen dat Jan Tsoncke in 1384 een middelbare leeftijd heeft bereikt en overlijdt rond 1392. Volgens de stadsrekening van 1392/1393 zijn de lijfrenten van hem en van zijn vrouw overgenomen door Meeus de Kersemakere, een vennoot-wasleverancier? [6], en vanaf 1397 levert Hendrik Sjonken, Jans zoon, de waskaarsen en de zegelwas voor de administratie (ARA., 35.231, f° 9r; 35.232, f° 13v en 38v; 35.233, f° 16r en 32r).

[4] Over deze gilde van kruisboogschutters, zie o.m. V. FRIS, Geschiedenis van Geeraardsbergen, Gent, 1911, p. 458 e.v.; de gilde had doelen tot in de Steenstraat. Voor een vergelijkend overzicht met de Gentse Sint-Jorisgilde en haar maatschappelijk impact, zie M. BOONE, Gent en de Bourgondische hertogen ca. 1384 – ca. 1453. Een sociaal politieke studie van een staatsvormingsproces, Brussel, 1990, p. 114 e.v.

[5] Het gaat om Allijse Ghijs Coelins uit Aaigem; Gillis de Houwere in Geraardsbergen, Bette Slossen en Jan van Ghueteghem uit Haaltert en Jan Bulle uit Ronse.

[6] De stadsrekening van 1392/1393 vermeldt: 'meeus de kersemakere over jan tsionxs wijf' en 'meeus de kersmakere over jan tsionken'; de stadsrekeningen van 1397/1398 en van 1398/1399 vermelden slechts telkens: 'meeus de kersemaker over katelinen sbaken'.

Hendrik Tsionken, *die men seit de bake* [7], heeft in 1417 het ouderlijk huis in zijn bezit en hij verkoopt trouwens in 1419 een rente van 54 schellingen aan de priorin van het hospitaal op dat huis aan de Markt (ARA., 45.284, f° 27r; HOSP. 1, 290). Vermoedelijk is ook hij heelmeester; een meester Hendrik Sonck is immers in 1426 bij het Wendelinstraatje aan de Markt renteplichtig aan de kartuize van Sint-Martens-Lierde (GAUBL., 1951, p. 220). Naar dit huis, dat ooit van meestere heinric de bake is geweest en dat naast de herberg de Ooievaar aan het Wendelinstraatje ligt, wordt er in 1449 bij een renteverkoop en nog in 1499 in een rente voor het hospitaal in de stad verwezen [8].

62. Vaech, Jan de (Vaec, Vaeck, Vake)

Pieter de Vaech, de vader van Jan ?, woont reeds ca. 1330 in de Grote Putsemeinstraat en is met de leerlooiers van de stad renteplichtig aan de kartuizers van Sint-Martens-Lierde [9]. Hij wordt in 1374 nog onder de cijnsplichtigen van de graaf vernoemd in dezelfde straat (GAUBL., 1950, p. 168; ARA., 45.282, f° 14r).

Ook oorkonder Jan de Vaech I woont in 1374 al in de Grote Putsemeinstraat en tegen 1395 heeft bij zijn oorspronkelijke vastgoedbezit nog drie andere eigendommen gevoegd [10] (ARA., 45.282, f° 13v; 45.283, f° 20r). Hij is, zoals zijn vader, werkzaam in de sector van de leerlooierij en huurt in 1397/1398 en 1398/1399 een kraam voor de verkoop van leder op de wekelijkse markt (ARA., 35.232, f° 2v; 35.233, f° 2v). Hij bouwt ook de economische basis van zijn familie in deze handel verder uit; ze laat hem toe om zich van af de laatste decennia van de 14de eeuw in te laten met hoogwaardigheidsfuncties in de stad.

Er zijn geen aanwijzingen dat Jan de Vaech I vóór 1381 actief bij het politieke leven in de stad betrokken is geweest. Hij kan derhalve tot de jongerenfractie in de groep oorkonders behoren. Vermoedelijk heeft hij in de periode, die voorafgaat aan de Zesjarige

[7] De bijnaam (spotnaam) is dus blijkbaar van vader op zoon overgegaan.

[8] Een akte van 6 september 1449 vernoemt het huis '<eer>tijts toebehoende janne daens daer naer meester heinric tsionken ende nu ter tijt janne durots alias olivier' (SAG., 281); verder ook nog een excerpt uit het renteboek van het hospitaal, geciteerd bij M. FRANCQ, Toponymie van Geraardsbergen tot 1600, Gent 1979, p. 132.
Het Wendelinstraatje is het huidige Brandstraatje.

[9] De renterol maakt geen onderscheid tussen de Grote Putsemeinstraat, de huidige Buizemontstraat, en de Kleine Putsemeinstraat (de huidige Molenstraat van de Dender naar de Buizemontstraat). In de cijnsregisters van 1374 en 1395 wordt dit onderscheid wel gemaakt en wordt het goed van Pieter gelokaliseerd in de Grote Putsemeinstraat.

[10] Hij verwerft tegen 1395 de eigendommen van Jan Bloc de Jonghe, van Gillis Ots en van Jan Tromper. Het cijnsregister van 1374 (f° 11 r) geeft onder de cijnsplichtigen ook ene Jan de Vaec, die in de straat van de Oude Brug naar de Markt, de huidige Brugstraat, woont. Het is niet uit te maken of deze Jan de Vaec identiek is met de oorkonder.

Oorlog, toch al enige politieke en sociale interesse geëtaleerd; hij bekleedt in de lijst der oorkonders immers de 17de plaats op de 69 personen. Uit die status moet verder o.m. te verklaren zijn dat hij in 1388 samen met **Jan Tsoncke** deken is van de Sint-Jorisgilde (ABG., 142). Tevens blijkt zijn maatschappelijke hoge positie uit de toch belangrijke sociaal-caritatieve functie van Heilige Geestmeester, die hij op 21 april 1399 bekleedt en die minstens enige financiële ervaring laat veronderstellen (SAG., 208). In 1392/1393 is Jan verder erfgenaam van Gillis de Coeman, die ooit een lijfrente van 30 pond parisis in de stad had opgenomen; de stad maakt een vergelijk met hem over de nog af te betalen som [11] (ARA., 35.231, f° 12r).

Jan de Vaech II de Jonghe, wellicht een zoon van Jan I, is eveneens leerlooier. Hij is in 1410/1411 al pachter van de leerlooiersaccijns en verwerft de pacht ook nog in 1414/1415. In 1417/1418 is hij in hetzelfde jaar zelfs pachter van de leerlooiersaccijns en van de belangrijke lakenaccijns (GIERTS, p. 42 en 44). Hij moet op dat ogenblik toch over enige financiële draagkracht beschikken en kan dan al niet meer tot de jongere generaties behoren.

Nu bekleedt ene Jan de Vaech in 1400/1401 (samen met **Heinric Bosscaert**, **Claus Neeten** en **Willem van Steenbeke**) [12], in 1407/1408 (met **Jan de Haghemutere**, **Claus Neeten** en **Cornullis van der Scueren**) en in 1409/1410 (nogmaals met **Claus Neeten**) nog drie schepenambten; in oktober 1410, wellicht dus in het schepenjaar 1410/1411, is een Jan de Vaech ook nog eens gezworene en heeft hij als collega o.m. **Gheeraert Vranxs** (ABP., 139, 142; SAG., 223; GIERTS, p. 8-19).

Indien men enerzijds aanneemt dat het hierbij over Jan de Vaech I, de oorkonder, gaat, betekent dit toch dat Jan I uit zijn (ere)ambten van het dekenschap van de Sint-Jorisgilde en het provisorschap van de Heilige Geesttafel in het 1ste decennium van de 15de eeuw nog overstapt naar zuiver politieke functies. Een en ander zou hier in tegenspraak kunnen zijn met de mandaten van Heilige Geestmeester of deken van de Sint-Jorisgilde in Gent bv., die meestal geen aanloop tot een schepenfunctie zijn geweest en waar het ambt van deken in de gilde eerder een eindpunt van een politieke loopbaan kon zijn [13]. Om anderzijds de hogergenoemde schepenambten aan Jan de Vaech

[11] Mede-erfgenaam is Jan de Karlier. Hij moet ouder zijn dan Jan de Vaech; in 1360 verkoopt de Karlier al een huis in de stad (SAG., 171).

[12] Tot dit wetscollege in 1400/1401 behoort ook nog Jan van Planken IV, van wie vroeger ('Deel 5' van deze bijdrage in: Het Land van Aalst, 56, 2004, p. 41-43) is vastgesteld dat niet hij, maar wel Jan van Planken III de oorkonder van 1381 is geweest.

[13] Deze vaststellingen over de loopbaan bij ambtenaren in Gent bij M. BOONE, Gent en de Bourgondische hertogen ca. 1384-ca. 1453. Een sociaal-politieke studie van een staatsvormingsproces. Brussel, 1990, p. 101 en 118.

II de Jonghe toe te wijzen, is er de bedenking dat Jan II dan uit een bijna onbekende politieke pre-carrière vrijwel onmiddellijk doorstoot naar de hoogste ambten. Het kan dus aannemelijker zijn om, ook nog gelet op de hoge concentratie van deze aangehaalde schepenambten in handen van de voormalige oorkonders van 1381, te vermoeden dat Jan de Vaech I echt politiek actief wordt in die periode en dan omstreeks 1410 uit het bestuur van de stad verdwijnt na een loopbaan van ca. dertig jaar.

Jan de Vaech III, de zoon van Jan II, die in 1426 nog renteplichtig is aan de kartuizers, woont eveneens nog in de Grote Putsemeinstraat. (ARA., 45.282, f° 1v). Ook hij huurt vanaf 1420 onafgebroken in de 1ste helft van de 15de eeuw een stalletje voor de verkoop van leder op de markt [14] (GIERTS, p. 9).

63. Viane, Adriaen van

Adriaen van Viane blijft een vrij onbekende oorkonder. Noch zijn sociaal-politieke status noch zijn economische positie binnen de stedelijke gemeenschap kunnen voor de onderzochte periode van ca. 1370 tot ca. 1400 worden achterhaald.

Adriaen is de zoon van Gheraert; hijzelf en zijn vader worden in de Gaffelstraat als renteplichtigen van het hospitaal vermeld in een 14de-eeuws renteboek. Ze betalen er de rente van 8 schellingen en 6 deniers parisis op een huis dat eertijds van Jan van Eereghen was geweest [15].

Misschien is Gheraert in 1374 al overleden. Het grafelijke cijnsregister van dat jaar vernoemt nog slechts Albertijn de Lombaert op een vroegere eigendom van Gheraert in de straat van de Oude Brug naar de Dutspoort en met een toch aanzienlijke cijns van 12 deniers (ARA., 45.282, f° 2v). Adriaen zelf woont in 1374 in de Nederste Hunnegemstraat; hij betaalt er 3 deniers cijns voor zijn huis aan de grafelijke ontvanger en heeft dan ook nog een eigendom van Pieter van den Zande gekocht (ARA., 45.282, f° 3r). Hij kan reeds voor het einde van de 14de eeuw overleden zijn. In 1395 wordt de cijns voor zijn huis immers door Symoen Fraeyneel betaald en het renteboek

[14] De stadsrekening van 1420/1421 vermeldt hem als Janne de Vaec, filius Jans. Ook Gillis de Vaech, die schepen is van Overboelare in 1406 en 1410 (SAG., 218; SMB., 181) heeft een zoon Jan, die tussen 1414 en 1430 leder verkoopt op de markt; tussen 1407 en 1435 is verder ook Willem de Vaech actief als lederhandelaar (GIERTS, p. 9).

[15] De oudste renten in het register (HOSP., 1, register 1) gaan terug tot 1328. Naderhand werden er ook renten in opgenomen uit de 2de helft van de 14de eeuw. Het renteregister van 1401 (HOSP.1, register 4). herneemt een groot aantal deze renten. De rente, die Adriaen en Gheraert betalen, kan in het 3de kwart van de 14de eeuw zijn aangegaan. Een grondig onderzoek naar de samenstelling van deze beide renteboeken is evenwel nog niet voorhanden.
Het register van '1328' rangschikt onder de renten, die te betalen zijn in maart, 'Item gherrat van viane en adriaen siin soene' (f° 11v).

van het hospitaal noteert in 1401 dat Claus van Genetrau op het erf van Adriaen in de Nederste Hunnegemstraat woont (HOSP. 1, reg. 4, f° 3v).

64. Vranxs, Gheeraert
65. Vranxs, Jan de Jonghe
66. Vranxs, Lievin

De nauwe verwanten Gheeraert Vranxs, Jan Vranxs III de Jonghe en Lievin Vranxs behoren tot een familie van vleeshouwers, die reeds sedert het begin van de 14de eeuw in de stad woont. Vanuit deze belangrijke sector in voedselvoorziening verwerft het geslacht een sterke economische positie, die zich op haar beurt mee vertaalt in enig aanzien binnen de stedelijke gemeenschap en in het verwerven van meerdere politieke mandaten. Vooral vanaf 1372 tot 1421 nemen haar vertegenwoordigers onafgebroken als schepen, ontvanger en gezworene deel aan de politieke besluitvorming in Geraardsbergen. Dat de familie met niet minder dan drie oorkonders in 1381 de onderwerping aan de Vlaamse graaf bezegeld, is in dit opzicht betekenisvol [16]. Nog in dit verband is het belangrijk vast te stellen dat ze als leden van een notoire vleeshouwersfamilie in het laatste decennium van de 14de en in de eerste helft van de 15de eeuw zich eerder inlaten met de stedelijke politiek en in mindere mate dan andere families uit deze sector bedrijvig zijn met de vleeshandel in het stedelijke vleeshuis [17].

Het stamhuis van de Vranxsen ligt op de Markt. In 1333 woont ene Jan Vranxs I achter de kerk op de Markt. De woning blijft zeker een eeuw lang in het familiebezit [18]. Ook de andere leden van de familie wonen op de Markt of in de aangrenzende Peinstraat.

[16] Ook de familie 'van Bulleghem' telt drie oorkonders in 1381. Hun invloed op het besluit van onderwerping aan de graaf kan even groot zijn geweest als die van de 'Vranxs'-familie, maar in de verdere evolutie van het politieke leven in de stad is de 'van Bulleghem'-clan veel minder invloedrijk dan de 'Vranxs'-dynastie.

[17] Deze vaststelling ook reeds bij G. GIERTS, Geraardsbergen 1392-1443, in: Het Land van Aalst, 49, 1997, p. 8, waar blijkt dat leden van de familie Vranxs, vooral dan Gheeraert, Jan III de Jonghe en Lievin, in de onderzochte periode slechts 62 keer een stalletje voor de verkoop van vlees huren tegenover bv. de leden van de familie De Brune, die 130 keer een stalletje loten.

[18] Deze Jan Vranxs betaalt in 1333 een rente van 12 deniers op een huis gelegen 'boven der capellen' (de huidige Sint-Bartholomeuskerk) aan het ambacht van de leerlooiers (GAUBL., 1950, p. 168).
Nog in 1426 is Jan Vranxs IV 'boven der capellen' renteplichtig aan de kartuizers van Sint-Martens-Bos te Sint-Martens-Lierde (GAUBL., 1951, p. 222).

Jan I sterft vóór 1321 en laat een weduwe Anniese achter (ABP., 49). Naar alle waarschijnlijkheid heeft het echtpaar een zoon Jan II, die als eerste van de familie doordringt tot de politieke elite. Zijn loopbaan start wellicht in 4de decennium van de eeuw; in 1342 en 1344 is hij schepen van de stad (OPSOM., p. 214).

Een tweede schepengeneratie van de familie kan beginnen met Jan Vranxs III, ook Jan Vranxs de Oude genoemd [19]. Hij heeft vermoedelijk in 1359 eerst een schepenzetel in het naburige Moerbeke, ten zuiden van de stad (SMB., 86). Vooral in de zeventiger jaren echter bereikt zijn carrière een hoogtepunt. Jan kan dan al ca. vijftig jaar oud zijn en is schepen van de stad in 1372/1373 en 1376/1377; hij heeft er **Jan de Haghemutere**, **Mattheus van den Noekerstocke**, **Jan van Planken III** en **Symoen de Ruwe** als collega's (HOSP. 1, 226, 227, 228, 236, 237; SAG., 180 en 185; COCK, p. 41). Vervolgens is hij vanaf 1366 tot 1376 minstens viermaal schepen in Nederboelare; hij deelt er de schepenzetel o.m. met **Raesse van Bulleghem** (1366 en 1367) en **Symoen de Ruwe** (1376) [20]. Bovendien is hij er in 1373 in het leenhof met **Zeghere de Meyere**, **Jan van Planken III** en **Gheraert van Schendelbeeke** (HOSP. 1, 215 en 217; SMB., 132; ABG., 136; SMB., 138). Ook de abt van de Sint-Adriaansabdij heeft hem opgenomen in zijn laathof; hij zetelt er zeker in 1360 en 1367 [21] (HOSP. 1, 199, 218; OPSOM., p. 210).

Volgens het grafelijke cijnsboek van 1374 heeft Jan Vranxs III de Oude op de Markt eigendommen verworven van Jan van Genetrau en van Jan van Edinghen [22]. Verder bedraagt een rente, die hij aan de Sint-Adriaansabdij moet betalen, in 1382 in totaal 12 deniers en 3 obolen [23].

[19] De toevoeging 'de Oude' o.m. in oorkonden van 18 juli 1372, 17 augustus 1372, 15 april, 26 oktober en 27 december 1376 en 17 januari 1377 (ABG., 136; HOSP.1, 228, 236 en 237; SAG., 180, 185).

[20] Het is niet te achterhalen in hoever er hier in 1376 sprake kan zijn van een cumul van de schepenambten van Geraardsbergen en van Nederboelare door deze oorkonders, omdat de duur van de schepenjaren in 1376 voor beide locaties niet exact vast te stellen is.

[21] Het laathof van de abdij was bevoegd voor rechtszaken over de abdijgoederen; zie E. SOENS, De abdij van Sint-Adriaan te Geeraardsbergen, Gent, 1914, p. 265; R. OPSOMMER, De Geraardsbergse stadsschepenbank 1280-1360, in: Het Land van Aalst, 37, 1985, p. 209-210

[22] Ook Jan van Genetrau heeft in 1342 al een huis achter de kerk op de Markt, waar tevens het stamhuis van de Vranxsen staat (ABG., 90). Het goed van Jan van Edinghen bestond uit drie dagwand land op de Dutskouter ten zuidwesten van de stad (ARA., 45.283, f° 18v).

[23] Het renteboek van 1382 vermeldt hem als 'joh. vranx senior' (RAR., Sint-Adriaansabdij, inv. 265, f° 29).

De gebeurtenissen in de laatste maanden van het oorlogsjaar 1380 worden Jan Vranxs III wellicht noodlottig. In oktober/november moet hij een van de 43 grafelijke gijzelaars zijn geweest, die de baljuw van Oudenaarde op bevel van Wouter van Edingen uit het Geraardsbergse meevoert naar de gevangenis in Rijsel [24]. Tijdens zijn afwezigheid maait Gillis Mattijs, die bovendien de partij van de Gentse opstandelingen heeft gekozen, zonder toelating het land van Jan [25]. Vermoedelijk overleeft Jan de gijzelneming niet. Volgens het cijnsboek van 1395 zijn al zijn bezittingen dan reeds in handen van Lievin Vranxs en is er geen spoor meer van enig ander onroerend goed van Jan in de stad (ARA., 45.283, f° 18v).

*
* *
*

Omdat, zoals hierboven al aangehaald, zes oorkonden uit de schepenjaren van 1372/1373 en 1376/1377 Jan Vranxs III tevens Jan Vranxs de Oude noemen is vermoedelijk ook oorkonder Jan Vranxs IV de Jonghe in die tijd volop politiek actief geworden. Hij kan ten laatste ca. 1340/1350 geboren zijn; een dochter van hem trouwt rond 1392 en **Jan Zoetiin** levert voor het huwelijksfeest wijn in naam van de stad [26] (ARA., 35.231, f° 15r).

In het ambtsjaar van 1375/1376 is hij schepen met **Raesse van Bulleghem**, **Gheeraert Pinte** en **Gheraert van Schendelbeeke** (HOSP. 1, 231, 234; SAG., 184). Toch kan het enigszins verwonde-

[24] Het relaas van de gijzelneming volgens de rekening van 17 september tot 26 november 1380 van baljuw Goesin van Grameis in een uitgave N. DE PAUW, Jehan Froissart's cronyke van Vlaenderen. Deel 2, Gent 1906, p. 348-349. Toen de baljuw de gijzelaars in Rijsel afleverde, moest hij er vier dagen wachten, omdat de gevangenis er niet klaar was. Naast de 43 gijzelaars uit de regio Geraardsbergen gaven 16 van de 59 gegijzelden uit het Land van Aalst zich aanvankelijk niet aan. De baljuw kreeg naderhand vanuit Brugge de opdracht om contact op te nemen met de baljuw van Aalst en de 16 achterblijvers alsnog binnen drie dagen op te roepen en naar Rijsel te doen komen op verbeurdverklaring van hun goederen (eind november 1380).
Jan Vranxs is, voor zover momenteel bekend, de enige bij naam gekende Geraardsbergse gijzelaar.

[25] Matthijs wordt o.m. daarvoor in het najaar van 1383 beboet met 40 pond parisis. Baljuw Ghildolf van den Gruuthuuze noteert in zijn rekening van 16 september 1383 tot 2 maart 1384 n.s.: 'Gillis Matthijs pachtere van den broucke als dat hy tsouds jan vranxs lant ghemayt soude hebben sonder consent van minen heere; de welke voers. Jan mins gheduchts heeren ghysel es. Ende met mins heeren vianden gheleghen heeft te gheroudsberghe; pays ter beden van willemme van den brouke omme .xl. p.' (ARA., 895).
Gillis Matthijs kan pachter zijn van het hof ten Broeke, dat de Sint-Adriaansabdij ca. 1350 in Onkerzele ten zuiden van de stad verhuurt; zie o.m. E. SOENS, De abdij van Sint-Adriaan, p. 89-90.
Het gebruik van de onvoltooid tegenwoordige tijd in het zinsdeel 'de welke voers. Jan mins gheduchts heren ghysel es' laat vermoeden dat de gijzelneming in 1383/1384 nog niet beëindigd is.

[26] Een post uit de stadsrekening van 1392/1393 vermeldt de achterstallige betaling van de wijnlevering.

ring wekken dat hij in de rangschikking der oorkonderslijst toch al de 7de plaats inneemt na politieke topfiguren als o.m. **Mattheus van den Noekerstocke** en **Symoen de Ruwe** en bv. vóór **Symoen de Pelic** en **Raesse van Bulleghem**. Tenzij men moet aannemen dat de vooraan gerangschikte oorkonders in de oorkonde van 25 februari 1381 n.s. de zeven schepenen van het bewuste jaar 1380/1381 zijn en Jan Vranxs IV de Jonghe er deel van uitmaakt, kan een andere mogelijke verklaring voor zijn hoge rangschikking binnen de groep oorkonders de waardering zijn, die zijn collega's hem toe dragen voor de gijzelneming van zijn verwant Jan Vranxs III, zijn vader/oom ?

Na de Zesjarige Oorlog maakt ook Jan Vranxs IV de Jonghe deel uit van het laathof van de Sint-Adriaansabdij, waarvan Jan Vranxs III de Oude al lid was geweest; hij zegelt er akten in 1389 en 1396 en heeft er o.m. **Raesse de Boede** als collega (SAG., 190 en 203). In 1392/1393 is hij stadsontvanger met **Jacob de Steekere** (GIERTS, p. 35). Ook in het (de) jaar (jaren) daarvoor was Jan IV politiek bedrijvig, maar het bewaarde bronnenmateriaal laat niet steeds toe vast te stellen welke opdrachten hij precies heeft waargenomen. De wijn, die bij het vermelde huwelijk van zijn dochter door de stad geschonken wordt, krijgt Jan, omdat hij schepen is geweest en nog ontvanger is [27]. Vóór het einde van de eeuw kent hij in 1397/1398 en 1398/1399 nog twee politieke topjaren. Hij is er schepen met **Heinric Bosscaert**, **Jan de Haghemutere** en met **Jan de Vaech**, **Claus Neeten** en **Jan van Planken III** [28] (GIERTS, p. 18-19).

Wellicht krijgt zijn ontvangersjaar een kwade nasleep. Claus Scaec, de hoogbaljuw van het Land van Aalst, veroordeelt Jan Vanxs IV in de herfst van 1394 na een vergelijk en ondanks de tussenkomst van de stad toch tot het aanzienlijke bedrag van 80 pond parisis, omdat hij als ontvanger straatleggers uit Edingen, die in de stad hebben gewekt, in niet gangbare munten heeft uitbetaald [29].

[27] De ontvangers van het boekjaar 1391/1392 gaven de betaling van deze post over in hun schuldbrief aan hun opvolgers. De rekening van 1392/1393 (ARA., 35.231, f° 15r) schrijft: '...ter brulocht van Jan vranxs dochtere bider redenen dat hi in de wet es gheweest ende noch es alsoet ghecostumert es ende dandere ontfanghers sculdich bleven ende over gaven in haren scout brief'.

[28] De stadsrekeningen vóór 1392/1393 en van 1393/1394 tot 1396/1397 en 1399/1400 bleven niet bewaard, zodat een aantal ambten van Jan Vranxs IV wellicht onbekend blijven.

[29] De boete in de baljuwrekening van 21 september 1394 tot 11 januari 1395 n.s. De betaling gebeurde o.m. met schilden van Dordrecht en Henegouwse munten: 'Toutes lesquelles monnoies il (Jehan vranx) donna as ouvriers de le ville qui estoient de enghien et avoient ouvre as cauchies de grandmont ... Le loy en paia moult au balli quil en voul fist faire grace audit Jehan et que sil lavoit fait ce avoit este au proffit de le ville non a son singulier proffit et tant plus hardiement que li ouvrier estoient estraingnier''. (ARA., 13546).
Volgens de' stadsrekening van 1392/1393 wordt er inderdaad gewerkt aan de bestrating van de Nieuwstraat, de Schoolstraat, de Peinstraat, de Bokerstraat, het Kwaadstraatken en aan de Overpoort (COCK, p. 22).

Hoe dan ook, een en ander neemt niet weg dat Jan Vranxs IV alleen al in de hoger genoemde ambtsjaren wel twintigmaal de stad vertegenwoordigt bij soms uitgesproken elitaire onderhandelingen en opdrachten. In zijn ontvangersjaar hebben die opdrachten logischerwijs een duidelijk financieel karakter Zo onderhandelt hij bij de lombarden in Aat over geldleningen (9 dec. 1392 en 23 juni 1393), brengt hij geld naar Pieter van der Tanerijen, de ontvanger van Vlaanderen, in Rijsel (14 jan. 1393 n.s.) en is hij in Ninove voor overleg met vertegenwoordigers uit Aalst en Ninove (7 maart 1393 n.s.) over de vraag vanuit Gent over een betaling aan de lakenkooplui uit de Hanzesteden (Oosterlingen) [30]. Hij brengt verder ook erwten naar de bedienden van de schepenkamer in Gent (28 feb. 1393 n.s.) [31] en is in Brussel voor het leveren van de oude loden buizen en het ophalen van het nieuwe lood voor de leidingen van de marktfontein (23 april 1393).

In zijn schepenjaren is Vranxs een van de hoofdonderhandelaars van de stad in juridische zaken. Rond die tijd is immers het conflict tussen Claus Scaec en de stad volop aan de gang over de vrijstelling van het recht van de dode hand voor Geraardsbergse burgers, die buiten de stad sterven [32]. Vranxs komt omtrent deze zaak bij de schepenen in Gent (6 juni, 27 augustus 1397), in Atrecht en in Rijsel o.m. bij Jan Cannart, de kanselier van de hertog, bij advocaat Jan van Neelles en nogmaals bij Pieter van der Tanerijen, die toen al rekenmeester in de hertogelijke rekenkamer is (20 juli, 9 augustus 1397 en 13 februari 1398); de belangrijkste zendingen hierover zijn echter nog wel de twee reizen naar Parijs opnieuw bij de kanselier, gedurende samen 62 dagen in het voorjaar van 1399 (vertrek op 9 januari en op 12 maart 1399 n.s.). Op 10 september 1398 leidt Jan Vranxs een delegatie van tien gezanten naar de schepenen van Gent om er rechtsadvies te hebben over nog een andere zaak, die hangende is tussen de hoogbaljuw en de stad over de begaarden van Denderwindeke [33]. Een representatieve missie is dan weer de reis naar Gent op 22 maart 1398; hij gaat er de stad aanbevelen bij Jan van Nevers, de oudste zoon van hertog Filips en later als Jan zonder Vrees de opvolger

[30] Over de klantvriendelijkheid van de steden tegenover deze Duitse kooplieden, zie o.m. P. STABEL, De kleine stad in Vlaanderen. Bevolkingsdynamiek en economische functies van de kleine en secundaire stedelijke centra in het Gentse kwartier (14de – 16de eeuw). Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der letteren, 57, 1995, 156, p. 92.

[31] De erwten worden ieder jaar gegeven als nieuwjaarsgeschenk (ARA., 35.231, f° 23r).

[32] Over dit conflict o.m. ook V. FRIS, De oudstbewaarde stadsrekening van Geeraardsbergen (1397-1398). Uitlegging, in: Bulletijn der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent, 20, 1912, p. 408.

[33] De stadsrekening noteert '...ghevaren ... te ghent te haren hoeft vonnesse tusschen den bailliu van den lande van aelst an deene zijde ende de boegherts van denderwiendeke an dander zijde ... '. De aanwezigheid van begaarden in Denderwindeke blijft ons verder onbekend.

van zijn vader. Op die zendingen wordt hij naast de bovengenoemde collega's ook nog wel eens vergezeld door **Symoen de Haec** en **Goessiin Waeytop** [34].

In 1374 liggen de eigendommen van Jan Vranxs IV de Jonghe, waaronder een goed, dat 20 deniers parisis cijns opbrengt voor de graaf, eveneens op de Markt; ook in de aangrenzende Peinstraat heeft Jan een huis. Na de oorlog van 1379-1385 is hij blijkbaar van de Markt, waar hij dan geen goederen meer bezit, naar de Peinstraat getrokken en heeft o.m. ook aan de Zavel een stuk land van Claus de Ruwe gekocht [35] (45.282, f° 12v; 45.283, f° 22v). Kateline van den Bouchoute, die in Aaigem woont, ontleent in 1396 haar statuut van buitenpoorter aan een van deze eigendommen (BROUW., p. 25). In januari 1397 n.s. koopt Jan van Jan van den Broucke nog een erfelijke rente van één Franse kroon per jaar, waarvoor van den Brouckes huis in de Dutsestraat als onderpand dient (SAG., 205).

Lieven van der Quaetpoort zou de schoonzoon zijn van Jan. De Sint-Adriaansabdij zou op het einde van de 14de eeuw een deel van haar rechten op de watermolens binnen de stad aan hen beiden hebben verpacht [36]

*
* *

Het ziet er naar uit dat Gheeraert Vranxs in vergelijking met Jan III de Oude , Jan IV de Jonghe en Lievin Vranxs zich het minst met het politieke leven in de stad heeft ingelaten en in hoofdzaak in de vleeshandel actief is gebleven. Dit neemt echter niet weg dat hij in de twee eerste decennia van de 15de eeuw, toen hij zeker al een vijftiger was, met vier schepenambten en een mandaat als gezworene doordringt tot de politieke top.

Vóór het einde van de 14de eeuw laat hij zich, behalve bij zijn optreden als oorkonder in 1381, nauwelijks in met politiek. Hij zal wel tot de jongeren van de groep oorkonders behoren; volgens het cijnsregister van 1417 woont hij nog op de Markt (ARA., 45.284, f° 27r). Gheeraert verwerft door zijn handel - hij huurt gedurende minstens twintig jaar tot 1418 een kraam voor vleesverkoop op de wekelijkse markt en voor het bezoek van de graaf/hertog Filips de Stoute en zijn zonen aan de stad op 14 april (Beloken Pasen) 1398 levert hij

[34] Meer details over deze opdrachten in de respectieve stadsrekeningen onder de hoofding 'Ridinghen' (ARA., 35.231, f°17v-19v ; 35.232, f° 19r- 20v en 35.233, f° 21r- 22v).

[35] Claus de Ruwe, die ook in de Peinstraat woonde, was in 1373 baljuw van Boelare, waar Jan Vranxs de Oude in het leenhof zetelde; daarover ook al 'Deel 5' van deze bijdrage in: Het Land van Aalst, 56, 2004, p. 46, noot 32.
De Zavel ligt in de buurt van de huidige Pachterstraat.

[36] Deze verpachting volgens E. SOENS, De abdij van Sint-Adriaan te Geeraardsbergen, p. 224; wij vonden de akte(n) hierover niet terug.

als geschenk voor de hertog een os (ARA., 35.232, f° 23v; GIERTS, p. 12) - een stevige economische positie, die zich o.m. uit in zijn geldleningen aan de stad. Hij en zijn vrouw krijgen al in 1392/1393 met Pasen en op 1 oktober telkens een lijfrente van 12 pond parisis uitbetaald: in 1397/1398 koopt hij nogmaals voor 108 pond renten op de stad (ARA., 35.231, f° 8v; f° 35.232, f° 6r en 13v).

In 1401/1402 is Gheeraert wellicht voor de eerste maal schepen. Het is veel betekenend vast te stellen dat de loopbaan van Jan Vranxs IV de Jonghe dan al gestopt is en dat de carrière van Lievin zich in die periode op de eerste plaats toespitst op de ontvangerij van de stad. Het moet hier dus duidelijk zijn dat Gheeraert met zijn schepenambt op een gevorderde leeftijd de continuïteit van de familie Vranxs in de bezetting van elitaire mandaten in het stadsbestuur helpt bestendigen. Ook in de schepenjaren van 1403/1404 , 1411/1412 en 1416/1417 heeft hij een schepenzetel (ABP., 153; SAG., 231; GIERTS, p. 18-19). Hij heeft er al die jaren mede-oorkonders van 1381 als collega's: **Jan de Haghemutere** (1401), **Claus Neeten** (1401, 1403, en 1411), **Jan van Planken III** (1401) en **Jan Zoetiin** (1401).

In 1374 woont Gheeraert al op de Markt in het huis van zijn vader; hij heeft bovendien nog twee andere eigendommen en betaalt aan de grafelijke ontvanger een cijns van 12 deniers en twee obolen voor zijn bezittingen. Tegen 1395 koopt hij ook nog het goed van Jan Everaert; naderhand zijn er echter geen wijzigingen meer in zijn onroerende goederen (ARA., 45.282, f° 12v; 45.283, f°18v; 45.284, f° 27v).

*
* *

Lievin Vranxs ten slotte is de jongste van deze drie familieleden-oorkonders. Hij kan in 1381 nauwelijks volwassen zijn, - hij bekleedt in de oorkonderslijst dan toch ook maar de 62ste positie op de 69 personen, - en bezit volgens het cijnsregister van 1374 nog geen eigendommen in de stad. Vóór 1395 heeft hij wel een eigendom gehad in de Ham; maar die heeft hij naderhand overgelaten aan Steven van de Nokere (ARA., 45.283, f° 11r). Mogelijk is hij een zoon van Jan Vranxs III de Oude; in 1395 woont Lievin immers in het huis van Jan III op de Markt en heeft hij, naast drie nieuw verworven eigendommen, al diens goederen in bezit; zijn vastgoed wijzigt nadien niet meer (ARA., 45.283, f° 18v; 45.284, f° 26v).

Ook Lievin is vleeshandelaar. Tot 1424 en zeker gedurende meer dan vijfentwintig jaar huurt hij een vleeskraam op de wekelijkse markt (GIERTS, p. 12). Voor hem is deze handel echter op de eerste plaats niet meer een noodzakelijke inkomstenbron. Het vermogen,

opgebouwd door zijn familie en wellicht ten dele ook nog door hemzelf, laat hem immers toe zich na de Zesjarige Oorlog gedurende meer dan dertig jaar lang tot omstreeks 1425 voltijds met de stedelijke politiek in te laten.

Na 1381 start zijn echte politieke loopbaan, wellicht pas eerst in 1389/1390; hij is dan schepen met **Raesse van Bulleghem**, **Jan de Haghemutere**, **Gillis de Broedere**, **Jan van Planken III** en **Goessiin Waeytop** (SAG., 195; COCK, p. 42). Ook in 1408/1409, 1413/1414, 1417/1418, 1419/1420 en 1421/1422, een tijd waarin omzeggens geen mede-oorkonders van 1381 politiek nog actief zijn, heeft hij nog een schepenzetel [37] (GIERTS, p. 19). Bovendien is hij in 1411 en 1416 zelfs schepen van het naburige Overboelare (SAG., 232; GIERTS, p. 126).

De sterke economische positie van Lievin Vranxs brengt mee dat hij niet minder dan achtmaal tussen 1396/1397 en 1416/1417 stadsontvanger is. Deze toch risicovolle financiële post had hij nooit zonder voldoende kapitaalkracht gedurende een zo lange tijd kunnen aannemen [38]. De stadsrekening van 1397/1398 vermeldt zijn salaris: hij ontvangt voor zijn dienstjaar 12 pond parisis en krijgt ook voor zijn kledij nog 6 pond. Bovendien is hij samen met zijn collega Collaert van der Muelen en met Jan van der Overdutsen, de ontvangersklerk, in het jaar 1396/1397 langer in dienst gebleven dan bepaald was en ontvangt hij daarvoor in 1397 nog een achterstallige betaling van 6 pond parisis [39] (ARA., 35.232, f° 25v en 36r). Na het ontvangersjaar van 1400/1401 is Lievin om een niet nader te achterhalen oorzaak een vijftal jaar minder politiek actief [40]. Vooraleer hij in juli 1407 opnieuw stadsontvanger wordt, is hij met

[37] Alleen **Claus Neeten** en **Gheeraert Vranxs** bv. zijn nog schepenen in 1412/1413 en 1416/1417 (GIERTS, p. 19).

[38] Volgens het bewaarde bronnenmateriaal is hij ontvanger in 1396, 1397, 1398, 1400, 1407, 1414, 1415 en 1416. Mogelijk is hij ook nog in andere schepenjaren, waarvoor er geen stadsrekeningen bewaard bleven, ontvanger (GIERTS, p. 35).
Er zijn in deze periode nog andere lange ontvangercarrières in Geraardsbergen. Collaert van der Muelen, die o.m. driemaal de collega is van Lievin Vranxs in 1396, 1397 en 1398, is minstens zevenmaal ontvanger; Raesse de Haghemutere is tussen 1408 en 1426 zeker negenmaal ontvanger; Gheert van Cuelsbrouc, de schoonzoon van Lievin, is van 1417 tot 1429 ook acht maal ontvanger (GIERTS, p. 5-36 en 126). Het fenomeen van deze lange carrières blijft nog ononderzocht.
Over de financiële draagkracht van de stadsontvangers in Gent in deze periode bv. M. BOONE, Geld en Macht. De Gentse stadsfinanciën en de Bourgondische staatsvorming (1384-1453). Verhandelingen voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent.15, 1990, p. 199 e.v.

[39] De betaling gebeurt op last van Jan van der Capellen en François van de Hofstede de Cupre, de commissarissen van de hertog, die op 12 maart 1397 n.s. de nieuwe schepenen voor het jaar 1397/1398 kwamen aanstellen (ARA., p. 35.232, f° 22v).

[40] In 1401 en 1403 is **Gheeraert Vranxs** schepen in de stad en is Lievin zeker geen ontvanger. De vaststelling over de ambtsloze periode van Lievin kan licht vertekend zijn door het niet bewaard blijven van de stadsrekeningen van 1402 en van 1404 tot 1406.

zijn financiële ervaring in het voorjaar van dat jaar eerst nog Heilige Geestmeester [41].

Terloops is Lievin Vranxs ook leverancier aan de stad en dan nog wel van producten, die buiten zijn beroepssector van het vleeshouwersambacht vallen en die blijkbaar in het verlengde van zijn mandaten als ontvanger moeten liggen. In 1392/1393 levert hij aan de stad 150 droge houtblokken. Daarnaast heeft hij, maar dan meestal vanuit zijn ontvangersfunctie, bepaalde interesses in de lakenhandel; in 1392/1393 levert hij een lang laken voor de officiële kledij van de stedelijke ambtenaren en in hetzelfde jaar zorgt hij tevens voor een tang, waarmee de lakens, die op het getouw staan, worden gezegeld [42]. Met **Goesiin Waeytop** is hij op 21 april 1399 in Brugge om er laken te kopen als geschenk voor Margaretha van Male en nog op 25 augustus van het volgende jaar is hij opnieuw met **Waeytop** in Kortrijk voor de aankoop van het laken voor de kledij van het stadspersoneel. De stukken worden in 1399 en 1400 bij hem thuis voor de belanghebbenden verdeeld. Op 4 oktober 1397 reist hij ook nog naar Brussel om er de oude loden waterleidingen van de marktfontein te leveren en de nieuwe leidingen op te halen (ARA. 35.231, f° 24r, 30r en v; 35.232, f° 20r; 35.233, f° 23r; 35.234, f° 24v en 29r).

Lievin Vranxs overlijdt vóór 1 oktober 1427 [43]. Hij laat een weduwe Griele (Margaretha) en zeker drie dochters, Margriete, Kateline en Liisbet na [44] (GIERTS, p. 126).

67. Waeytop, Goessiin (Waetop, Waeyentop, Waeytoppe, Waytop)

In 1381 is Goessiin Waeytop een nieuwkomer in de stadspolitiek. Ene Pieter Waeytop, die in 1333 een huis heeft in de Ham en tot het ambacht van de brouwers behoort, kan een familielid van Goesiin zijn; hij heeft echter nooit een mandaat bekleed (GAUBL. 1950, p. 168).

Eerst na de Zesjarige Oorlog neemt Waeytop een plaats in bij de politieke elite. In het schepenjaar van 1386/1387, een der eerste bekende schepencolleges na de onlusten, heeft hij een zetel met **Heinric Bosscaert**, **Gheeraert Pinte**, **Raesse van Bulleghem** en

[41] Een akte van 22 mei 1407 vernoemt hem samen met Raesse de Haghemutere als Heilige Geestmeester (ABP., 137). Het is niet duidelijk of Lievin het ontvangersambt van 1407/1408 verder cumuleert met dit ambt.

[42] Voor de levering van het 'lanch laken' krijgt Lievin de aanzienlijke som van 34 pond parisis.

[43] Lievin Vranxs, de abt van de Sint-Adriaaansabdij in de stad tussen 1380 en 1410, kan eveneens een lid zijn van deze oorkonders-familie. Zijn wapenschild bleef evenwel niet bewaard. Zie ook, G. VAN BOCKSTAELE, Het cultureel erfgoed van de Sint-Adriaansabdij van Geraardsbergen. 1096-2002, Geraardsbergen, 2002, p. 137 en 151.

[44] Deze weduwe mag niet worden verward met 'de weduwe vranxs', die wordt aangegeven in het cijnsregister van 1417 en die de weduwe is van Vranke Luucs (ARA., 45.282, f° 18r; 45.283, f° 27r en 45.284, f° 39r).

Cornullis van der Scueren (HOSP. 1, 240, 241; SAG;, 188; COCK, p. 42). Ook in 1389/1390, in 1394/1395 en mogelijk in 1397/1398 is hij schepen en heeft er o.m. **Gillis de Broedere**, **Symoen de Haec**, **Jan de Haghemutere**, **Claus Neeten**, **Jan Vranxs IV**, **Jan van Planken**, **Lievin Vranxs**, **Jan Zoetiin** als collega's [45] (HOSP. 1, 250, SAG., 193-195; SMB., 156). Twee van zijn bestuurlijke opdrachten uit het schepenjaar van 1397/1398 bleven bekend: in augustus 1397 is hij met **Jan Vranxs IV**, **Jan de Haghemutere** en **Symoen de Haec** bij de Gentse schepenen om rechtsadvies en in mei 1398 is hij er nogmaals met **Jan Vranxs IV** voor een samenkomst van de kasselrijen (ARA., 35.232, f° 19v; 35.233, f° 21r). In het dienstjaar van 1400/1401, waarin hij nochtans een ambtloos burger is, rijdt hij met zijn helper toch nog naar Brugge om er aan de ontvanger van Vlaanderen de stedelijke belasting van de maand september te overhandigen (ARA., 35.234, f° 25r). In 1396/1397 ten slotte is Goesiin ook nog gezworene geweest, vermoedelijk voor het lakenambacht (HOSP. 1, 251).

Reeds vóór de oorlog is hij betrokken bij de productie en de handel van laken in de stad. Hij krijgt vanaf het najaar van 1376 tot het einde van 1378 driemaal een boete wegens het overtreden van de stedelijke reglementering in die sector [46]. Na de oorlog moet zijn financiële draagkracht in die mate geëvolueerd zijn dat hij zich nog in hoofdzaak met de commercialisering van de lakenproductie inlaat. Hij wordt de vrijwel exclusieve leverancier voor lakens, die de stad jaarlijks nodig heeft voor de ambtskledij van haar bedienden. In 1392/1393 levert hij daarvoor twee en half paar lange lakens. Wellicht treedt hij daar al op als makelaar en is hij tussenpersoon bij de lakenverkoop tussen (vreemde) handelaars en producenten. Als makelaar koopt hij zeker in 1397/1398 voor de stad van ene Lodewijk de Biscop in Kortrijk vier Ieperse lange lakens voor niet minder dan 211 pond en 8 schellingen parisis; ook op 25 augustus 1400 met **Lievin Vranxs** en op 28 augustus 1401 is hij in Kortrijk bij dezelfde lakenkoopman [47]. Op 12 juni 1398 is hij ook in Torhout om er laken aan te kopen voor de kledij van de stadsambtenaren en in april van het volgende jaar reist hij met **Lievin Vranxs** naar Brugge voor de aankoop van het laken, dat de stad aan gravin/hertogin Margaretha van Male zal schenken (ARA., 35.231, f° 24r; 35.232, f° 26r en v; 35.233, f° 21v en 23r).

[45] Voor het schepenjaar 1397/1398 zijn er slechts vijf van de zeven schepenen met zekerheid gekend (GIERTS, p. 18). Gelet op de opdrachten, die **Symoen de Haec** en **Goessiin Waeytop** in naam van de stad uitvoeren, lijkt het aannemelijk om in hen beiden de twee andere schepenen van dat jaar te zien.

[46] De boeten worden hem opgelegd door baljuw Willem Slyp in zijn rekeningen van 27 september 1376 tot 12 januari 1377 n.s., van 10 mei tot 20 september 1378 en van 9 mei 1379 tot 9 januari 1380 n.s; (ARA., 882, 887 en 890).

[47] Lodewijk de Biscop uit Kortrijk is zeker tot 1405/1406 leverancier van laken voor de kledij van de stadsambtenaren (ARA., 35.239, f° 38r).

De aanwezigheid van Goessiin Waeytop in de stad kan beperkt gebleven zijn tot ongeveer een kwart eeuw. Het cijnsregister van 1374 geeft voor hem geen eigendommen aan in de stad en zijn politieke en handelsactiviteit eindigt kort na 1401. Toch laten zijn hoger genoemde boetes in 1376-1379 dan reeds een woonplaats in de stad vermoeden. In 1395 woont hij zeker in de straat van de Oude Brug naar de Dutse; hij heeft er behalve zijn huis ook nog een goed gekocht, dat in 1374 nog van Jan van Remecourt was. In de Meers nabij Hunnegem heeft hij een schuur en ook bij de niet nader te lokaliseren Grouselborre ligt er eigendom van hem (ARA., 45.283, f° 1v).

Kateline Waeytop, die zijn zus of zijn nicht kan zijn en die in 1392/1393 weduwe is van Pieter van Mons, koopt in 1393 op de stad voor een bedrag van wel 215 pond en 12 schellingen parisis (17 Franse kronen) lijfrenten (ARA., 35.231, f° 5r).

68. Walsche, Adaem de (Swalsche, Wale, Walsche) [48]

Van Adaem de Walsche zijn er slechts enkele personalia in de bronnen bewaard gebleven.

Jan de Walsche I en Hannijn de Walsche (Wale) kunnen mogelijk twee oudere familieleden van Adaem zijn [49]. Jan de Walsche I heeft in 1333 al een huis in de Vlieguitstraat en bezit die eigendom wellicht nog in 1374; Jan I heeft echter een zoon Jan II, die in 1395 in het huis van zijn vader woont. Maar ook Hannijn heeft een zoon Jan III, die in 1374 in de Vlieguitstraat woont. Jan de Walsche I heeft in elk geval belangen in de textielsector: hij wordt *wevere* genoemd en is cijnsplichtig in het ambacht van de oudkleerkopers [50] (GAUBL., 1950, p. 168, ARA., 45.282, f° 9r; 45.283, f° 13v en 23r). Hannijn de Walsche is in 1374 wellicht al overleden en **Godevert van Lammersvelde** heeft zijn goederen in Nederste Hunnegemstraat gekocht. Pieter de Walsche daarentegen kan een tijdgenoot van Adaem zijn. Een zekere Jan Andries heeft in 1374 wel al in de Geetstraat een goed, dat vroeger eigendom van Pieter was geweest, verworven, maar van Pieter zelf staat er in 1397 nog een huis in de Dutsestraat; zijn weduwe heeft het nog in 1417 (ARA., 45.282, f° 3r en 15v; ARA., 45.284, f° 5r; SAG., 205). Gillis de Wale, die eveneens een generatiegenoot van Adaem kan zijn, woont in 1374 op het Solleveld (ARA., 45.282, f° 4v).

[48] De naamdragers van deze familie kunnen ook 'de Wale' heten (SCHREV., I, p. 64).

[49] De naam van Jan de Walsche wordt ook gespeld als 'jan de wale' en in de genitiefvorm als 'jan swalschen'; de naam van Hannijn de Wale komt voor in de genitiefvorm 'hannijn swalen'; de naam van Pieter de Wale is bekend uit de genitiefvorm 'peeter swalen'.

[50] Volgens het cijnsboek van 1395 ligt er ook een eigendom van een Jan de Wale in de Geetstraat.

Behalve van Adaem, die zijn zegel aan de oorkonde van 25 februari 1381 n.s. hangt, is er verder noch van hemzelf noch een ander mogelijk familielid een politiek optreden bekend gebleven. Enige beroepsactiviteit van hem zou men alleen kunnen afleiden uit de verwijzing naar de mogelijke belangen van Jan de Walsche in de lakensector.

Adaem woont in 1374 in Brugstraat en betaalt er 1 denier cijns aan de grafelijke ontvanger ARA., 45.282, f° 11r). In de zomer van 1389 loopt hij een veroordeling op: hij krijgt uiteindelijk na tussenkomst van de schepenen een boete op van 30 pond parisis, omdat hij een muur van Jan Coeroet (Corroit) heeft afgebroken [51] (ARA., 13546). Wellicht sterft Adaem nog vóór 1395; Wouter vanden Elsbroucke is dan eigenaar van het huis in de Brugstraat (ARA., 45.283, f° 17r).

69. Zoetiin, Jan (Soeten, Soetins, Soutin, Zaeten, Zuetin) [52]

Vóór 1381 wonen er in de stad twee burgers, die de naam Jan Zoetiin dragen. Volgens de cijnsregisters van 1374 en 1395 heeft er een van hen twee eigendommen in de Peinstraat en betaalt hij voor elk goed 4 deniers cijnsgeld. Beide zijn huizen zijn ooit woningen geweest van de voormalige schepenen David Molemersch en Jan Blondeel en van oorkonder **Louis van den Borre** [53]. Op een van de huizen in de Peinstraat, het huis namelijk dat grenst aan de woning van **Jan Scoudeharinc**, ligt voor Jan Zoeten sinds oktober 1358 de last van een erfelijke rente van 26 schellingen per jaar aan **Yzac Millot** (ABP., 108) [54]. Jan moet dan toch al meerderjarig zijn en kan dus ten laatste ca. 1330/1335 geboren zijn.

Het cijnsregister van 1374 vermeldt echter ook de woning van een 'her' Jan Zoetiin in de Steenstraat (ARA., 45.282, f° 15r, 15v en 19r; 45.283, f° 22v). 'Her' Jan Zoetiin heeft een dienstmeid Allise Sfiants [55]. Aan haar dochter, die Yde Zoetiin heet, schenkt Jan op 29 januari 1354 n.s. het huis in de Steenstraat met als clausule dat, indien Yde later kinderloos blijft, het huis eigendom wordt van het hospitaal in de stad [56]. 'Her' Jan wordt in het grafelijke cijnsboek van 1395 niet meer getaxeerd, zodat men mag aannemen dat hij voor dat jaar is overleden; een vastgoed van hem, nu aan de Markt, is dan eigendom geworden van Kateline vande Plassche (ARA., 45.283, f° 18v).

[51] Baljuw Olivier van Halewijn legt de boete op in zijn rekening van 10 mei tot 10 september 1389.

[52] A. Schrever rangschikt de naam ook onder de schrijfwijze 'Zoets' (SCHREV. I, p. 54).

[53] David Molemersch is schepen in 1341, 1349 en 1352; Jan Blondeel is schepen in 1347 (OPSOM., p. 215-216). De vermelding van David Molenmersch als voormalige eigenaar van het goed staat in het cijnsboek van 1395.

[54] Jan, de zoon van **Yzac Millot**, verkoopt de rente in september 1366 verder aan Gheraert Gheylinc (ABP., nr. 111).

[55] Allise wordt als 'jonwijf', dienstmeid, van 'ser jan soetins' vernoemd in een akte van 2 februari 1372 n.s. (HOSP. 1, 225).

[56] Het huis komt inderdaad aan het hospitaal. De hospitaalrekening van 1414 vermeldt de pitancie, een extra-voedselbedeling, van 'her jan zoetins stede' voor de instelling en het cijnsregister van 1417 noteert voor het hospitaal o.m. 4 deniers cijns'vander ian zoetins weghen' (HOSP. 2, p. 82; ARA., 45.281, f° 2r).

Omdat de oorkonders van 1381 eerder bindingen met Jan Zoeten uit de Peinstraat dan met 'her' Jan Zoeten uit de Steenstraat hebben gehad, mag men aannemen dat de eerstgenoemde hier de oorkonder is. Indien men echter ook moet veronderstellen dat deze Jan Zoeten al ca. 1330/1335 geboren is, behoort hij dan tot de oudere oorkonders

Van een Jan Zoeten nu is er bekend dat hij vooral nog na 1381 een loopbaan in de stedelijke politiek uitbouwt en het is dus de vraag of het hier over Jan Zoeten uit de Peinstraat gaat dan wel over 'her' Jan uit de Steenstraat. Tussen 1388/1389 en 1401/1402 is deze Jan zeker vijfmaal schepen o.m. met **Symoen de Crane** (1388/1389), **Symoen de Haec** (1388/1389, 1390/1391), **Jan de Haghemutere** (1397/1398, 1401/1402), **Claus Neeten** (1397/1398, 1401/1402), **Mattheus van den Noekerstocke** (1390/1391), **Gheeraert Pinte** (1388/1389, 1390/1391), **Gheeraert Vranxs** (1401/1402), **Jan Vranxs IV de Jonghe** (1397/1398), **Jan van Planken III** (1401/1402) en **Goessiin Waeytop** (1393/1394) (ABG. 142; SAG., 188; SMB., 156; COCK, p. 42-43; GIERTS, p. 18-19). In maart 1392 is hij bovendien ook nog schepen in Nederboelare met **Cornullis van der Scueren** (SMB., 154). Een en ander betekent hier dus toch dat deze Jan met niet minder dan elf van de oorkonders uit 1381 nog politieke belangen heeft, een vaststelling, die dus de veronderstelling kracht bijzet dat het hier nog om Jan Zoeten de oorkonder uit de Peinstraat gaat, die dan al op oudere leeftijd is. Ook het feit dat deze Jan in zijn schepencarriére omzeggens nooit aan politieke zendingen buiten de stad deelneemt en derhalve als een minder mobiele oudere schepen mag worden aanzien, draagt er toe bij om in Jan Zoeten, de oorkonder uit de Peinstraat en Jan Zoeten, de latere schepen, toch een en dezelfde persoon te zien.

Enige beroepsactiviteit van Jan Zoeten is niet meer aan te wijzen. Toch blijkt zijn kapitaalkrachtige positie uit de vaststelling dat hij in vóór 1392 elf pond parisis aan de stadsontvangers leent, dat hij in 1396/1397 pachter is van de belangrijke bieraccijns en ook in 1402/1403 stadsontvanger is (ARA., 35.231, f° 15r; GIERTS, p. 35 en 40). De sinds 1392/1393 bewaarde stadsrekeningen vermelden hem tot in het voorjaar van 1402 tevens als wijnleverancier bij ten minste een tiental uiteenlopende officiële gelegenheden, onder meer voor de ontvangst van Jan van Namen op 26 september 1398 (ARA., 35.233, f° 24v).

Na zijn ontvangersambt van 1402/1403 wordt hij niet meer in de bronnen vermeld en moet hij zijn overleden.

ADDENDUM: DE OORKONDERS LODEWIJK VAN DEN BORRE EN HEINRIC VAN VRECHEM

Bij het samenstellen van de lijst der oorkonders en van hun zegelkundig album werd er reeds op gewezen dat Lodewijk van den Borre en Heinric van Vrechem, twee mogelijke oorkonders, die niet bij naam in de oorkonde van 25 februari 1381 n.s. zijn opgenomen, wel hun zegel aan de oorkonde hebben gehangen [57]. Hun prosopografische en sigillografische identificatie-elementen verwijzen evenwel ook naar twee Geraardsbergse burgers, die zonder meer tijdgenoten van de 69 wel vermelde oorkonders van 1381 zijn.

70. Borre, Louis van den

Evenals van zijn mogelijke verwant **Adriaen van den Borre** [58] blijven de identificatiegegevens Louis van den Borre beperkt.

Louis woont in 1374 in de Peinstraat en hij betaalt er 9 deniers cijns aan de grafelijke ontvanger. Vermoedelijk overlijdt hij nog vóór 1395, want zijn bezittingen zijn in dat jaar dan al eigendom geworden van Jan Lucas de Cupere en van **Jan Zoetiin** (ARA., 45.282, f° 15r; 45.283, f° 22r-22v).

Ook het renteregister van het hospitaal in de stad noteert hem in de tweede helft van de 14de eeuw als renteplichtige. Hij betaalt jaarlijks op kerstavond 12 deniers aan de ontvanger. Volgens hetzelfde register heeft hij in Nederboelare een stuk land liggen naast het land van Jan de Stekere (HOSP., reg. 1, f° 18r en 20v).

71. Vrechem, Heinric van (Vrichem)

Heinric van Vrechem blijft een vrij onbekende oorkonder. Er blijft van hem behalve zijn zegel en zijn vermelding als cijnsplichtige in het cijnsregister van 1374 geen ander spoor in de archivalia over.

Mogelijk is hij een verwant (een zoon, een neef ?) van Willem van Vrechem, die zelf de zoon is van Gheraert, en die in 1369 schepen is samen met **Raesse van Bulleghem** en met **Godevert van Lammersvelde** [59]. Verder is Waltrudis (Wondert) van Vrechem,

[57] Zie hierover M. COCK-G. VAN BOCKSTAELE, De Geraardsbergse oorkonders van 25 februari 1381 (Deel 1), in: Het Land van Aalst, 54, 2002, p. 154, noot 5.

[58] Over **Adriaen van de Borre**, zie reeds 'Deel 1' van deze bijdrage in Het Land van Aalst, 54, 2002, p. 158-159.

[59] Willem van Vrechem en **Raesse van Bulleghem** worden als schepenen vernoemd op 20 juli 1369 (SMB., 124); Claus Minne en **Godevert van Lammersvelde** zijn schepenen op 15 september 1369 (ABP., 120). De begin- en einddatum van het schepenjaar van 1369 is echter niet bekend; vermoedelijk behoren de vier schepenen wellicht wel tot het schepenjaar 1369/1370.

zijn zus/nicht?, tussen 1368 en 1388 abdis van de abdij van de abdij van Beaupré in Grimminge; ze krijgt in december 1388 jaarlijks 20 schellingen parisis van de rente, die **Jan Scoudeharinc** heeft overgenomen van **Jan de Vaech** en **Jan Tsoncke** [60] (ABG., 142). In elk geval blijkt uit zijn wapenzegel dat hij een lid is van de van de familie van Vrechem uit Denderwindeke [61]. Zo kan Heinric aan een mogelijke familieband met Willem en met Waltrudis en verder ook aan de verwantschap met het adellijke geslacht van Vrechem het politiek en sociale aanzien ontlenen, dat hem bij de oorkonders van 1381 brengt [62].

In 1374 woont Heinric op de Markt, wellicht in de buurt van **Gheeraert Vranxs**, en betaalt hij er aan de graaf toch een cijns van twaalf deniers parisis. Het huis is in 1395 in het bezit van Jan van Bevere, zodat er mag verondersteld worden dat Heinric overleden is (ARA., 45.282, f° 12v).

Tot de mogelijk andere familieleden van Heinric behoren ook nog Heylewijf, die in 1315 eveneens non is in de abdij van Beaupré (ABG., 56, 58 en 142), en verder ook Jan, Marie en Trees van Vrechem en haar echtgenoot Jan Scoenavonde, die al vóór 1392 lijfrenten hebben gekocht op de stad (ARA., 35.231, f° 7v en 9r).

[60] Over abdis Waltrudis ook E. HOUTMAN, Abbaye de Beaupré à Grimminge, in: Monasticon Belge. Tome VII. Province de Flandre Orientale. Troisième volume, Luik, 1980, p. 316.

[61] Het Hof van Vrechem met een watermolen aldaar was een leen van Denderwindeke. De familie 'van Vrechem', een geslacht van lokale adel, dat bindingen had met de heren van Wedergraete, gaat er terug tot ca.1214, wanneer Gillis van Vrechem twee rasieren rogge aan het hospitaal van Geraardsbergen schenkt (D. VAN DE PERRE – R. VAN HAUWE, De geschiedenis van Denderwindeke. Deel II: De Middeleeuwse heren (ca. 1100-1487), in: Het Land van Aalst, 44, 1992, p. 51-52. Over het wapenzegel, ook nog infra, B. Zegelkundig Album, 71. Vrechem, Heinric van (Vrichem).

[62] Willem van Vrechem bv. treedt op als leenman en Gillis Boydens is gevolmachtigde van de abt van de abdij van Vicoigne, wanneer Gertruud van Vrechem, die weduwe is, op 15 september 1374 een erfelijke rente koopt van Trees van Vrechem en haar man Jan Scoenavonde. Onder de andere getuigen zijn o.m. ook Gillis Boydins, Gillis vanden Keelne en Claus van Scalchem, persoonsnamen, die in Denderwindeke en Meerbeke, de bakermat van de van Vrechems, te situeren zijn (HOSP. 1, 229).

B. ZEGELKUNDIG ALBUM [63]

61. Tsoncke, Jan (Backere, Bake, Sjonken, Sonck, Tsconke, Tsionken, Tsiouke)

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 21 mm., ongeschonden.
Voorstelling: in het doorbroken ronde zegelveld een driepas, waarin een wapenschild met uitgeschulpte boord en drie dwarsbalken.
Legende: * S' IAN TSCONKE

62. Vaech, Jan de (Vaec, Vaeck, Vake)

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 20 mm., ongeschonden.
Voorstelling: in het ronde zegelveld een wapenschild, effen en gedeeld met een kruis.
Legende: S : IAN : DE : * VAECH

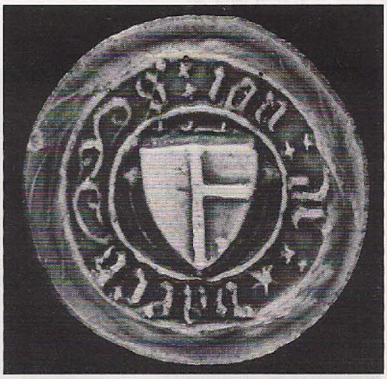

[63] De afbeeldingen van de zegels dragen de nummers 4556 en 4610 tot 4619 van het Centre Historique des Archives Nationales. Atelier de Photographie van de afdeling 'Sigillographie' van de 'Archives Nationales' in Parijs, waar het copyright van de foto's berust.

63. Viane, Adriaen van

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 20 mm., ongeschonden.
Voorstelling: in het doorbroken ronde zegelveld een driepas, waarin een wapenschild met uitgeschulpte boord en in het schildhoofd beladen met twee ringen.
Legende: S : ADRIAN : VAN : VIANE

64. Vranxs, Gheeraert

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 21 mm., geschonden links bovenaan.
Voorstelling: in het ronde zegelveld een wapenschild beladen met een boom en getopt met een vogel vliegend naar links.
Legende: S * GERT * : VRANXS

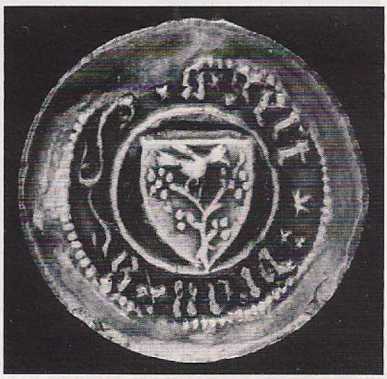

65. Vranxs, Jan de Jonghe

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 21 mm., geschonden links bovenaan.
Voorstelling: in het doorbroken ronde zegelveld een zespas, waarin een wapenschild beladen met een boom en twee vogels, elk gaande naar rechts naast de stam.
Legende: S' IAN VRANXS

66. Vranxs, Lievin

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 21 mm., licht geschonden bovenrand.
Voorstelling: in het ronde zegelveld een wapenschild beladen met een boom en getopt met een vogel vliegend naar links.
Legende: S * LIEVIN VRANXS

67. Waeytop, Goessiin (Waetop, Waeyentop, Waeytoppe, Waytop)

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 20 mm., ongeschonden.
Voorstelling: in het doorbroken ronde zegelveld een driepas, waarin een wapenschild met dwarsbalk en drie halve palen in de schildpunt.
Legende: S * GOSIN WAETOP

68. Walsche, Adaem de (Swalsche, Wale, Walsche)

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 20 mm., licht geschonden bovenrand.
Voorstelling: in het doorbroken ronde zegelveld een vierpas, waarin een wapenschild met drie klimmende leeuwen naar rechts en als schildhouder een menselijke halve figuur.
Legende: *S ADAEM SWALSCHE

69. Zoetiin, Jan (Soeten, Soetins, Soutin, Zaeten, Zuetin)

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 20 mm., ongeschonden.
Voorstelling: in het doorbroken ronde zegelveld een driepas, waarin een wapenschild met een bloeiende plant in zes takken.
Legende: S : IAN : SOETINS :

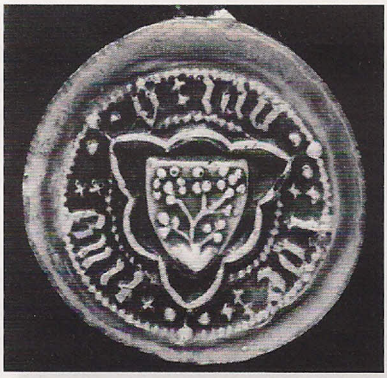

70. Borre, Louis van den

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 25 mm., geschonden in de rechterhelft.
Voorstelling: in het doorbroken ronde zegelveld een driepas, waarin een effen wapenschild met drie merletten in het schildhoofd.
Legende: [S] VAN DEN BORE

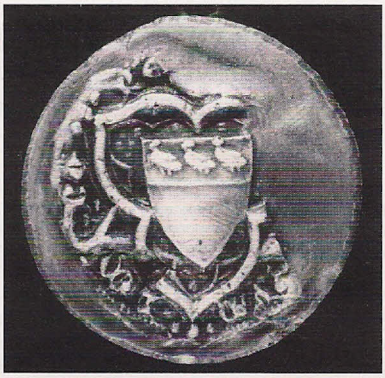

71. Vrechem, Heinric van (Vrichem)

Zegel: rond zegel in donkerbruine was op dubbele staart, 20 mm., geschonden over de ganse buitenrand.
Voorstelling: in het doorbroken ronde zegelveld een driepas, waarin een wapenschild met drie schuinbalken en een schilzoom beladen met negen bezanten [64]
Legende: S HENRIC [VAN V]RECKEM

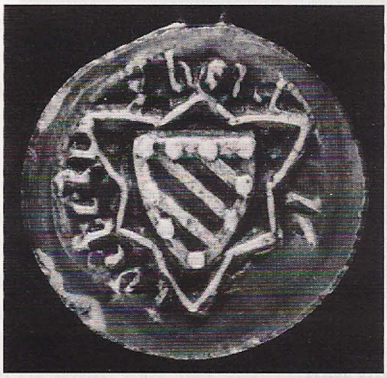

M. COCK
Pijlekaart 103
9506 Schendelbeke

G. VAN BOCKSTAELE
Bevegemstraat 14
9620 Zottegem

[64] D. Van de Perre maakte ons attent op de gelijkenis tussen het wapenschild van Heinric van Vrechem en het wapenschild van de familie van Wedergraete, waarvoor onze dank. Zie verder ook D. VAN DE PERRE - R. VAN HAUWE, De geschiedenis van Denderwindeke. Deel II. De Middeleeuwse heren (ca. 110-1487), in: Het Land van Aalst, 44, 1992, p. 50-51, alwaar ook een tekening van het wapenschild van de familie van Vrechem.

GESCHIEDKUNDIGE
VERENIGING
HET LAND VAN AALST

LOSSE NUMMERS - OUDE JAARGANGEN - PUBLICATIES

Los nummer: € 5
Volledige jaargang: € 16

Niet alle jaargangen en nummers zijn nog in voorraad.

H. VAN ISTERDAEL, e.a., Bibliografie van de Gemeenten van het Land van Aalst (1950-1983), 2 banden - 915 blz.: € 30

G. VANDE WINKEL, W. VERNAEVE, Systematisch register op de jaargangen 1 - 50 van het geschiedkundig tijdschrift Het Land van Aalst 1949 -1998, Aalst, 1999 - 158 blz.: € 6

Kaarten van het voormalige "Land van Aalst" - kleurendruk:
- Horenhault (1596), 1988: € 24
- Sanderus, 1998: € 5

Vijf reproducties van Sanderusprenten - kleurendruk - 1998-2000
- Waterkasteel - Moorsel
- Kasteel - Zandbergen
- Abdij Ten Roosen - Aalst
- Miniemenklooster - Geraardsbergen
- Kasteel - Idegem

per stuk: € 2,5
volledige reeks in mapje: € 10

De prijzen zijn te verhogen met de verzendingskosten. Vooraleer te bestellen, neem eerst contact op met Marc Uyttersprot : tel. 053 70 21 79.
e-mail: marc.uyttersprot@belgacom.net

De verzending gebeurt na storting van het verschuldigde bedrag op rekeningnummer 422-4072681-04 van Het Land van Aalst, Oude jaargangen, Krokusstraat 1, 9308 Aalst-Hofstade.

DE RIEMAECKER printing BVBA

Nukerkeplein 9 • B-9681 Nukerke
Tel. 055 21 14 04 • Fax 055 21 20 00
info@deriemaecker.be • www.deriemaecker.be

Op de kaft is de penning van "Het Land van Aalst" (1617) weergegeven. Op de voorzijde staat het wapenschild van de twee steden Aalst en Geraardsbergen, op de achterzijde dat van de vijf baronieën Rode, Gavere, Zottegem, Boelare en Schorisse.

HET LAND VAN AALST - DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
Jaargang LVII - 2005 - Nummer 2 - april - mei - juni

S. DE SCHRYVER
Ambachtslui en hun professionele ambities 69-122

M. COCK - G. VAN BOCKSTAELE
De Geraardsbergse oorkonders van 25 februari 1381 (Deel 7) 123-148

Afgiftekantoor: 9340 Lede
Erkenning: P 303215

Verantw. uitg.: Dirk Van de Perre
Hoogstraat 23, 9401 Ninove-Pollare